

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

FEBRUARIE 2019

NR. 2 (1642)

ANUL XXXI

1 LEU

www.revistaorizont.ro

2

RODICA BINDER

Alte patrii îmaginare

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

Vremea amintirilor

Cornel UNGUREANU

1. Cel care scrie o istorie a culturii Banatului ar trebui să înceapă studiul operei lui George C. Bogdan (n. 1908) de la biografia tatălui său, Iosif Bogdan (n. 1885), personalitate demnă de o istorie a începuturilor: Virgil Vintilescu i-a consacrat pagini care ar trebui reluate, citate și împlinite. Ar mai trebui să înceapă înțelegerea lui George C. Bogdan de la studiile sale la Lille și la Geneva și de la lucrarea sa de licență, *Metalurgia românească și centrul Reșiței*. Dacă în anii formării toate se întorc spre Banat, nu-i de mirare că revenit de la studii din Franța, se stabilește la Reșița. Acolo va întemeia revista „Reșița”, unde va scrie din nou despre Banat: cutreieră Banatul și scrie cu iubire despre locurile „ascunse” ale ținutului și despre cărturarii bănățeni. În studiul introductiv al volumului *Din istoria culturală a Banatului. I. Articole din „Reșița” (1935 – 1940)*, doamna Doina Bodan Dascălu, cea care editat publicistica din „Reșița”, amintește că George C. Bogdan a scris despre Anișoara Odeanu, Mircea Șerbănescu, Gh. Atanasiu, Dori-

bun bănățean, revista „Fruncea”. Revista din Reșița va scrie mereu, cu laude, despre revista „Fruncea”: „Ultimul număr al revistei bănățene „Fruncea” ne aduce însă, cel puțin în ceea ce privește Institutul social o veste mare, nevreesimilă dacă am fi citit-o în altă parte decât în serioasa publicațiune timișoreană”.

Sunt și rânduri mustătoare: „Ziarele din Timișoara scriu adeseori cu prea mult orgoliu [...] despre „Metropola Banatului”. Nu găsim în ele decât arareori câte ceva despre cele mai însemnate instituții culturale pe care le adăpostește această Metropolă (dragă și nouă) despre Școala Politehnică și Institutul social Banat-Crișana”. George C. Bogdan nu se simte „exclus” de Timișoara „orgolioasă”, dimpotrivă: vrea să arate prin ce e, într-adevăr importantă, „metropola Banatului”. Așa că va scrie că la aniversarea revistei „Fruncea” a luat parte o bună parte „din intelectualii ce reprezintă o forță în capitala Banatului”. Iar în numărul următor al revistei îi enumeră pe cei prezenți, de la Sabin V. Drăgoi la... George C. Bogdan. „Nelegați între ei de nici un interers material sau de coterie politică, patruzeci și patru de români s-au întâlnit, deci, la aceeași masă într-o

scrie și despre ea. Știu că a publicat și după 1940 în revistele din Banat studii, amintiri și cred că volumele următoare anunțate de Doina Bogdan-Dascălu vor pune în lumină o personalitate definitorie pentru scrisul și atmosfera culturală din Banat. În perioada 1935-45, dar și, cu studii, articole necesare, între 1945-1995. O perioadă în care a scris, a reeditat, singur sau cu fiica sa, cărțile importante ale lui Mihai Gașpar, personalitate importantă pentru viața culturală a Banatului.

Într-o geografie culturală a Banatului, George C. Bogdan rămâne un reper important.

2. Cel care scrie o istorie a literaturii din Transilvania trebuie să se oprească asupra revistei „Tribuna”. Cea de ieri și cea de azi. Descopăr între hărțile mele de la sfârștul anilor șaptezeci, o fotografie din ziua când participam la o întâlnire a cenaclurilor SF din România. Multă lume, specialiști, timișoreni energici, care de-o viață scriau proză SF, care...știau. Știau tot și chiar un pic mai mult. Cel care îi liniștise cred că a fost discursul lui Constantin Cubleșan, care era de acord cu toți și îi iubea pe toți, dar mai ales pe cei sosiți de la Cluj. Sunt cu el în poză, el în picioare, cu mâna întinsă, glorios, eu pitit, încercând să mă ascund: nimerisem într-o lume pe care nu o înțelegeam cum se cuvine.

De-atunci îl citeșc mereu pe Constantin Cubleșan, două rafturi din biblioteca mea sunt cu cărțile lui. Sunt volume pe care le-a realizat cu studenții săi, de la Caragiale la Blaga, studii despre cei mari, de la Rebreanu la Buzura. Importante, liniștitoare. Mai am nuvele de Constantin Cubleșan, în linie ardelenescă, nimic SF. Sunt sigur că a scris despre literatura SF, cred că a scris și romane și poezii, dar cred că, din cauza difuzării proaste a cărților, mi-au scăpat multe. Îl citeșc prin mai multe reviste, dar rar mi s-a întâmplat să-i citeșc cu atâta nerăbdare amintirile de la „Tribuna”. Cred că i-am dat mai multe telefoane ca să-l întreb când îi apare cartea cu amintirile.

În fine, a apărut (*Tribuna și tribuniștii. Întoarceri în timp*, Ed. Tribuna, 2018). E o carte de amintiri, de studii, de istorie și de critică literară. Despre prietenii săi, care au rămas și care n-au mai rămas. O carte despre vremurile realismului socialist, cu câteva dintre vedetele sale, cu tribuniștii de început și

cu metamorfozele lor. Cum tânărul Cubleșan a venit la „Tribuna” cu o poezie tradusă din Esenin, Ioanichie Olteanu i-a dat să traducă alta, din Scipaciov. Era vremea literaturii sovietice, așa că tânărul Cubleșan debutează la „Tribuna” cu o poezie de Scipaciov. Dar redactorul șef, Ioanichie? Îl iubește, l-a citit mereu, așa că numitul Cubleșan îi analizează poeziile publicate în anii patruzeci și ne arată cât de bine l-a tradus Ioanichie pe Esenin. Capitolul despre Nicolae Mărgeanu, bănățeanul Nicolae Mărgeanu, e elogios, îi citește câteva cărți, dar nu cele mai importante: Mărgeanu este important la „Tribuna”, nu mai târziu, când scrie romane poliștice.

Dar ne transcrie o pagină a fiului scriitorului, cu amintiri despre locurile tatălui. Importante sunt vocile „din afară”, mai ales în capitolul consacrat lui Valeriu Bologa – o pagină pe care i-a dat-o profesorul, „La școală cu Aron Cotruș” apare acum. Cu aceeași dragoste scrie Constantin Cubleșan despre Ion Lungu, nu criticul, ci prozatorul. Tot despre prozator se ocupă Constantin Cubleșan în paginile consacrate lui Mircea Zăciu, prozator pe care memorialistul îl citește fără supărare. Are pagini bune. „Biblioteca din Buchin” se intitulează capitolul consacrat lui Ion Oarcăsu. Constantin Cubleșan (încă tânărul) a fost dus de critic la Buchin, unde era în vacanță. Pescuia. Constantin Cubleșan citea toată noaptea cărțile din biblioteca familiei ocrotitoare. „Voevodal” se cheamă capitolul închinat lui Mircea Vaida Voevod. Odinioară semna doar Mircea Vaida, Constantin Cubleșan îi respectă și spița ilustră, și poezia.

Citeșc amintirile lui Constantin Cubleșan ca un fel de mărturisire despre tratatele de pace pe care trebuie să le încheie. Și el și cei care scriu istoria literaturii. Da, în vremurile realismului socialist Mircea Zăciu a scris proză. Putem să o recitim? De ce nu? Sigur, Petru Dumitriu era un infatuit. Avea ticăloșiile lui. E un mare prozator? Desigur. *Tribuna și tribuniștii* e o carte despre tinerețe, despre trecerea vremurilor și, mai ales, despre viața literară cu strălucirile și toamnele ei. Despre întoarcerea în timp.

După mai bine de șaizeci de ani de scris despre oameni și cărți, știe despre prietenie mai mult decât oricare critic/istoric literar care se apropie de 80 de ani. Inaugurează, cum se cuvine, „noul optzecism”.

Capăt de linie

Eugen SUCIU

**Foiala îndemînatică
a cețurilor juridice
șterpelește pe furis
lumina
din poienile neașteptate**

**fărîmițînd-o
repede repede
pînă cînd ajunge
să lingusească asfințitul**

**asfințitul
adica locul în care
e stagiar întunerecul**

an Grozdan, Nicolae Tomiciu, Al. Tietz, Bucur Țincu, Melentie Șora, P. Nemoianu, P. Belu, Petru Sfetca, Sofia Arcan, Ilie Ienea, Grigore Bugarin, Aurel D. Bugariu, Romulus Fabian, Gr. Popiți, Volbură Poiană Năsturaș, I. B. Mureșianu, I. Bradu, Nicolae Ivan, C. Miu-Lerca, Aurel D. Peteanu, Ion Țenchea, Ion I. Mioc, M. Ar. Dan, Octavian Metea, Liviu Jurchescu, Ion Frumosu, Dorel Aman (Ion Miuța).

Nu știu dacă, în afară de Anișoara Odeanu, vreunul dintre aceștia sunt amintiți de istoriile literare ale lui G. Călinescu, Nicolae Manolescu, Dumitru Micu, Ion Rotaru, Ioan Holban și câți dintre aceștia ar fi amintiți în dicționarele consacrate scriitorilor bănățeni, câte au apărut până acum. Sunt autori care au împlinit, în anii treizeci, viața culturală a Banatului. Au fost animatorii vieții culturale prin articole, cărți, reviste. Și care au dat sens, prin urmașii lor, vieții culturale de ieri și de azi. Aurel D. Peteanu e tatăl Anișoarei Odeanu, Melentie Șora e tatăl lui Mihai Șora, P. Nemoianu face parte dintr-o familie de cărturari însemnați, unii risipiți prin Stratele Unite, alții reveniți acasă. Iar George C. Bogdan e fiul lui Iosif Bogdan și tatăl Doinei Bogdan-Dascălu. Nicolae Ivan este unul dintre personajele „simetrice” cu George C. Bogdan: după studii în Franța, se întoarce la Timișoara și întemeiază, ca un

solemnă comuniune sufletească. Și, închipuiți-vă, la această cină nu s-a ținut nici un discurs! Nici un cuvânt de gloriificare a meritelor sau a faptelor”.

Va scrie mereu despre „Valori bănățene, valori românești”, nu înainte de a preciza că „urâm regionalismul pus-tiitor de suflete al politicienilor”. Și nu uită să adauge: „Cu toate păcatele, mai mult sau mai puțin reale, care ni se găsesc nouă, bănățenilor, este neîndoios că premergătorii noștri au înscris în Cartea de Aur a națiunii fapte mărețe”. A. C. Popovici, Ion Sârbu, Traian Grozăvescu, Sabin Drăgoi, Traian Vuia sunt primele biografii din paginile revistei „Reșița”. Pagini frumoase, în care putem descoperi virtuțile de scriitor ale lui George C. Bogdan. Nu doar de jurnalist, ci și de prozator. Dacă vreți, de poet. Pagini de poezie dialectală, de epigame strecurate în „Reșița”, dovedesc că savantul George C. Bogdan, jurnalistul George C. Bogdan are umor.

Altfel, în „Reșița” salută înființarea, în 26 iunie 1936, a „Asociației Scriitorilor Români din Banat”, „Altarul cărții” cu Dion Mardan, președinte și Const. Năsturaș și Ioachim Miloia, vicepreședinți. E un început.

Nu știu dacă George C. Bogdan a fost membru al „Asociației Scriitorilor Români din Banat”, dar știu că a urmărit cu atenție lumea scriitoricească și va

Cristian Pătrășconiu, Dana Chetrinescu și Ciprian Vălcan
în redacția revistei Orizont (anul 2000)

Curs de Revoluție

Marcel TOLCEA

Începutul semestrului doi a consemnat, pentru Universitatea de Vest din Timișoara, un eveniment așteptat de mai mulți ani: anunțarea primului curs academic dedicat Revoluției de la Timișoara. Evenimentul a fost marcat de o conferință de presă la care au participat prof. univ. dr. Marilen Pirtea, rectorul Universității de Vest, conf. dr. Lucian Vasile-Szabo, titularul cursului, și Dan Moisescu, vicepreședintele Fundației Naționale a Revoluției din Decembrie 89 Timișoara. Cursul universitar este unul transversal, adică se adresează studenților de la toate facultățile din cadrul UVT, ceea ce înseamnă că participarea și susținerea examenului se va regăsi în notă și credite. Rectorul instituției însă și-a exprimat speranța că un asemenea curs va suscita interesul nu doar al studenților de la UVT, ci și cel al studenților de la toate universitățile din oraș. După cum, acest curs este deschis tuturor celor care sunt interesați de această temă fundamentală a memoriei noastre.

Prezența dlui Moisescu la conferința de presă anticipează, de fapt, semnarea unui acord de parteneriat între UVT și FNRD 1989 cu privire la marcarea a 30 de ani de la Revoluția anticomunistă de la Timișoara. Pentru asociațiile de revoluționari din Timișoara reunite în această fundație, cel puțin două sublinieri sunt nu doar importante, ci, mai ales, definitive: faptul că la Timișoara a avut loc o revoluție și, în al doilea rând, că această revoluție a fost una anticomunistă. Iar cele două sublinieri au venit din partea membrilor Fundației care, la ședința din 22 decembrie 2018, au propus ca anul aniversar 2019 să fie marcat de un proiect în care să fie cuprinsă o carte despre acel moment și un blog bilingv în românește și engleză.

În luna ianuarie a acestui an a fost constituit un grup de inițiativă format din universitarii și scriitorii Smaranda Vultur, Viorel Marineasa, Vasile Popovici, Lucian Ionică, Lucian Vasile-Szabo, Vasile Docea, Daniel Vighi și subsemnatul, în vederea publicării unei cărți-sinteză despre Revoluția din 1989 la Timișoara. Cum se știe, toți cei de mai sus au publicat cărți și articole despre Revoluția din 1989, iar volumul va consemna și contribuții ale unor specialiști de anvergură internațională.

Cât privește parteneriatul UVT – FNRD 89 Timișoara, acesta înseamnă, mai întâi, organizarea unor conferințe lunare, începând cu luna martie, în care să fie invitați participanți direcți la Revoluție desemnați de asociațiile din care ei fac parte. În al doilea rând, UVT a anunțat înființarea unui centru multidisciplinar de studiere a Revoluției de la Timișoara, ce va fi inaugurat în luna septembrie a acestui an.

Închei aceste rânduri mai degrabă de semnalare, cu speranța că un asemenea proiect nu este doar un necesar reflex de grijă față de memoria noastră, cât, mai ales, o ranforsare a rolului Universității de a fi în inima Cetății pentru a crea valori și conștiințe.

Karaoke

Adrian BODNARU

Draga mea,

Sunt tare sănătos —
ca o scurtătură prin spațiul verde.

Pot corecta ultimul an din biografii.

De cele trei săptămâni din al nostru
nu mă mai ating —
azi s-a prezentat un începător
cu tuse ușoară.

*
De ce să nu-mi poarte numele
felul cum te-am iubit?
Doar e ca o săritură
din gimnastică sau patinaj —
alege tu!

O săritură pe care o vor face
și alții într-o zi,

apoi, și copiii.

*
Ce meserie bună
să fii copilot de încercare —
să crezi.

Chiar dacă timpul trece repede,
îți cresc oglinzi pe umeri,
obiectele din ele sunt
mai aproape decât par
și-i poți răspunde frizerului
la întrebarea cum să fie la spate
pierdutul.

*
Ești atât de departe,
încât mi-am dat jos
cureaua și ceasul
în fața liftului.

Pe curând.

Scîntece-n pîntece

Călin-Andrei MIHĂILESCU

1. Microbului rob

Trebuie că e vreun undeva pe-acolo
altminteri de unde să vină microbul
și să se-mplînte ici ori colo, -n mine — unde? habar n-am
suferi de o acută lipsă de perspectivă
și pentru asta nu e leac
mi-a spus doctorul pitic, arătînd mai dubios
decît sora care mă ținea cu susu-n jos
e o clismă spirituală, nu un RMN,
cu toate astea, evită mișcările bruște
m-am dus acasă nesingur, cu cicatricile lor
am stat în mîini o dată pe oră, am mîncat heringi înghețați,
mi-am umplut urechile cu vitamina C spumoasă
ca să aud vocea internă care nu o dată mă scosese din bucluc
cînd îl aud pe microb întrebîndu-mă în limba lui Ventrilo
ăsta e nasul?
da, vierme
și el a văzut că gîtul mă durea
și a fost o noapte
și dimineața mi-a șoptit
zdrăvănează acum!
apoi a întrebat — ăsta e capul?
te rătăciși, ai?
și a văzut că mă durea capul
și a fost o noapte
iar dimineața
ce-ți închipui că faci?
încerc să scap de tine
noroc bun!
dar totul se învîrtea mai iute și mai iute
i-am zis: crezi că nu mi te pot înrobi?
nu! că-ți trăiesc în mahalale, Măria-Ta,
și n-ai să te pogori așa de-adînc orice-ai face,
-s katabazat, eu pot ajunge acolo
că pielea ți-e-ntoarsă pe dos
pușchea, aer făcut nisip,
apă — foc, arta morții făcută nămol!
n-ai să poți niciodată să te cobori atît de-adînc
de repede ca mine
la leapșa limbii mele, ești — Iacov
sînt și sînt el, o spuse el
o! nu!
o, da! și curînd voi fi tu
și după?
o să ne-nșurubăm unul într-altul ca becurile
hai, mă, să mergem
oh!

2. pe bulevardul Luna dusă

îmi pierd Sinatrele mergînd
pe hăul care desenînd
cîntă-ntîlnirea lui Isus cu Christ,
zîmbetul lui, mortul aist’

3. cînd ne scriu poemele?

ne scriu cînd cireșii nu înfloresc
mintea nu știe cum să ne citească sufletul
sufletele—ochii
nările—spiritul

analfabeți
eram odată și-acuma, iar
dar nu atunci cînd acum ne scriu poemele
ținînd-o sus pe muza-fetiș ca pe tămîie

poeții citesc cu o clipă mai repede decît ceilalți
care nu le digeră pompa
eșuați pe plaje deschise spre nimic

ne scriu cînd sîntem la ananghie, în roșu
ne injectează trădarea în păpușa mea a ta voodoo
nu mă înjura
nu eu îți aduc poșta

gloanțe zboară dintr-un film pe care îl ignorăm
ca o canonadă de R-uri franțuzești
ca robinetul tău înțepenit în proiect
timpul nu contează cînd iubești
dacă timpul nu contează
cum dracu’ să știi cînd iubești
în jazz-ul sfîrșiturilor ce înseamnă tu,
que veut dire „presque“?

demult mă holbez la pîntecele balconului tău
tot picură din el poeme

Libertatea de a nu sparge oglinda în care te privești

Rodica BINDER

Cristian Pătrășconiu: Cât de departe sunteți de Timișoara, trăind în Germania?

Rodica Binder: Există în basmele românești o întrebare pe care calul fermecat i-o pune lui Făt Frumos înaintea oricărei noi aventuri: cum vrei să te duc, ca vântul sau ca gândul? Răspunsul este previzibil. Prezența fizică într-un anumit loc poate fi uneori irelevantă. Gândul este singurul care oferă iluzia tranchilizantă a ubicuității. Cât timp mama mea trăiește (am o mamă minunată, care a rămas extrem de tânără, de implicată în prezent, în pofida celor 99 de ani pe care-i împlinește la mijlocul lunii martie), pot spune că sunt mereu cu gândul la Timișoara, chiar și când mă aflu acasă, la Köln. „O pasăre cu două cuiburi” este definiția perfectă dată de mama condiției

mele în acest du-te vino permanent care mi-a marcat existența după plecarea din țară. Dar, firește, sora mea, vechii prieteni, atâtea câți au mai rămas, amintirile și câte altele încă, mă țin ombilical legată de orașul meu natal. Noi, cei plecați, ne gândim mult mai intens, mai constant și emoțional decât s-ar crede, la ce am lăsat în urmă, la ce am regăsit la fiecare temporară întoarcere, la ce ne așteaptă la fiecare revenire.

– Când, dacă luați în calcul orice perioadă a vieții dvs., ați putea spune că ați fost la cea mai mare depărtare? Nu fizic, geografic desigur, ci într-un sens mai adânc.

– Printr-un tragic paradox, cele două planuri în care am resimțit maxima depărtare, ruptura, cea fizică și cealaltă, cea adâncă, sufletească, coincid, se suprapun în chiar momentul plecării noastre definitive din țară. Ne aflam în sala de așteptare a gării din Curtici, la orele târzii ale nopții. Zdrobiți de oboseală, de durerea despărțirii de părinți, așeptam

temători, într-o liniște aproape funebră, trenul care urma să ne ducă în Germania. Băiatul nostru, avea pe atunci doar 9 ani, adormise. Dintr-o dată, lătratul unor câini și un bocănit de cizme în pas alergător ne-au smuls din letargia în care căzusem. Un grup de grăniceri înarmați însoțiți de ciini a traversat sala de așteptare, îndreptându-se spre peron. Desigur, avusese loc o nouă încercare disperată a unor temerari de a părăsi raiul comunist, ascunși sub burta unui vagon de marfă... Câteva minute mai târziu, militarii au reintrat în sală, lovind cu patul puștii spinările a doi bărbai tineri, care, cu miinile pe creștet, se apărau preventiv și inutil de ce avea să urmeze. Ciinii lătrau ca scoși din minți. Mi-am strâns la piept copilul, ferindu-i privirile, atât cât s-a putut, de ceea ce se petrecea în jur... Atunci, în gara de frontieră, am fost sufletește mai departe decât oricând de România.

– A fost vreodată când ați gândit că nu veți mai reveni niciodată în România?

– Am avut dintru început temerea că așa ceva s-ar putea întâmpla câtă vreme regimul comunist se afla la putere. Când am părăsit România, dictatura cearșistă dădea încă semne de malefică longevitate. La nouă luni după ce am ajuns în Germania am reușit, în urma unui concurs, să ocup postul de redactor la departamentul român al postului de radio Deutsche Welle. Abia atunci teama de a nu mai putea reveni în locurile natale spre a-mi revedea și îmbrățișa părinții, care aveau deja o vârstă respectabilă, s-a coagulat. Poate și fiindcă fusesem avertizată oficial că o astfel de deplasare ar fi fost mai mult decât riscantă, după cum o dovediseră unele nedorite situații precedente. Ce puteam face? Aflând că un secretar german de stat de la ministerul federal de externe urma să se deplaseze în România, i-am adresat o scrisoare. Motivele pentru care eu nu puteam întreprinde o călătorie în țară, în calitatea de redactor la un post „străin” de radio, nemaivând pe deasupra nici cetățenia română, erau evidente și nu necesitau nicio explicație. În schimb, exista posibilitatea, firește cu prețul unei intervenții diplomatice discrete, dar eficiente, ca părinții mei să vină în vizită în Germania. Ceea ce s-a și întâmplat la început de toamnă, în 1989. Emoția revederii nu o pot descrie. Ne-am fotografiat cu toții, fericiți, pe malul Rinului, am alăturat pozei o scrisoare de mulțumire și am expediat plicul mărinimosului diplomat. Nu m-am așteptat la vreun răspuns așa încât cu atât mai mare a fost mirarea și bucuria când l-am primit și citit. Aflam din text că prea puțini dintre solicitanții de ajutor, după ce l-au obținut, își amintesc să mulțumească dar, încă mai important decât aceasta, mi se dădea de înțeles că nu va trece prea multă vreme până când de convulsiile letale ale comunismului, care cuprinseseră mai demult țările din estul Europei, încă înaintea revoluțiilor pașnice, nu va scăpa nici regimul de la București. Principiul dominoului a funcționat...

– Cum s-a produs, de fapt,

(în)depărtarea dumneavoastră de România?

– Mi-aș fi dorit să nu se întâmple așa ceva niciodată. Una este să trăiești într-o țară liberă din care să pleci temporar sau definitiv, de bună voie și nesilit de nimeni, spre a-ți împlini visuri, planuri sau ambiții, să pleci fără umilințe și șicane știind că oricând poți reveni „acasă”. Cu totul alta este soarta celui care pleacă forțat de te-roarea politică, de măsuri discreționare, de samavolnicii, abuzuri, persecuții, discriminări, înscenări, intrigi și suspiciuni, în fine, silit de diabolica panoplie a unei dictaturi. Pe măsură ce am simțit cum, cu fiecare zi, aceste presiuni deveneau tot mai puternice, agresând viața de familie, componenta socială, publică, profesională a existenței mele și, în același timp, straturile ei intime, m-am îndepărtat de România ca stat. Nu și de cultura și spiritualitatea ei, de tot ce am trăit frumos și bun înainte de a pleca. Firele memoriei m-au legat și mă leagă în continuare de orașul în care m-am născut, am crescut și m-am format, de Timișoara mea. Ceea ce nu înseamnă că am uitat, odată cu trecerea timpului, de ce am plecat.

– Unde ați trăit revoluția din decembrie 1989? Sau să îi spunem mai bine „loviluție”?

– Am să optez pentru un termen neutru. Aceasta pentru că nici după 30 de ani, evenimentele din decembrie 1989 nu sunt pe deplin elucidate. Mă tem că între timp scade și interesul față de tot ce s-a întâmplat atunci și imediat după aceea. Fapt este că România, în comparație cu restul țărilor foste comuniste, a plătit cel mai mare tribut de sânge și vieți omenești pentru a scăpa de dictatură, suferind până azi cel mai masiv de sechelele acesteia. Mai grav mi se pare că semnele de recidivă au devenit de-a dreptul flagrante în ultima vreme, trezind sentimentul unui *déjà vu*.

Dar, unde am trăit „revoluția”? La redacție în primul rând, de dimineața până la primele ore ale nopții, într-o stare de maximă febrilitate și tensiune, dublate de efortul susținut al lucidității colective și individuale de a distinge, atât cât era posibil atunci, în condițiile și cu mijloacele date, neverosimilul de verosimil. Întâmplarea a făcut ca părinții mei, a căror locuință se află în centrul istoric al Timișoarei (sosiseră la Köln în împrejurările relatate) să trăiască și ei de la distanță, dar cu incandescentă emoție, alături de noi, cei plecați, întâmplările acelor zile despre care veștile difuzate pe toate canalele erau pe cât de cumplite pe atât de contradictorii. Cert este că în decembrie 89, România cîștigase un uriaș și nebanuit capital de empatie, simpatie și solidaritate, pe care aveau să-l pulverizeze peste scurtă vreme mineriadele și tot ce a mai urmat.

Oricum, atunci evenimentele din preajma sărbătorii Crăciunului, cele de la Timișoara, de la București, din restul țării, intens vizualizate, oferiseră opiniei publice un spectacol catharctic lipsit de precedent și, ceva mai târziu, istoricilor, analiștilor și experților în mass media, suficiente temeiuri de exegeze, teorii și

speculații. Dar, nu mai puțin de durere și de neputincioasă revoltă celor rămași acasă sau plecați, la gândul că foarte mulți din cei împușcați în acel decembrie fierbinte au murit degeaba. Mi se strânge inima ori de câte ori când intru în Cimitirul Eroilor, pentru a merge la mormântul tatălui meu și trec prin fața zecilor de plăci de marmoră neagră sub care își dorm somnul de veci cei uciși de gloanțe rătăcite sau bine ținute.

– Cum e România „în libertate” – văzută de la „distanță” Dumneavoastră? În 2019 se fac, iată, 30 de ani de când, formal, comunismul a căzut în România.

– Greu de câștigat, greu de apărut în lipsa unui exercițiu istoric mai îndelungat și a unui codex moral solid, bine împământenit, libertatea se dovedește extrem de fragilă. Spre a-și păstra inalterate valorile, e nevoie de un permanent efort de conservare, de o maximă responsabilitate în administrarea acestora. Profeția lui Mircea Dinescu, devenit pentru o bucată de vreme aici, în Occident, un fel de conștiință morală a României, de simbol al revoluției, alături de Ana Blandiana, bunăoară, avea să se împlinească la scurtă vreme după istorica prăbușire a comunismului. Poetul făcuse, dacă bine îmi amintesc, la scurt timp după evenimentele din decembrie '89, o afirmație care anticipa de pe atunci, tenacitatea sistemului: „Copiii stăpânilor noștri vor fi stăpânii copiilor noștri”.

Proteste succesive ale societății civile, demonstrațiile în masă ale cetățenilor împotriva corupției, a abuzurilor, a măsurilor de jugulare a prerogativelor justiției, spre a nu pomeni decât cele mai notorii și recente încercări și strădanii de a salvarda valorile statului de drept și ale libertății, au fost reperate și de la mare distanță. Dar au rămas, deocamdată cel puțin, lipsite de rezultatele scontate, părând a da dreptate zicalei: „Câinii latră, caravana trece”. Trece, profitând de turbulențele survenite în sânul Uniunii Europene (Brexit-ul), de ascensiunea partidelor populiste, de criza refugiaților... Trece dând cu tifla instituțiilor UE, uitând cât râvnise țara să fie primită și cât de legitimă a fost monitorizarea Bucureștiului după aceea. Printr-o tristă ironie, la împlinirea a trei decenii după revoluție, tocmai când România a preluat la 1 ianuarie 2019 președinția în termen a Uniunii, situația politică internă ce domnește pe malurile Dâmboviței a fost diagnosticată de cotidianul austriac *Der Standard*, ceva mai familiarizat cu sud-estul european, drept „un fel de contrarevoluție”. E de sperat ca în clasa politică a țării să existe suficiente forțe care să împiedice o nefastă restaurație, naționalistă, coruptă, cleptocratică.

– Ce fel de libertate credeți că refuză România să practice, deși, cum spuneam și mai înainte, au trecut trei decenii de la căderea „jugului comunist”?

– Libertatea de a se privi în oglindă fără a o sparge când imaginea nu îi este pe plac, de a-și recunoaște defectele și asuma greșelile fără a-i acuza de rea credință și lipsă de patriotism pe cei ce le evidențiază critic cu intenția de a urgenta, de a facilita corectarea lor, oferind soluții și propunând remedii. Mi se pare

nu numai inadmisibil, ci de-a dreptul scandalos ca intelectuali și istorici de calibru greu, nu e nevoie să citez nume, să devină, în atât de viciata percepție a realității de către actuala putere, indezirabili, să fie contestați, doar fiindcă au un discurs critic și investigativ pe marginea unor alarmante stări de fapte și a tenacității proastelor năravuri și moravuri. Situația m-a trimis cu gândul la prefața romanului *Lucien Leuwen*, de fapt un manifest literar și politic, în care Stendhal acredita romanul ca oglindă a realității, evocând episodul spargerii acesteia de către un privitor nemulțumit de imaginea reflectată.

– **De ce ați plecat de la catedră? De ce ați mai fi rămas?**

– Încerc să răspund la rece și pe scurt, acestor două întrebări profund emoționale. La presiunea sistemului, in-suportabilă pentru toți cei care refuzau colaborarea, s-au adăugat șicane și discriminări punctuale. Fiind căsătorită cu un etnic german, a cărui mamă și cei doi frați erau deja stabiliți în Germania, devenisem o persoană suspectă, în care nu se mai putea avea încredere. Mi s-a dat de înțeles că și cariera mea profesională va avea de suferit din acest motiv. Când Ceaușescu a decis închiderea studiourilor de radio regionale în limbi străine, soțul meu, care era redactor la emisiunea în limba germană, a rămas fără serviciu. Decizia de a pleca din țară devenise inevitabilă, cu toate consecințele de răgoare: nu am mai avut dreptul de a preda, am fost transferată de la catedra de limbi romane, unde predam franceza, la bibliotecă. La capătul a doi ani și jumătate de așteptări și umilințe, în perioada cea mai cruntă a dictaturii ceaușiste, am părăsit România.

De ce aș mai fi rămas? De dragul părinților, al surorii, al câtorva prieteni și al studenților. Mi-am iubit profesia, predam cu plăcere și spor. Studiul, cercetarea, activitatea publicistică mă pasionau încă din studenție.

– **Cum ați făcut trecerea spre presă, către practica publicisticii?**

– Într-un anume sens, ea s-a produs de la sine, firește datorită unor împrejurări pe care le consider favorabile, deși inițial doream să-mi continui cariera universitară. Prin rude și prieteni, am aflat de ocazia de a deveni, după pregătiri intense, probe și examinări prealabile, colaborator, într-o primă etapă cu statutul de *freelancer*, la postul de radio Deutsche Welle, pe atunci cu sediul la Köln, unde ne-am stabilit. În timp record, a trebuit să-mi însușesc teoretic și *learning by doing* o nouă profesiune: redactor, speaker, moderator. Oricât de ciudat ar părea la prima vedere, am făcut cu bine față acestor noi și permanente provocări și datorită competențelor comunicative de la catedră, a achizițiilor teoretice din domeniul semioticii, teoriei textului, a plăcerii de a sintetiza, interpreta și transmite „un plus de cunoaștere și înțelegere”, în scris sau prin viu grai. Mai dificilă mi s-a părut evitarea concubinajului între discursul de tip academic, eseistic, publicistic și cel radiofonic. Îmi amintesc că, revenită la Timișoara după revoluție, l-am reîntâlnit pe Șerban Foarță, pentru scurtă

vreme profesor la Facultatea de Litere, Secția Jurnalism. Ne legam mai vechi pasiuni doctorale comune: Ion Barbu, Paul Valéry, Mallarmé. Dar înainte de a deschide microfonul spre a-i lua un interviu, ce-mi spune Șerban? „Uite, vezi, așa-i bate Dumnezeu pe cei care se ocupă de poezia pură: ajung jurnaliști!”

– **Spre ce fel de presă - la modul substanțial, vreau să zic, nu instituțional - ați dorit neapărat să vă îndreptați? Și, în oglindă cu aceasta, ce fel de presă ați refuzat să practicați, ce fel de presă e la antipodul convingerilor dumneavoastră?**

– Am o mare slăbiciune pentru eseistica publicistică, dezbaterile de idei, cronicile literare, interviuri, comentarii politice, glosse. Din fericire, presa premium din Germania cultivă foiletonistica. În edițiile zilnice, ca și în cele duminicale, din marile ziare nu lipsesc niciodată paginile de foileton. În registru radiofonic emisiunile culturale, genul *feature*, m-au atras și le-am practicat, nu fără ecouri pozitive.

Îm displac, ba chiar îmi repugnă tabloidele, limbajul vulgar, agresivitatea verbală, goana cu orice preț după audiență, partizanatul politic, jumătățile de adevăr, eludarea principiului cauzalității, lipsa de fiabilitate a discursului gazetăresc în absența unei documentații solide și a argumentației logice, superficialitatea, fuga de idei...

– **S-au schimbat, în ultimele decenii, mai mult oamenii care citesc presa sau presa, ea însăși, s-a schimbat radical, poate chiar dramatic?**

– Întrebarea mi se pare demnă de un tratat de teoria și sociologia comunicării. Mă rezum la a crede că, în aproape egală măsură, s-au schimbat și oamenii și s-a schimbat și presa, condiționarea fiind reciprocă. Considerată a patra putere în stat, presa nu este o creație *ex nihilo*, ci un artefact, un produs al activității umane. Când schimbările provocate tot de activitatea umană, în ultimele decenii, sub impactul digitalizării și al globalizării sunt atât de rapide, de dramatice și radicale, e firesc ca ele să se repercuteze și asupra presei. Ele nu au voie să altereze însă libertatea acesteia, respectul ei față de adevăr și nici să amputeze ADN-ul știrii, cele șase întrebări cărora aceasta din urmă este menită să le dea un răspuns veridic: Cine? Ce? Când? Unde? De ce? Cum?

– **Ce virtuți pune la bătaie spațiul german pentru ideea de presă? E, altfel pentru în Germania - ca mediu de manifestare și, desigur, ca practici profesionale - decât în Vest, pentru presă?**

– Aș îndrăzni să afirm că în Germania există un cult al obiectivității, al adecvării la obiect și subiect, pe care îl exprimă în sens curent adjectivul *sachlich* și substantivul *Sachlichkeit*. Acest efort de obiectivare se face în detrimentul emoțiilor. În linii mari, mesajul în discursul public, inclusiv al presei scrise, este preponderent informativ-descriptiv. Ori de câte ori realizăm Revista presei la Deutsche Welle, și mărturisesc că o fă-

ceam cu maximă plăcere, mi se părea flagrantă diferența de tensiune emoțională și retorică în abordarea uneia și aceleiași teme în comentariile publicate în ziarele europene: scăzută, în spațiul germanofon și anglo-saxon, ridicată, în cel roman. Simplificând, din perspectivă stilistică, mă confruntam cu două feluri de enunțuri comentative: apodictic-tranșante pe de o parte, metaforic-ironice, pe de alta. Există însă un marker în anumite segmente ale mass media, predominant de stânga, și în discursurile

unor politicieni germani: maximalismul moral. Național-socialismul, atrocitățile comise în numele acestuia (Holocaustul) se adevăresc o povară istorică mult mai greu de purtat decât deceniile de dictatură comunistă din fosta RDG.

– **Cum se poate susține o comparație cu privire la presă între spațiul de limbă germană și ceea ce e în Est, în mod particular în România?**

– În doar câteva cuvinte, cu riscul de a generaliza, mă voi referi doar la presa scrisă, la ziare, pe suport tradițional, pentru că este mai puțin perisabilă - *scripta manent...* Diferența mi se pare a fi din capul locului una calitativă, pornind de la aspectul publicațiilor. În modul de abordare a actualității, clivajul nu este mai puțin evident. În presa premium, dar nu numai, evenimentul local este contextualizat cel mai adesea în plan european și internațional. În Est, în România, perspectiva e una nombri-egocentrică, prioritate are *à la une*, pe pagina de titlu, prea adesea faptul divers, senzational, cu potențial exploziv, în detrimentul evenimentelor politice majore. În materie de limbaj, sar în ochi neglijențele, nonșalanța stilistică frizând pe alocuri vulgaritatea. Astfel încât cititorul nu este informat, ci mai curând excitat și... dezinformat.

– **De ce anume vă temeți acum cel mai tare în privința presei, a stării de**

fapt și a posibilei sale evoluții?

– De manipulări politice, de exce-sele corectitudinii politice, de mistificări și ficționalizări, de jumătăți de adevăruri, de concesiile făcute comercializării, publicității, prostului gust, cu intenția sporirii audienței.

– **Și iarăși, în oglindă: e ceva care vă bucură în mod special la ceea ce a ajuns acum publicistica?**

– Mă bucură că, în pofida imperativului rentabilității, ziare și reviste de cultură, de filozofie, de artă, magazine

politice, pe scurt, publicații ai căror destinari sunt minoritari în atât de diversă, de singularizată, atomizată, diversificată noastră societate contemporană, post-postmodernă (am uzat de termenii unui sociolog german foarte la modă, Andreas Reckwitz) continuă să existe!

– **Mai facem un ultim tur- retur: dintre toate Româniile posibile - dintre acele Românii pe care le-ați trăit și pe care le puteți imagina - care este, pentru dumneavoastră, cea mai frumoasă Românie?**

– Mi-ați pus o întrebare din care prezentul este exclus. Răspunsul, spontan și extrem de sincer, este inevitabil nostalgic și sentimental. La scurtă vreme după decembrie '89, am făcut o călătorie de la București la Timișoara cu avionul: un aparat prăpădit, scârțâind din toate încheieturile, scuturându-ne ca și cum ne-am fi dat într-un scrânciob dezaxat. Zburam la joasă înălțime, era o zi superbă de primăvară. Am zărit coamele verzi ale Carpaților Meridionali, pășunile alpine pe care, ici-colo, se distingeau, ai-doma unor grămezi de mici ghemotoace albe, turme de oi. O imagine mioritică de o puritate absolută: țărișoara mea... într-o ipostază ideală.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Libertatea de a nu sparge oglinda în care te privești

interviu

Dacă ați scrie o carte pentru un singur cititor, cine ar fi acela?

Teodor BACONSCI

Eseist, teolog, diplomat

Ideea sacrificială a cărții într-un singur exemplar (decu un singur destinatar potențial, deși...) a fost ilustrată la noi, în joacă, de Alex. Leo Șerban. L-am invidiat pentru forța de a o face și mi-a părut rău că nu erau eu destinatarul privilegiat. Cei care scriu – trăind sau nu din această pacoste sublimă – sunt robii combinației de iluminism & romantism care întemeiază psihologia modernă (și pretins pedagogică) a *succesului literar*. Cartea cu un singur cititor a fost adusă pe lume, arhetipal, de împăratul Marcus Aurelius. Era să pierdem textul, dacă nu ni l-ar fi transmis, pe la anul 900, Arethas

tuare în *science fiction*, cum e și experimentală intruziune în psihicul celui care se-ncumetă să răspundă. Fiecare scriitor își dorește, chiar dacă nu o recunoaște, cât mai mulți cititori. A scrie o carte pentru un singur cititor ar fi pură utopie. Totuși, dacă intrăm în joc, ar putea fi chiar scriitorul, dar și acesta – se știe – nu e același de la o lectură la alta. Cartea lui îi va deveni, la un moment dat, străină. Să presupunem că ține această carte într-un fișier de computer, neavând curajul să o publice. O va citi cu alți ochi peste zece ani, pentru că nu mai e același, pentru că, dimpreună cu părul alb, și-a schimbat opiniile, lecturile, frazarea lui nu mai e la fel. Sau poate că cititorul acela nu există, e o închipuire a minții

care întrebați (altfel, ar trebui să mă gândesc la o carte pe care s-o ard, înainte de a fi descoperită de altcineva). Dacă ar fi să scriu o carte pentru un singur cititor, ea nu ar fi o carte de critică literară. În niciun caz. Cred că Noica zicea undeva că orice filosofie sfârșește într-o pedagogie. Parafrazând, aș spune și că orice carte de critică și istorie literară sfârșește într-o pedagogie. Critica și istoria literară se situează într-un orizont mai larg al dialogului (explicativ-interpretativ) cu potențialii cititori de literatură. Scrii despre cărți, opere, fenomene literare pentru a le înțelege și pentru a le prezenta și altora, dezirabil cât mai mulți, aceste posibilități de înțelegere.

Dacă ar fi să scriu o carte pentru un singur cititor, ea ar fi o carte memorialistică (despre mine, despre familia mea, despre lumea prin care am trecut), iar cititorul ar fi tatăl meu. Nu știu cum ar fi posibil lucrul ăsta, tatăl meu a murit cu peste treizeci și cinci de ani în urmă. Dar mi-aș dori să pot scrie o astfel de carte, pe care tatăl meu ar putea s-o citească de acolo, de Dincolo. Dacă aș avea un copil, poate aș scrie și pentru el o carte asemenea. S-o citească atunci când eu nu voi mai fi dincoace. Da, cartea asta cu un singur cititor, în fond, o lungă scrisoare de dragoste, ar fi un dialog *in absentia*. Un dialog în care partenerii, autorul și cititorul, nu împart aceleași dimensiuni ale universului.

Îmi dau seama că răspunsul meu este mai degrabă banal. Dacă aș fi vrut să literaturizez, aș fi spus că bilețelele pe care le lipești pe frigider, pentru ochii iubitului, pot constitui, adunate, acea carte misterioasă. Sau mesajele de pe Facebook și de pe telefon (că cine mai compune azi scrisori?!). Ori că aș scrie o elegie a omului, pentru ultimul om de pe Terra. Sau un sonet pentru o maimuțică de la zoo. Sau un distih pentru un papagal. Sau un roman pentru un dragon. Sau un basm pentru motanul psihopomp. Și tot așa etc.

Alina GHERASIM

Artist vizual, scriitoare

Înghețată, muzică, tandrețe. Un titlu de roman. Pe o plajă departe de locul în care suntem noi acum. Plaja are vreo cinci kilometri și seara poți vedea pe ea resturi de pungi, șlapi desperecheați, mărgelile rupte, batiste de hârtie, bețe de bambus rupte, cârpe, mărunțișuri alandala rămase cine știe de când. „Aș da orice pentru o înghețată pe căldura asta înăbușitoare.” „Doar că nu am de unde să ți-o aduc”, se aude o voce cum suspină. Bărbatul închide cartea și ea scâncește, parcă cineva o strivește, nu-i dă pace, iar ea nu se lasă cu una, cu două. Ce să facă, povestea e mult prea complicată, iar el e singur și departe de civilizație. Vocea din carte sâsăie ca un șarpe lung și răutăcios. „Ssss... amândoi am putea ssschimba lumea.”

Eu sunt vocea din carte, iar el e cititorul meu.

Bărbatul a cumpărat cartea dintr-un târg de la marginea deșertului, acolo unde se vând lucruri pe care nu le mai folosesc cei care traversează nemărginirea nisipie. I-a plăcut coperta colorată și

titlul: *Înghețată, muzică, tandrețe*. Avea nevoie de toate astea. Cine n-are? Cartea nu era foarte groasă, numai bună pentru vacanța lui la Marea Roșie. Doar că marea nu era roșie, așa cum promitea pliantul turistic. Era chiar foarte albastră. Bărbatul s-a lungit într-un hamac, a deschis cartea și a început să citească. După prima pagină s-a pus pe un răs nestăvilit. „Hei!”, s-a auzit iar vocea. „De ce râzi? Nu e nimic de răs între copertile mele.” Bărbatul dă pagină după pagină cu calm, ajunge la final, citește cuprinsul. Căpitulul „Tandrețe” se află la pagina 225. „Doar n-ai să sari direct la asta, îmi strici toată povestea!”, s-a auzit iar vocea. „Termină „Înghețata”. Imaginează-ți cea mai bună înghețată din nuci de cocos din câte există.”

Nopțile sunt călduroase. În locuința cititorului de pe plajă aerul e învărtit de leneșele palete ale ventilatorului din tavan. Bărbatul stă în patul cu cearșafuri mototolite. A terminat de citit, a luat cartea în brațe ca pe o cadână și i-a mângâiat ușor coperta. Zorii zilei s-au strecurat ca niște furi cu obrăjii îmbujorați și s-au retras ca să-i mai lase pe cei doi să doarmă. Într-un loc uitat de lume, un bărbat, o carte și o oră în plus de tandrețe. Nu strică.

Florina JUNCU

Poetă

Pe când eram profesoară, am întâlnit câțiva copii, la toate cele trei licee la care am predat, care aveau câteva lucruri în comun: o inteligență scilipitoare, o dorință de cunoaștere debordantă și niște condiții de viață care îmi stârneau mila și revolta, în același timp. Ei, acei elevi, băieți și fete, erau pentru mine micii prinți, care nu își găseau locul în lume. Iar eu aveam vanitatea să mă consider un fel de paznic ce veghea lanul de secară...

Cu timpul, toți acei copii – sigur, mai degrabă erau adolescenți, dar pentru mine erau niște copii minunați – toate acele chipuri și personalități s-au contopit într-un fel de arhetip. Pentru acel COPIL aș scrie o carte care să îi fie manual de supraviețuire. I-aș povesti despre o lume secretă, în care fiecare zi ar fi o aventură inițiată, desprinsă dintr-un roman bun și, astfel, i-aș face și o listă de lecturi, un fel de listă cu strictul necesar, pentru ca mintea lui să aiba la ce visa, la ce medita...

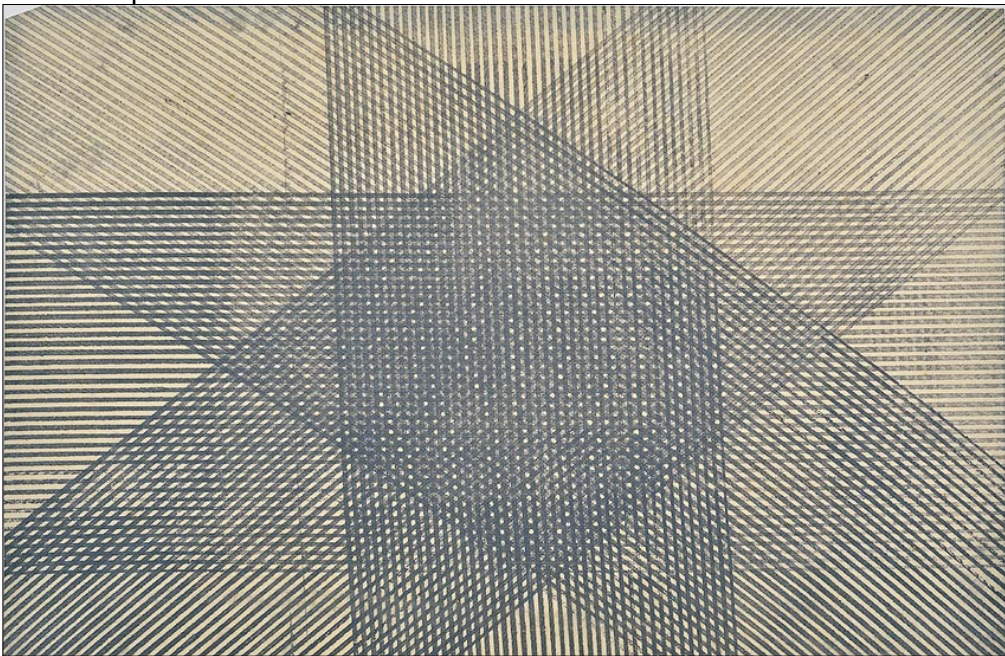
De regulă, un asemenea copil-arhetip are multe incertitudini... Aș încerca, prin cartea mea, să îi ofer siguranță de sine, certitudinea că modul în care gândeste, modul în care simte și în care trăiește sunt perfect normale. Dar nu l-aș pune pe un pedestal, nu... Cartea mea i-ar oferi niște repere, dar ar lăsa mai multe uși deschise, către mai multe variante de răspuns, pentru dilemele esențiale ale unui om.

Și partea cea mai bună ar fi că însuși el, copilul-arhetip, ar fi personajul principal al cărții, în carne și oase... În loc să-i tipăresc numele în carte, aș pune, de fiecare dată, o mică oglinjoară, lipită de paginile cărții, în care el să își vadă chipul (cred că o să cer drepturi de autor pentru ideea asta...). Iar, la finalul cărții, într-un locaș special pregătit, i-aș pune și o busolă...

Ioan T. MORAR

Scriitor

Într-un fel, am trecut pe lângă această întrebare acum câțiva vreme. *Sărbătorea Corturilor* începe așa: „Această lungă mărturisire a fost scrisă pentru o singură

de Cezareea, un episcop bizantin bibliofil. Cezarul grecofon scrisese cu adevărat pentru sine însuși. Altminteri, ar fi putut comanda în scriptoriul imperial mai multe ediții luxoase, în aur și purpură. Ne putem imagina că purcedem cu toții din noblețea lui sobră, egoistă și aproape inumană. În cazul în care transpunerea reușește, ne vedem în solilocviu augustinian, dialogând cu noi înșine și cu Dumnezeu, interlocutorul suprem, definitiv și insesizabil.

În fond, marile cărți au avut inițial o circulație redusă. Succesul e o dovadă de trivialitate plebiscitară, deci un eșec în ordinea singurătăților superioare cu care se consolează drama lucidității. Lectura în masă implică triumful fad al platitudinii, apoteoza comercială a locului comun. Se cuvine așadar să ne dorim insuccesul și să comitem însemnări monahale, aureolate de tristețea neînțelegerii. Toți autorii care s-au impus postum în canoanele ipocrite ale consacrării scolastice au avut, în viață, tiraje confidențiale: erau marii nevăzuți ai unei contemporaneități inevitabil obtuze și heralzii unor transformări stilistice sau ideatice clandestin epocale. *Ainsi va le monde...*

Simona CONSTANTINOVICI

Scriitoare, critic literar

E cu atât mai grea întrebarea, cu cât transferă, din start, posibilele răspunsuri, pe axe diferite de comprehensiune. E si-

noastre, o ficțiune metamorfozabilă, pe care nimeni, niciodată, nu va reuși să o controleze. Numai dacă nu cumva eu, scriitorul-cititor, după ce las cartea din mână, dispar, pur și simplu.

Aș spune că e hipercititorul, cel care-i conține pe toți cititorii, de la primul până la ultimul, rudimentari, genuini, discreți, moderni, ultrasofisticați, ca-ntr-o imensă rețea a unei înțelegeri universale. Și nu mi-l imaginez nicicum ca pe un individ în carne și oase, atoateștiutor. Mai degrabă, îl văd ca pe un mecanism prin care cartea continuă să trăiască, chiar și după ce fiecare dintre acești cititori, care-l creează neconținut pe el, hipercititorul, nu ar mai exista. El ar rămâne, purtând în sine toate angoasele celorlalți, din care a fost zămislit, toată lipsa de încredere în abordarea acelu text sau tot orgoliul, toată migala și iscusința în recuperarea unor sensuri, toată dinamica interpretării care naște alte interpretări. Pentru el aș scrie o carte, dar, în același timp, și pentru fiecare dintre cititorii care îl compun. În fond, e o chestiune despre cum percepem realitatea scrisului și pe cea a lecturii.

Gabriela Gheorghișor

Eseistă, critic literar

Primul cititor al unei cărți este chiar autorul ei, dar voi face abstracție de amănuntul ăsta și voi considera că al doilea cititor este, de fapt, cititorul unic despre

persoană, care nu o va citi niciodată, pentru că a murit”. Singurul cititor pentru care aş putea scrie o carte este soţia mea, jumătatea mea bună. O carte cu, despre şi pentru ea. Ştiu că trăim într-o epocă în care familia trece drept ceva desuet, în care ideea de durată a unui cuplu nu prea mai interesează. Poate sînt demodat, dar am ajuns la un moment al vieţii în care mă bucur de soliditatea familiei mele, soliditate care nu mi se datorează decît în mică măsură mie. Femeia alături de care trăiesc şi pe care o iubesc de cîteva decenii este artizanul (din umbră, uneori) a ceea ce sînt. Îi datorez mult. Nu sînt vorbe goale sau tocite, nu e nimic ce ţine de complezenţă aici. Ei îi datorez cartea cu un singur cititor. În faţa ei, şi numai a ei, aş putea să-mi expun toate spaimele, neîncrederele, laşităţile, ezităările, naivităţile, dezamăgirile, distorsiunile mele sufleteşti.

O carte crudă, fără figuri de stil, fără ocolişuri.

Chiar dacă nu voi apuca vreodată să scriu această carte, nu cred să fie o tragedie. O carte numai pentru Carmen, cred că i-ar da senzaţia de *déjà lu*. „Nu trebuia să o scrii”, mi-ar zice. Pentru că ea m-a citit zi de zi. M-a citit, m-a corectat şi m-a editat. Sper ca sfîrşitul acestei cărţi pe care o scriu zilnic (fără să o scriu) să fie cît mai îndepărtat. Şi cititorul unic să-mi fie mereu alături.

Monica PILLAT

Scriitoare

După cum ştim de la celebrul sentimental Laurence Sterne, deîndată ce scriitorul se lansează într-o ficţiune, el îşi croieşte involuntar sau cu bună ştiinţă un cititor pe măsură. Ba, mai mult, uneori, cum se întîmplă în romanul *Tristram Shandy*, în loc să rămână spectator, el devine un personaj căruia autorul i se poate adresa direct, certîndu-l că e neatent ori că e grăbit să afle unde duce acţiunea cărţii, sare peste pasajele cu explicaţii sau descrieri. În acelaşi timp, Laurence Sterne îşi imaginează cititorul ca pe un străin cu care treptat ajunge să se împrietenească şi conversaţia devine tot mai dezinvoltă, iar scrierea e mărturia acestei conlucrări cordiale.

Cum m-a entuziasmat viziunea romancierului englez, m-a pasionat să pun şi eu în scenă un cititor imaginar, participînt în calitate de critic şi citeodată chiar amic cu autorul. M-am ferit însă să-l transform în alter-ego şi n-am urmat sugestia lui Baudelaire.

Dar revenind acum la întrebarea dumneavoastră, mărturisesc că mai ales atunci cînd scriu poeme, mă adresez lui Dumnezeu, ca într-o rugăciune, şi atunci nădăjduiesc ca El să mă intercepteze în nevăzut. N-o fac din vanitate, ci dintr-o aspiraţie a întoarcerii acasă, în divin. În acest caz, e Cititorul cel care îl salvează pe poet. Apoi, mai am în minte un cititor care, atunci cînd scriu, îmi cere să îl ajut să evadeze din cenuşiu către lumină, care aşteaptă de la mine să-i fac un dar de întărire. Desigur, ar mai fi şi cititorul real, cineva cunoscut mie şi foarte drag, căruia m-aş adresa aşa cum aş compune o scrisoare gîndită numai pentru el.

Simona PREDA

Eseistă, istoric

Întrebarea este provocatoare, însă nu cred că trebuie să stau foarte mult să mă gîndesc la răspuns — ar fi, cu siguranţă, un cititor necunoscut. Pentru că altfel aş considera că este o scrisoare sau o

invitaţie de a-mi justifica, mărturisi, dezvălui către cineva care nu m-a perceput sau nu a înţeles nimic din ce sunt sau din ce fac anumite alegeri sau orientări din ce mă recompune. Scrisul meu ar fi targetat şi ar include printre rînduri ideea de intenţionalitate de tipul: aşa sunt eu de fapt, asta mi-ar fi plăcut să înţelegi despre mine, cu această idee m-am luptat eu de fapt şi am pierdut sau nu băţalia. Şi probabil că aş fi în permanenţă atentă să nu stric deja o percepţie, să nu destructurez o ordine deja stabilită, să nu dărâm concepţii despre cum eram, cum am fost, cum ar fi trebuit să fiu. Şi grija aceasta m-ar încorseta, m-ar rigidiza şi m-ar deturna de la o naturaleţe care este de preferat să se regăsească în scrisul oricui.

În plus, eseistica mea nu-şi arogă calităţi memorialistice şi nici nu tinde către *captatio benevolentiae* a cuiva anume. Pe de altă parte, în momentul în care scrii pentru cineva (într-o manieră pe care o poate simţi respectivul fie ca act de politeţe, fie ca gest de atenţie, de oprire) imperceptibil, îl responsabilizezi, îl faci co-parte ca potenţial feedback la ceea ce vrei să spui. Sau, mai exact, la ceea ce intenţionezi să îi spui. Devine astfel receptorul suprem, în faţa căruia se orientează şi ideile şi scrisul şi întreaga ta fiinţă. Or, personal, nu cred că este corect să pui o asemenea presiune pe cineva anume. Cred în cititorul necunoscut pe care îl câştigi, care alege să se oprească pe paginile tale, care te descoperă fără de fapt să te cunoască, care simte că ai scris respectivele rînduri şi pentru el.

Smaranda VULTUR

Scriitoare, antropolog

Dacă ar fi să scriu o carte pentru un singur cititor, alegerea mea s-ar îndrepta fără ezitare către nepoata mea, Laura Julie. Are abia 3 ani şi 7 luni şi nu ştie încă să citească, deci aş avea timp suficient să trec de la gînd la faptă. Aş scrie o carte despre ce a însemnat apariţia ei în lume pentru mine şi i-aş povesti despre întîlnirile noastre, destul de numeroase, de la prima ei lună de viaţă şi până acum, o perioadă despre care nu va avea probabil propriile ei amintiri sau doar unele destul de vagi. I-aş scrie o carte în română, limba maternă a mamei ei, fiica mea. O limbă pe care o înţelege şi pentru că noi i-am vorbit, cântat şi citit în ea şi în care sper că va citi şi ea cîndva. Deocamdată o alege ca limbă în care să asculte vocile personajelor din filmele pentru copii de pe DVD-urile la care se uită cu pasiune, *Patrula căţeluşilor*, *Dora*, *Micul Prinţ*, *Albă ca zăpada*. Obişnuiam să o adormim spunîndu-i în şoaptă *Somnoroase păsărele*, pe care a învăţat fără efort să o spună şi ea, aşa cum de curînd, a învăţat să cînte cu noi, *Moş Crăciun cu plete dalbe*.

Deşi Laura s-a născut şi trăieşte la Paris şi vorbeşte în primul rînd franceza, cu părinţii ei şi copiii de la grădiniţă, a preferat multă vreme să spună „da” şi „nu” în loc de „oui” şi „non”. Rolul meu a fost nu doar să-i dăruiesc iubire de bunică, ci şi să o iniţiez în limba

cîntecelor pentru copii şi a poveştilor pe care le spuseseam altădată mamei ei. Dar cartea mea ar fi nu doar despre mame şi limbile în care îşi alintă ele copiii, ci şi una a altor feluri de a învăţa: privind în jur, observînd culorile cerului, ale tran-dafirilor din parcul în care ne plimbam, urmărind fluturii, buburuzele, porumbelii, frunzele copacilor care tremurau în vînt sau cădeau pe jos, soarele care pâlpaia în fundul unui bazin, fântânile, statuile şi, desigur, copiii. Va fi o carte nu

doar despre cum Laura a învăţat să simtă şi să numească lumea, ci mai ales despre ce am învăţat eu de la ea, despre mine şi despre noi două, despre reînceputuri, despre joc şi imaginar, despre frumuseţe şi despre cum şi dacă poate fi ea descrisă şi înţeleasă.

Florin TOMA

Scriitor

Cartea aş scrie-o pentru un singur cititor: familia Borges(!). Iar ea s-ar che- ma: *Gheata lui Jorge sau Două priviri*. Să vă explic ce şi cum...

Am văzut, de curînd, fotografia (postată pe o reţea de socializare de către prietenul meu, Andrei Octav D.) ce-l înfăţişează pe Jorge împreună cu sora sa, Leonor Fanny (care avea să-şi ia pseudonimul Nora), surprinşi pe vremea când urmau studiile la Collège de Genève, între 1914-1918. Se ştie că tatăl lor, Jorge Guillermo Borges Haslam – scriitor, filosof, profesor de psihologie şi avocat – ar fi vrut să se întoarcă în Argentina, dar declanşarea primului Război Mondial a împiedicat familia să se repatrieze. Drept urmare, copiii au fost înscrişi la şcoală acolo, în Elveţia.

Era o zi cu soare (ce le amintea de Buenos Aires, fără îndoială!). Ei erau aşezaţi pe câte un scaun, faţă în faţă, deci, fotografiaţi cumva din profil, dar cu privirea spre aparat. În spate lor, două siluete feminine (nu ştim cine sunt). Nora – de o frumuseţe angelică – purta un veşmânt negru, cu un şal pe umeri, în vreme ce Jorge avea un veston de colegian, deschis la culoare, cu cravată şi pantaloni negri. Dar ceea ce

frapează la această fotografie este gheata din piciorul stîng al lui Jorge, aflat într-o poziţie relaxată. Ea se află, de fapt, în prim-plan. Este o gheată înaltă, mult deasupra gleznei, înşiretată temeinic. E delicată ca însăşi silueta fragilă a băiatului, care-şi ţine cu palmele genunchiul drept aşezat peste cel stîng. Pe tocul ei, se zăreşte o urmă albă, ce poate fi ori un strat subţire de noroi uscat, ori pingeaua proaspăt pusă. Gheata aceasta prevede poate o simbolistică specială: va strînge

în ea, în esenţă, toate drumurile pe care le va fi făcut Jorge de-a lungul vremii, între cele două continente.

Şi, în fine, privirile. Nora – cu părul negru lins, dat într-o parte, ca să elibereze fruntea – priveşte deschis, fix, dar melancolic, spre obiectiv. Jorge – cu părul tot negru şi cu un cărlionţ în partea dreaptă a frunţii – priveşte însă în jos, cu globii proeminenţi, parcă îl supără lumina. Să fie oare o premoniţie?

Leonor Fanny „Norah” Borges Acevedo (4 martie 1901 – 20 iulie 1998) a fost un copil coriace („În toate jocurile noastre – îşi aminteşte fratele ei – ea era mereu *caudillo*, pe cînd eu eram domol, timid şi supus. Ea era cea care urca până în vârful acoperişurilor, sărea printre crăcile copacilor; în timp ce eu o urmăam mai mult cu frică, decît cu entuziasm”). Şi o femeie hotărâtă, care a ştiut ce vrea în viaţă. A devenit un faimos artist vizual şi critic de artă, membru al *Florida Group*. I-a supravieţuit fratelui său 12 ani.

Jorge Francisco Isidoro Luis Borges Acevedo (24 august 1899 – 14 iunie 1986) *începe să aibă probleme cu vederea de la o vîrstă fragedă*. La 38 de ani, suferă un traumatism cranian sever în urma căruia face septicemie, zbătându-se între viaţă şi moarte. La 60 de ani, orbeşte complet. În schimb, este unul dintre corifeii literaturii secolului XX.

Atât a avut familia Borges: doi copii. Cu două priviri total diferite, dar care au refăcut lumea. Una, pe dinafară. Cealaltă, pe dinăuntru.

Anchetă realizată de
Cristian PĂTRĂŞCONIU

ancheta

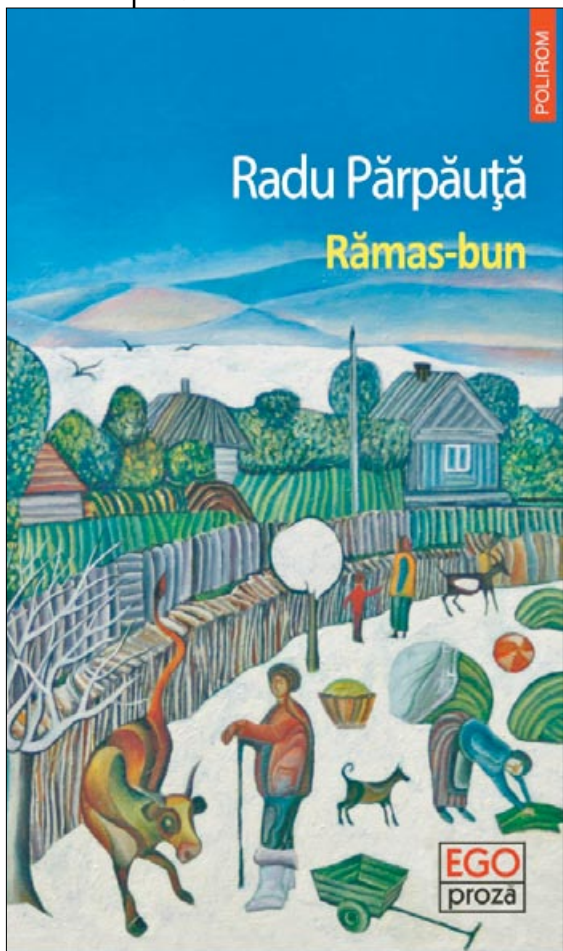
Dacă aţi scrie o carte pentru un singur cititor, cine ar fi acela?

Împuşcate păsărele

Alexandru Budac

De o bună bucată de vreme, trebuie să frunzăresc un vraf de noutăţi editoriale până să pot alege una pe care să mă încumet să o citesc integral şi căreia să-i fac cronică. Adesea îmi ajunge un singur paragraf sau fragmentul disponibil *online* pe pagina oficială a editurii ca să mă lămuresc. Aproape lună de lună, mă tem că nu voi găsi despre ce să scriu. În privinţa aspectelor ce ţin de marketing, piaţa noastră de carte arată mai decent

decât acum zece, cincisprezece, douăzeci de ani. Concepţia grafică a volumelor s-a îmbunătăţit – încă e loc de mai mult –, evenimentele literare şi festivalurile importante sunt consistente şi mai bine organizate, a sporit vizibilitatea românească la târgurile internaţionale, librăriile au ştaif, scriitorii au înţeles să se recomande fotogenic pe afişe şi *site*-uri, nu-şi mai trântesc acele poze de panouri cu frunţaşi ai muncii socialiste ce sluşteau manualele şi coperte, de nu-ţi venea să citeşti nimic. Calitatea literară propriu-zisă trece însă printr-o perioadă nefastă.

Iniţial am vrut să recenzez alt volum de proze scurte, dar, când l-am deschis, am constatat că autorul pune verbe la mai mult ca perfect unul după celălalt, iar prima frază agoniza într-o jenantă repetiţie şcolărească. Am verificat pe sărite (de aceea nu menţionez titlul, am răsoit în grabă, cât să-mi confirm bănuiala). Peste tot, aceeaşi contorsionare a verbelor. Mă întreb, întrucât ştiu care sunt etapele birocratice ale publicării, pe ce criterii sunt acceptate manuscrisele? Cine semnează referatul din dosarul unei asemenea cărţi? Iar dacă proza tot merge spre tipar şi succes în receptare, de ce nu intervine redactorul? Nu-ţi trebuie doctorat în filologie ca să-ţi dai seama că producţia sună prost. E suficient să ştii limba română şi

să urmăreşti logica propoziţiilor.

Personal, consider că nu intră în fişa postului de cronicar literar să-i explic prozatorului cum se folosesc timpurile verbale. Îmi ajunge că am destui studenţi, adică tineri de la Litere ce se presupune că au trecut de bacalaureat, care nu ştiu când şi cum se pune crati-ma, şi scriu despre Emma Bovary că ar fi „despicabilă” – nu citează din Jack Spintecătorul, derivă barbarismul din englezescul *despicable* –, şi „vicontul”, în loc de „vicontele” (un cont gras la bancă cu viconte ataşat, presupun). Dacă şi în publicaţiile culturale urmează să ne deprofesionalizăm, învăţând scriitorii să se exprime corect, înseamnă că a venit momentul să ne cultivăm alte pasiuni. Chiar nu are rost să pierdem vremea.

Oricum, critica se află în faza terminală, atât la noi, cât şi la alţii. Citesc uneori cinci-şase articole din reviste britanice şi americane, şi tot nu-mi pot forma o idee clară despre o carte anume (englezii – mai ales cei de la *The Guardian*, unde niciun verdict nu mi se pare demn de luat în seamă – beştelesc scriitori remarcabili, iar recenziile de peste ocean rezumă cuminte intrigile romaneşti şi nu zic rău de nimeni ca să nu fie acuzaţi de vreo ofensă impardonabilă şi să nu-i execute sumar pe Twitter boborul iubitor de liberă exprimare). Pretudindeni azi, în artă, ca şi în politică, dacă vrei să înţelegi cum se trag sforile, nu trebuie decât să te ţii de principiul *Follow the money* – între timp ajuns banalitate cotidiană –, popularizat de filmul lui Alan J. Pakula cu Hoffman şi Redford. Probabil că n-a fost niciodată altfel, dar acum avem mai multe informaţii din culise. Drept urmare, putem înjura cu stil şi în cunoştinţă de cauză.

Ales până la urmă *Rămas-bun* (Polirom, 2018) de Radu Părpăuță, scriitor care stăpâneşte sintaxa şi dialogurile, dar e un povestitor incontinent. Sunt nu mai puţin de trezeci şi şapte de povestiri în volum, scrise cu vervă pe note autobiografice, excesive şi nefinisate. Radu Părpăuță are un stil relativ distinct – îi imită pe scriitorii moldoveni clasici –, un vocabular colorat şi copios, iar pe alocuri poate însufleşi credibil protagoniştii prin felul lor particular de a vorbi. Universul e uniform în proze: spaţiul rural moldovenesc, Iaşul şi împrejurimile, vieţile unor personaje aparţinând familiei naratorului sau peripeţiile tragi-comice ale unor cunoscuţi puşi într-o lumină pitorească. Ni se adresează în mod asumat acelaşi povestitor, iar bricabracul reminiscenţelor primeşte coeziune prin felul cum întâmplări din România ceaşistă consună cu situaţii din prezent. Oamenii sunt la fel, ne asigură în subtext Radu Părpăuță, cu nevoi şi porniri neschimbate, cu aceleaşi pasiuni şi vicii, indiferent de orânduire. Acolo unde intervin mai multe glasuri, convenţia străveche a naraţiunii în ramă îşi probează încă o dată utilitatea, aşa încât salturile în timp să nu genereze complicaţii diegetice. Părpăuță preferă siguranţa căilor bătute. Curat ineficient.

În pofida verbozităţii personajelor, sunt prea multe locuri comune în povestiri, prea multe descrieri de natură,

prea multe figuri ca din *Amintirile* lui Creangă, înzestrate, desigur, cu doza de grobianism şi de adaptabilitate şmecheră specifice timpului nostru. Recunosc că şi inapetenţa mea pentru scrieri străbătute de nostalgia după satul românesc de odinioară mă face impermeabil la înţelepciunea de tindă şi la prozodii picurate din frunze. Radu Părpăuță este fidel sentimentalismului de sorginte rusească – explicabil, având în vedere că a absolvit Facultatea de Rusă-Română şi că a tradus autori din această cultură –, numai că pe mine îndrăgitele revărsări înlăcrimate de la Răsărit – izbe mirosind a lemn de brad, cobzari şi cântece muiate-n votcă, frumoase îmbrobodite cu bujori în obraji şi coşuleţ cu bureţi de pădure, mujiici pravoslavnici, sărmani, dar buni, pita lui Dumnezeu – mă scot pur şi simplu din minţi. În povestirile lui Părpăuță ai parte de o inflaţie de ceasloave, clopote de biserici, figuri hieratice, vinuri gâlgâind din damigene, cârnaţi de casă, moşnegi şi ȕigani acusmatici, ȕărăncuţe dezirabile, ceruri cu lună plină, ulcele de lapte, portrete de patriarhi rurali, pe scurt, întreaga recuzită fetișizată în Muzeul Satului numit România şi destinată unei audienţe în care nu m-am regăsit niciodată.

Dincolo însă de limitele afectivităţii mele, susţin că nu mai au ce să caute în proză efuziuni despre stoluri gălăgioase de grauri, ciocănituri cu „salopete elegante” şi rândunele obosite, întoarse acasă din Gibraltar, ori înflăcărări erotico-mistice provocate de schimbarea anotimpurilor, ca în povestirea „Divagaţie despre salcie şi locuitorii ei” (până şi titlul te constrânge să anticipezi ce-i mai rău): „...Acum, salcie-sălcioară, ai rămas verde numai pe poale. Crengile de sus ȕi s-au uscat, arată ca nişte mâini schilave de păcătoşi care cer îndurare cerului...” Sau, într-o uşoară trecere de la altar spre o critică a culturii pop, plus o repetiţie calofilă: „Ce frumoasă eşti, salcie, primăvara! Ca o adolescentă care lasă boalelor blugii uniformizanţi şi îmbracă o rochiţă juvenilă, iar ochii ei rād şi spun cu inocenţă: vedeţi-mă ce frumoasă sunt!” E atâta dragoste pentru natură în povestirile lui Părpăuță, încât simţi nevoia să te detoxifiezi cu Oscar Wilde, căruia Cascada Niagara i s-a părut o „imensă şi deloc necesară cantitate de apă care curge în direcţia greşită şi apoi cade peste nişte stânci absolut inutile.” Ce altceva să-ȕi doreşti după interminabile dulcegării ornitologice – „Femeiuşca-mămică pleacă toamna cu puii spre Golful Persic, poate la coşbucianul Bab-el-Mandeb [...], însă bărbătuşul rămâne pe loc să admire ultimul vals al frunzelor toamnei cu cadenţa lui misterioasă şi îndurând apoi gerurile iernii noastre” –, dacă nu o catastrofă ecologică izbăvitoare?

Se simte că autorului i-a făcut deosebită plăcere să toarne puzderie de amintiri în forme fictive. Înzestrările sale lingvistice merită remarcate, dar, din nefericire, el nu poate povesti. Toate prozele se încheie în aer. Nu mi-a dispăcut „Dactilografa”, schiţă caragialască de trei pagini, despre o femeie cătrănită dintr-un birou de copiat acte, ce bea ca-

fea după cafea şi-l înjură pe Ceauşescu, al cărui discurs agramat găjăie dintr-un difuzor. Spontaneitatea dactilografei îi pune în încurcătură pe clienţi. Proza are atmosferă, dialoguri tonice şi oareşice haz, dar nu şi final. Pasabilă mi s-a părut şi „Firul roşu”, o divagaţie melomană cu fraze lungi, controlate, unde voluptăţile culinare ale naratorului şi lipsa de discernământ gastronomic a Ceauşesţilor, debutul relaţiei cu soţia, în căminele studenţeşti din Iaşi, şi plimbările prin Copou se leagă melancolic graţie cântecelor Romicăi Puceanu şi Cesăriei Évora. Regionalisme moldoveneşti şi cuvinte portugheze condimentează amintirile, dar rugăciunea intempestivă de la final te descumpăneşte, deoarece pare scoasă de pe mână în regim de urgenţă. N-am înţeles ce treabă au Parcele cu picioarele groase ale cântăreţii din Cabo Verde şi cu picioarele povestitorului.

Radu Părpăuță se străduieşte prea tare. În loc să-şi urmeze naturaleţea neşlefuită, care-i stă mai bine, vrea să găsim în prozele lui mai mult decât ne pune la dispoziţie. Şi atunci o dă pe psaltică, strecoară câte o maximă pompoasă sau, din contră, scapă glumiţe nesărate, ȕine vagi lecţii de morală – ca în povestea ȕiganului Neculai Goroneanu –, citează inoportun din te miri cine, aşa încât perspectiva să pară cultă, caută insistent spectaculosul acolo unde nu-i, ne explică pedant cât de prost arată lucrurile în ȕară – de parcă n-am şti –, şi ce foloase tragem din folclor. Poantele implicite îi ies cât de cât. În schimb, când vrea să ne distreze cu tot dinadinsul, devine scatologic şi vulgar în mod gratuit.

„La pichet” este o poveste de cătănie fără noimă, un lung banc prost cu porcării soldăţeşti adunate alandala, mitraliat fatal de demonstrativele „ăsta”, „astea” şi „alea”. Situaţia politică e descrisă invariabil în termeni de closet, cum reiese şi din fragmentul următor: „Bineînţeles, sovieticii făceau tot cum voiau ei, în poligonul Zagarancea se bubuia zi de zi în continuare, în ciuda rapoartelor, statisticilor şi situaţiilor coloneilor noştri, în ciuda tratatelor bilaterale, mutuale, internaţionale şi în ciuda Secretarului General al Partidului, care era în faţa tovarăşului Brejnev ca un fel de director de întreprindere ceva mai mare, iar în faţa generalilor sovietici era tot un căcănar de căprar prost.”

Vă las să vă bucuraţi singuri de povestirea kafkiană – ironia erudită îi aparţine autorului – intitulată „Metamorfoza puȕlicii”, una dintre ultimele din volum. Să-mi fie cu iertare, acolo am capotat. Nu ştiu cum, dar întotdeauna când ai răbdare să cercetezi dincolo de spectacolul artificiiilor sentimentale, dai peste o viziune personală îngustă asupra lumii din jur, însoţită de o receptivitate jubiloare la scabros. Am întâlnit acest fenomen psihologic până şi la unele dintre casele mari (atâta doar că scriitorii buni pot disimula).

Dacă nu aş fi avut o obligaţie profesională, m-aş fi oprit din citit înainte de jumătatea cărţii. Aşa, m-am chinuit pentru dumneavoastră.

Divorțul dintre gură și creier

Vasile POPOVICI

Prostia e inepuizabilă. Are o mie de chipuri și resurse la tot pasul.

Impudică, la vedere, sau învăluită în falduri prețioase, prostia nu e doar comică și inofensivă, cum s-ar crede.

Există și prostia triumfătoare, sigură de ea, neclintită ca o stâncă, gravă, deloc comică, deloc inofensivă.

Mai există și prostia care ucide. Victimă ilustră i-a fost Socrate, iscoditorul de convingeri ferme. Pentru că a îndrăznit să le cerceteze, i s-a întins o cupă de cucută.

E apoi prostia ca o lespede de mormânt, a ideologiilor, comunistă, nazistă, islamistă. Într-o formă sau alta, unii dintre noi am trăit-o, știm despre ce e vorba. Era Dogma însăși, de nepus în discuție. Aveau dreptate comuniștii, cei ce trezeau să exprime dubii față de Ea erau țicniți sadea, numai buni de dus la ospiciu și de pus în cămașă de forță.

Totuși, ce să fie prostia care nici nu ucide și nici nu te bagă automat la casa de nebuni, cu alte cuvinte *prostia în toată bonomia ei de zi cu zi*? Să răspundem simplu: e ce spunem sau facem *fără judecată*.

Flaubert a găsit prostia cuibărită în însăși intimitatea limbii. Roland Barthes a numit-o *doxa*, certitudinile de circulație publică, impuse de la sine, părerile comune, adevărurile nemestecate, pe care le preluăm și le trecem mai departe fără să ne dăm seama. Flaubert s-a amuzat și a făcut din prostiile insidi-oase, generale, un *Dicționar de idei de-a gata*. După ce te uiți peste repertoriul flaubertian, nici nu-ți mai vine să deschizi gura, terorizat de nesfârșitele prostii ce-ți vin pe limbă clipă de clipă. Spui profesor, spui erudit. *Râsul* e întotdeauna *homer*ic. Orga „*înălță sufletul către cer*”. Garda ? – Ei bine, „*garda moare, dar nu se predă*.” Gloria „*nu-i decât fum în vânt*.” Și tot așa.

Dar acestea sunt prostii subtile.

Noi, noi avem azi prostiile și proștii noștri legiune. Chiar azi e vremea lor, politic vorbind. Ar fi suficient să-i arăți cu degetul, îți spui, ca să le stăvilești năvala. Nici vorbă! Proștii din politică au fanii lor, proștii lor fideli. Există, trebuie să constatăm, o nevoie ambian-tă de prostie. Îi spui prostului că țara are un premier incult ? Prostul se duce imediat cu gândul la sine, se simte pus în chestiune și „exclus”, cu un cuvânt la modă. Premierul incult e garanția lui de „inclusiune”. E delegatul lui la vârful puterii. Îl privește cu duioșie și-i acordă votul. Premierul e un „eu” mai norocos, dovada vie că se poate mult, ba chiar totul, și fără multă judecată, cultură și sofisticării. Al nostru dintre ai noștri.

Iată însă că a apărut și un hâtru ce face din această marfă proastă un fel de specialitate literară exclusivă. Cum ar veni, marfă bună din marfă proastă. E Radu Paraschivescu. Din timp în timp, inseriază în insectarele lui literare panseurile de peste an ale fiilor neamului. În felul asta, știm sigur că urmașii noștri pot admira și ei strălucirea lor întunecată. Rădem și plângem cu acest entomolog al prostiei ca și cum am râde și am plânge pe seama noastră înșine; literalmente, cum ar veni, ne plângem și ne rădem de milă. Fără o atare operă de colectare, cum ar mai ști lumea că România a avut-o premier pe Doamna Viorica Vasilica Dăncilă ?

Ultimul volum publicat de Radu Paraschivescu poartă titlul strâmb *Orice om îi este teamă* și subtitlul *Un partid, doi ani și trei premieri*. E a șasea antologie de prostii în gura mare pe care o face. Nu văd absolut nici cel mai mic motiv ca *Orice om* să fie mai puțin prizat decât fuseseră celelalte, fiindcă resursele naturale sunt în momentul de față mai consistente iar comentariul mai experimentat. Radu Paraschivescu are pe bună dreptate o mulțime de cititori fideli, ce se amuză de personajele cărților sale atâta cât îi lasă mazochismul.

Titlul e extras din nemuri-toarele cuvinte ale premierului român în exercițiu: „Orice om îi este teamă de o plângere penală, dar eu sper să nu se ajungă la astfel de lucruri pentru că eu cred în justiție și cred că toată lumea trebuie să credem în justiție.”

Un singur cusur găsesc cărții lui Radu Paraschivescu, trebuie s-o spun din capul locului. Anume, că a risipit așa bunăta de nestemată lingvistică ca să croiască din ea doar titlul cărții (cacofoniile își au și ele locul lor) lăsând astfel deoparte o mină întreagă de alte bogății. Fraza are geniu, e abisală cu totul, inepuizabilă ca însuși inconștientul. Sunt îmbârligături ce te duc pe băjbăite, de-a bușilea, unde nici cu gândul nu gândești. O carte întreagă s-ar putea scrie doar pe seama complicației ce se exprimă aici, un roman despre cum biata vorbitoare rătăcește în propria sa minte, ca o altă Scufiță Roșie, fără lumânare, fără chibrituri. Niciodată emisiunile fonice n-au fost mai înfricoșătoare pentru cine se încumetă să le producă, dar și pentru cine se încumetă să le asculte neputând să nu intre în pielea vorbitorului!

Trebuie s-o spun din capul locului – exercițiul lui Radu Paraschivescu dă amețeli. Citești și nu mai ești sigur de nimic, ca-ntr-un labirint excesiv de lung de oglinzi deformante. După ce tot glumești pe seama *imunoglobinei*, ai un moment de cumpănă când ajungi să te întrebi care mai e problema acum,

ce mai e de răs aici. Pocitania de cuvânt s-a substituit formei din dicționar și-n mintea ta, definitiv.

Prostiile politicianilor noștri nu sunt doar împleticeli de limbă. „Ca și evoluție, PSD a evoluat binișor ca și cotă de încredere”, spune domnul Liviu Dragnea cu o înduioșătoare modestie (auzi, *binișor* cică, și-i vezi mustața înflorind a zâmbet). Aceste ghirlande verbale sunt formidabile salturi mortale fără desprindere de la sol. Omul cel mai puternic al României ne spune limpede că din punctul de vedere al evoluției, PSD a evoluat binișor. Până aici, gândirea nu s-a ridicat nici măcar un singur milimetru de la orizontală. Să nu ne grăbim însă. La final, se produce totuși un miracol al aterizării fără decolare: „ca și cotă de încredere”! Ehei, suntem deja altundeva, pe partea cealaltă a realității, unde nimeni nu credea că se poate ajunge după în-nămolirea în evoluția ca evoluție. Să mai strâmbi din nas la perechea de „ca și”-uri, neromânești și ca atare cam nepatriotice, înseamnă să pierzi din vedere esența, gândirea omului. Or, nu gramatica e aici marea problemă, mai stăm noi acuma de gramatică, ci *divorțul complet al minții de gură*, cum zice Radu Paraschivescu în altă parte. Mi-ar fi plăcut ca analiza scriitorului să ne antreneze în străfundurile acestor falii, unde ar trebui să cercetăm cu mai mare atenție, fiindcă acolo pulsează ființa adevărată a Domnului Dragnea și a celorlalți din saloanele guvernului și ale parlamentului. Adâncă e fântâna prostiei, ca să parafrzez o vorbă celebră.

De la domnul Liviu Pop cetire, fost și răs-fost ministru al Învățământului, al Educației, și, poate mai știi, și al Cercetării: „Îmi cer scuze anticipat pentru greșelile pe care le-am făcut.” Spre deosebire de Radu Paraschivescu, eu unul cred că nu trebuie să omitem un aspect crucial al prostiei: există ceva *vertiginos* în emisia de prostii. Prostia te antrenează într-o direcție anume, pentru ca, instantaneu, fără urmă de pregătire, fără strop de semnalizare, să te trezești în direcția opusă. E o alunecare subită de planuri, o circulație pe banda lui Möbius, o trecere onirică de la o lume la alta: ești aici și ești și dincolo. Prostia, ca să-și obțină efectul poetic și să nu-și piardă nici esența filozofică involuntară, trebuie citită literal. Și brusc ți se blochează mintea. Auzi, domnul Pop își cere scuze anticipat pentru greșelile pe care le-a făcut! Ce efecte temporale în această simplă propoziție! Ce scurtcircuitare a banalei noastre realități! Ce imaginație!

O culme a analizei, frizând fără glumă genialitatea, atinge Radu Paraschivescu când se oprește la declarația pe care Doamna Carmen Dan, ministru de Interne, o dă despre violențele jandarmeriei din 10 august trecut. Ascultați cum sună chestionarea logică a prostiei-în-stare-pură, mult peste ce pot produce în materie doamna Dăncilă, domnul Liviu Pop sau domnul Liviu Dragnea însuși (vorbele doamnei

Carmen Dan sunt în italice):

„1. Ce om care gândește normal acceptă să fie considerat imbecil când ministrul îl anunță că *pericolul gazelor lacrimogene este un mit* ?

2. Ce vrea să spună ministrul când afirmă că *în piață, alături de protestarii pașnici, au fost și forțele de ordine și au suportat în egală măsură efectele acestui gaz*? Mai precis: a) Dacă protestarii erau pașnici, de ce a fost nevoie de gaze ? b) Dacă pericolul gazelor *este un mit*, ce efecte au suportat forțele de ordine ?

3. Dacă X azvârle cu o piatră spre Y înseamnă că X și Y sunt *în egală măsură* în pericol de-a fi loviți ?

4. Cu ce îl încălzește pe cel ajuns la spital din cauza gazelor lacrimogene faptul că respectivele gaze erau, după spusa ministrului, *omologate*?” Etc.

Mai există o formă de prostie, prostia cu pompoane, aranjată cu efect, cu multă lucrătură, cu mult intelect, prostia cu paradox inclus. Vezi unde bate, dar numai ca sugestie, ca vapoasă trimitere la dezbaterele vespereale de la Antena 3. O mostră furnizată de doamna ministru al Mediului Grațiana Gavrilescu : „Construcția de autostrăzi, care, în paranteză fie spus, ne-ar fi utile pentru ca toată creșterea economică s-o punem în operă, închid paranteza. Este că mi-am pus întrebarea și bine ați spus în raport, de ce oare noi nu? Am luat conceptul anticorupție și l-am transformat în repercutarea dezvoltării.” Adânc! Doamna ministru e ca o lebădă ce-și întinde aripile spre ceruri, sublim, dar labele-i rămân înțepenite-n gheața nemiloasă a neologismelor. E pur și simplu prea mult! Și lebăda cade răpusă la mijloc de frază și țipăt retoric!

Radu Paraschivescu, *Orice om îi este teamă. Un partid, doi ani și trei premieri*, București, Editura Humanitas, 2018.

Romanul-protagonist

Alexandru ORAVIȚAN

Diversitatea formulelor românești din literatura română a ultimilor ani e, în bună măsură, marca unui dinamism incontestabil. Prin modelarea unor formule ori prin experimentalism fățiș, romanul românesc contemporan atinge, treptat, consonanța cu scriitura occidentală. Însă un internaționalism uneori deșănțat băntuie prin cotloanele multor opuri. Strunirea unor astfel de dimensiuni ar putea indica o scriitură controlată, un semn al unei maturități a scrisului. Când un astfel de control al frazei și al curgerii textului în pagină se întâlnește la un roman de debut, rezultatul nu poate fi decât surprinzător în cel mai bun sens.

fundalul colecției de nuduri transmise și îmbogățite din generație în generație de bărbații din familia lui Manet, încă dinainte de Revoluția Franceză. Dispariția unui tablou anonim (un portret feminin, cel mai vechi din colecție) și căutarea lui par să dinamiteze fațetele relației dintre cei doi. Însă romanul lui e mult mai mult decât acest fir narativ reductibil la atenta rescriere a unor clișee împământenite.

În fapt, nu dimensiunea românească dă nucleul dur al cărții lui Taloș, ci dimensiunea predominant eseistică. Monologul protagonistului înlesnește accesul la o zonă înaltă a cunoașterii cu privire la nuanțele vieții filtrate prin artă, unde posibilitățile de încifrare și, ulterior, deciptare sunt infinite: „Perspectivele asupra unui lucru sunt infinite. Nu există un punct de vedere unic, un adevăr unic, nici o dogmă

nist bine șlefuit, rezultat aproape complet al autocaracterizării. Paul Manet este un *bon viveur* ce se bucură de statutul său privilegiat, lipsit de grijiile traiului cotidian și, mai presus de orice, de posibilitatea a asocia tablourile din colecția sa cu vreo emoție. Hedonismul contemplării și adunării devine sinonim condiției de colecționar a lui Manet: „Adevărata plăcere este aceea de a colecționa, nu de a fi posesorul unei colecții de artă. Să fii colecționar de artă înseamnă să te cioplești singur, permanent, să faci un fel de autoscultură prin care să te perfecționezi ca iubitor și cunoscător de artă. A fi colecționar de artă nu este o stare, ci o devenire.” Resorturile personajului devin, astfel, ușor identificabile. Existența sa se confundă cu arta pe care o aduce mereu în preajma-i: „Trăiesc atât de intens ideea artei, încât aceasta se confundă în întregime cu viața mea. Nu fac nicio diferență între artă și viață, între estetică și ontologie. Spațiul meu existențial este analogia dintre artă și viață.”

Or astfel de imersiune completă asigură însă baza instalării unui soi de autism. Simone Forbin devine o fixație, un element ce se cere la rândul său catalogat cu atenție și plasat în miezul colecției, drept încununare a voluptății contemplării figurii feminine: „Relația noastră nu putea fi separată de artă, eram sudați la flacăra artei, exact arta îi dădea unicitate.” Pe cât de ofertantă, practica predilectă a lui Manet e transmisă din generație în generație asemenea unei boli genetice: „S-ar putea pune întrebarea, pe bună dreptate, cum e posibil ca opt generații la rând să continue această pasiune. Răspunsul e următorul: e posibil, fiindcă pasiunea pentru artă e molipsitoare. Colecția mea este rezultatul pasiunii înlănțuite a opt generații.” Asistăm, deci, la o suprapunere a granițelor sinelui cu cele ale artei de-a lungul mai multor epoci.

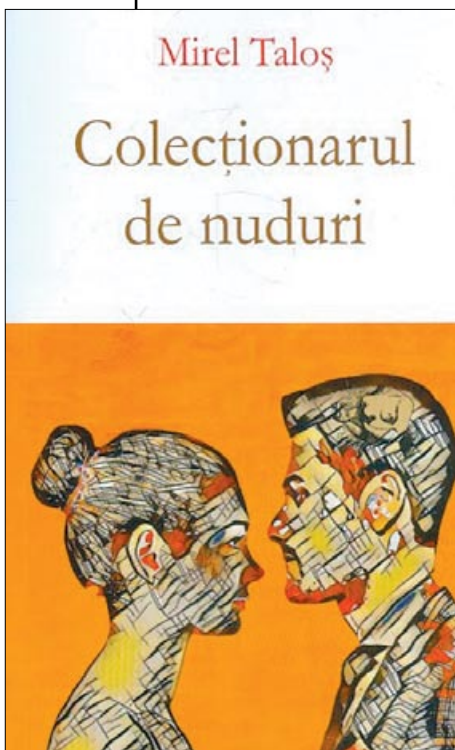
Un astfel de comportament și, implicit, raportarea la comoara personală explică de ce dispariția tabloului va reprezenta un factor destabilizator, un cutremur resimțit ca profundă destrucție a sinelui: „Dispariția unui tablou înseamnă nu numai pierderea imediată, faptul că nu-l vei mai putea niciodată contempla; e mult mai mult, e descompunerea unui întreg, a unei istorii, a unei serii de emoții, a unei părți din viața ta. Este dispariția unor ani întregi din care

nu mai rămâne nimic.” Sentimentul rezultat e asemănător celui de doliu: un gol imens ce nu va mai putea fi niciodată umplut întru totul. O asemenea gândire sugerează labilitatea protagonistului: cititorul are în față, astfel, un personaj nuanțat, cu aspecte atent individualizate.

Cu alte cuvinte, nu dispariția tabloului în sine și graduala punere în discuție a iubirii pentru Simone îmi par reprezentative pentru *Colecționarul de nuduri*, ci dimensiunea de studiu psihologic și sociologic asupra unei ființe ajunse în pragul rupturii, fără a cădea însă vreodată în hău până la capăt. Raportarea la Celălalt e, de asemenea, demnă de luat în seamă, căci Taloș utilizează teorii sociologice bine înrădăcinate, pentru a demonstra cum un protagonist atât de absorbit de propria persoană ajunge în genul proximal al unui alt personaj, în acest caz, al partenerei: „Fiecare avem în jurul nostru un *spațiu existențial* propriu. (...) Spațiile existențiale se intersectează. Dacă am un prieten comun cu altă persoană, am un spațiu existențial intersectat (...) Spațiile existențiale au mărimi diferite. (...) A cunoaște oameni noi și a deschide *Dialoguri* sunt modalități de expansiune a spațiului existențial propriu în spațiile existențiale vecine.”

Această cunoaștere a Celuilalt prin intermediul unor diagrame Euler desenate la nivel mental demonstrează o încercare de înțelegere la nivel superior, de înglobare a Celuilalt în arealul propriului sine. În acest mod ajunge Manet să se raporteze la Simone Forbin și sub acest spectru al întrepătrunderii totale a conștiințelor trebuie percepută relația dintre ei. Rezultatul e o senzație de irealitate imediată, de simulacru și proiectare a eului asupra Celuilalt: „Mă întreb uneori dacă ești reală sau ești doar un vis, i-am spus eu în timp ce ne plimbam de mână pe malurile Senei.” Deși inegal, mai ales în privința desfășurării firului narativ (toată „acțiunea” din jurul dispariției tabloului e concentrată în ultimele pagini), romanul de debut al lui Mirel Taloș anunță un scriitor cu un mecanism solid de caracterizare a personajelor, o abilitate mânăuire a frazei, a ritmului intern al scriiturii, și cu incontestabile valențe eseistice.

¹ Editura RAO, București: 2018, 216 p., cu o prefață de Mircea Platon.

Un astfel de roman e și *Colecționarul de nuduri*¹ de Mirel Taloș, centrat pe un episod amoros al protagonistului, Paul Manet, un avid colecționar de nuduri, care moștenește o astfel de serie de tablouri, începută în timpul Vechiului Regim francez. Titlul e în rezonanță cu cel al debutului lui John Fowles, *Colecționarul*, și cu al unui clasic al genului thriller, *Colecționarul de oase* al lui Jeffery Deaver, două romane traversate de vervă și tensiune constantă în eșafodajul lor. Deși criticul Mircea Platon semnalează în prefață prezența unor elemente de thriller în romanul lui Taloș, realitatea textuală stă altfel. *Colecționarul de nuduri* e un roman de largă respirație, cu o scriitură așezată, plină de conotații fertile. Romanul e un conglomerat de „secvențe” situate la intersecția dintre tradiție și (post)modernitate, dominate de ecfrază ca exercițiu deopotrivă retoric și imaginar.

Personajele lui Mirel Taloș sunt înrobite artei. Însăși ființarea lor se realizează în interiorul unei rame care-i ținutuieste neîncetat. Excursurile lor nu vizează probleme ale vieții imediate, ci sunt explorări atente și răbdătoare ale frumosului, ale felului în care granițele dintre artă și viață se fluidizează. Întreaga intrigă este lesne rezumabilă. Paul Manet o vede pe Simone Forbin într-o galerie de artă. E dragoste la prima vedere. Iubirea se consumă pe

care ar trebui să fie general acceptată. Adevărul este o variabilă. Există contexte, variații, pluralisme, pluralități, unghiuri de vedere. Normele unice sunt desuete. Etica a sucombat în fața microeticilor și regulile s-au evaporat.” Acest discurs cu elemente decupate din relativismul ce reapare periodic în filosofia occidentală contemporană domină în multe dintre paginile cărții. Un trai în perimetrul aparent infinit al artei conferă capacități de interpretare fără margini asupra vieții.

Aceste incursiuni în sfera interpretării nu ar fi fost posibile fără un protago-

Marile teme, altfel

*O veche oboseală de soi mare*¹ de Anca-Domnica Ilea este un volum de eseuri dedicat comparatisticii, prin care traducătoarea multor autori români contemporani în limba franceză reușește să apropie doi scriitori cunoscuți pentru dimensiunea fantastică din operele lor, Dino Buzzati și Julio Cortázar, de fulguranta figură a lui Isidore Ducasse, ce semna cu mai bine-cunoscutul pseudonim le Comte de Lautréamont, ulterior devenit așa-zisul profet al suprarealiștilor. Eseurile sunt rezultatul unor cercetări desfășurate în Franța, ce apar reunite acum pentru prima dată în limba română, traduse chiar de către autoare.

Cu meticulozitate derivată din *close reading*, Anca-Domnica Ilea stabilește paralele și caută filiații între operele acestor trei scriitori prin catalogarea unei simbolistici comune și a unor abordări convergente asupra materiei literare. Însă, mai presus de orice, contribuția autoarei îmi pare a fi scoaterea la iveală a

marilor teme din operele celor trei scriitori și a felului în care au fost trecute prin filtrul originalității lor. Spre exemplu, în cazul lui Cortázar, autoarea vorbește despre „*criza de identitate* a «omului american»”, iar la Buzzati și Lautréamont „certitudinea unei *rele deveniri* pune problema *momentului* fatidic, de unde nu mai există întoarcere: pentru Buzzati, ca și pentru Lautréamont, acesta ar fi *adolescența*, când se înfiripă prihana sexualității, pînătenul ambiției și, nu în ultimul rând, simțământul morții. Tot atunci, *pactul* tacit cu Natura (suprema consacrare a copilăriei) se va rupe, s-ar zice fără brutalitate, dar ineluctabil.”

Scrise într-un stil original, străbătut de elemente de orăritate, care apropie cititorul, eseurile din *O veche oboseală de soi mare* sunt mostre de explorări abile ale unor scriitori cu o operă de o certă complexitate. (A.O.)

¹ Editura Paralela 45, Pitești, 2018, 152 p.

Snejana UNG

Unul dintre reperele literaturii române îl reprezintă optzecismul ori – așa cum s-a încetățenit în ultimele decenii – generația '80. Punct de cotitură în istoria literaturii române, optzecismul s-a coagulat în jurul cenaclurilor literare. Apariția volumelor colective, miza comună a poezilor de a resuscita poezia într-un context politic restrictiv, dar și reușita de altfel notabilă de a schimba fața poeziei au condus la o încadrare, în anumite situații reducionistă, a poezilor optzeciști în funcție de gruparea din care au făcut parte. Cenacluri literare s-au regăsit în mai toate centrele universitare: „Cenaclul de Luni” în București, „Echinor” în Cluj-Napoca, în vreme ce la Timișoara spiritul de frondă și caracterul unitar au fost mai pronunțate în gruparea „Aktionsgruppe Banat”.

Din punct de vedere al istoriei literare, încadrarea poezilor în curente, grupări, școli, generații este, fără îndoială, necesară și nu poate fi evitată. Problemele apar însă în momentul în care împărțirea în categorii dobândește caracter general, devenind, printre altele, instrument hermeneutic. Cu alte cuvinte, problema apare atunci când diferențierea poeziei se face în funcție de grupări, iar nu de poeți, demers ce uniformizează poeticile distincte ce există în interiorul aceluiași grup. Pe de altă parte, înțelegerea poeziei optzeciste în funcție de școli e reducionistă în măsura în care lasă într-un con de umbră poeți aflați la marginea sau în afara grupărilor de primă linie. Receptarea în funcție de această grilă a contribuit la o inexactă și neuniformă reprezentare a peisajului poetic optzecist. Mă refer, atunci când spun acest lucru, îndeosebi la poeții din vestul țării, a căror soartă a depins de alte criterii decât cele axiologice: afirmarea grupării „Aktionsgruppe Banat” și apariția antologiei *Vânt potrivit până la tare* (comparată, de altfel, ca importanță cu antologiile *Aer cu diamante* și *Cinci*) au contribuit la o involuntară umbră a unor poeți nu mai puțin valoroși, cum sunt Ion Monoran și Petru Ilieșu.

Totuși, în ciuda neajunsurilor pe care apartenența la o grupare literară le prezintă, nu pot fi negate anumite similitudină structurale între poeți. Ele constituie fibra comună a unei întregi generații, baza de la care pornesc poeticile distincte ale optzeciștilor. Este vorba, aș zice, de o dublă importanță în plan poetic: pe de o parte, optzeciștii contribuie la o schimbare de paradigmă, iar pe de altă parte, se impun ca voci individuale și inconfundabile. Să nu fi fost astfel, poezia unor poeți cum sunt cei de la „Cenaclul de Luni” nu ar fi continuat să reverbereze atât de puternic până azi. Cu acest dublu cadru de referință începe, în fond, aproape orice discuție despre generația '80.

Ante-cuvântul semnat de Călin-Andrei Mihăilescu la volumul *Criminalii și crinii*¹, apărut postum în 2018, debutează cu această dublă focalizare. Ion Stratan e prezentat atât în relație cu gruparea din care a făcut parte, cât și ca voce individuală. Dintre cele două direcții, pre-

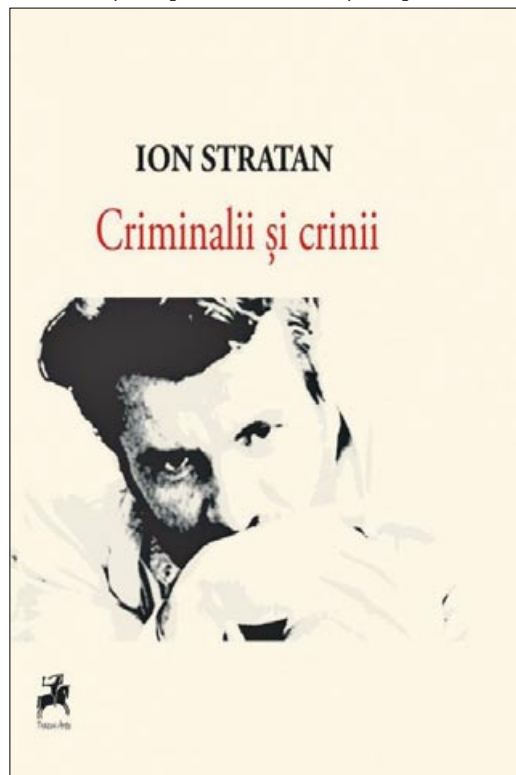
valează însă cea din urmă. Determinată axiologic, o asemenea abordare confirmă încă o dată că „poezia lui Ion Stratan e citabilă aproape în întregime”. Autor al volumului colectiv *Aer cu diamante* (1982), alături de Mircea Cărtărescu, Florin Iaru și Traian T. Coșovei, Stratan a avut un destin literar nedrept față de cel al contemporanilor săi, iar aceasta atât din motive extrinseci, cum ar fi dinamica pieței de carte în epocă („multe din cărțile sale au apărut în tiraje secrete, la edituri efemere”), cât și intrinseci, legate de o predispoziție spre discreție și reticență în fața faimei. Soarta nedreaptă a poetului care „își era, demult, delicat, postum” este așadar răzbutată prin apariția antologiei *Criminalii și crinii*, alcătuită de Ion Stratan și îngrijită de Călin-Andrei Mihăilescu.

Liniile postmoderne ale poeziei din antologie se întretes pe o suprafață textuală în care ceremonialul (cosmic, somatic, vegetal, religios) se întâlnește cu banalul cotidian. Poezia lui Ion Stratan nu e doar strategie textuală. Ea împrumută atât la nivel tematic, cât și formal de la moderniști. Moștenirea modernistă e însă torsionată în funcție de rigorile postmoderne și sensibilitatea poetului: „Trupul tău e altfel decât tine/ un fel de inimă pentru suflet// un fel de stup de albine/ și inimă care bate gongul.// Trupul tău e un fel de/ ceas pentru timp,// un fel de deducție// din specia noastră, candida// pe cale de inspirație”. În altă parte, metatextul învâluie religiozitatea de factură modernistă cu „priza la real”: „mult mai mulți intră în poezie// decât de acolo ies// îi găsești pe altar, pe sacristie// transformați în// eres// le dă inima ghes să se ducă în lume// la femei sau la tuns, la librărie// ei rămân acolo,// în poezie// unul în alt// ca morții în// curtea de bazalt”.

Un maestru al limbajului, Ion Stratan folosește intertextul ca mijloc de a călători prin literatura română, revizitându-i astfel pe Arghezi, Bacovia ori Ion Barbu. Reveneria la poezia bacoviană este redată fie direct, prin reluarea unor versuri („Singur, singur, singur”), fie indirect, prin intermediul pastei („Repede, repede,

ninge / La mine în sânge// Repede, repede, plouă// La tine în rouă”). Periplul intertextual ajunge însă până la Eminescu și Caragiale. Mărturisirea personală din ultima strofă a *Pentameronului* marchează mai mult decât un intertext; e vorba de o afinitate livrescă, redată franc, cu I.L. Caragiale: „Mărturisesc. Am scris totul/ În beții, lupanare. Sunt Mațe-Frip-

alte volume, se poate surprinde (integral) ingeniozitatea structurală. Astfel, pe lângă strategiile la nivel micro (textual), Stratan recurge la un soi de geometrizare a propriilor cărți. Spre exemplu, *Ruleta* conține zece gloanțe (a se citi poeme), iar *Plicuri* e compus din poeme-scrisori adresate (lesne de dedus) colegilor de generație: *Dragă Alexandru M.*, *Dragă Romulus B.*

te./ Privesc la comédie, plâng./ Curat murdar./ Căldură mare”.

Ludic postmodern cunoaște mai multe manifestări textuale. Asocierile neașteptate, dar extrem de percutante („Primăvara buzunăreia pereții”, „Să-l împușcăm”), sunt dublate de jocuri de cuvinte. Un poem exemplar pentru intersectarea acestor două strategii este *Găurind cu privirea nasturii stelei*: „Cei care informau înainte/ acum dezinformează.// Cei care înfierau înainte/ acum dezînfierează.// Cei care învățau înainte/ acum dezvăță.// Cei care înotau înainte/ acum deznoată”. Mai mult, se remarcă în poezia lui Ion Stratan nu doar o resuscitare a limbajului, ci și a formei în ansamblu. În antologia *Criminalii și crinii*, mai mult decât în oricare

In final, nu se poate reveni decât la început, adică la ante-cuvântul lui Călin-Andrei Mihăilescu, din care se poate afla că „poezia lui Ion Stratan e citabilă aproape în întregime. Această antologie e partea cea mai consistentă a unui asemenea citat”. Ajunsă pe mâna cui trebuia, *Criminalii și crinii* a apărut postum, la treisprezece ani de la moartea poetului. Având în spate o muncă și o abnegație laudabile, antologia reprezintă cea mai solidă reconfirmare a valorii unui poet ai cărui sorți nu au fost vreme îndelungată de partea sa.

Ion Stratan, *Criminalii și crinii*, antologie alcătuită de autor și îngrijită de Călin-Andrei Mihăilescu, București, Tracus Arte, 2018, 362 p.

Biografic și livresc

Prolificul scriitor Lucian Vasiliu a revenit în 2018 cu un nou volum de poezie, *Cod numeric personal*², ce reunește poeme inedite din perioada 2009-2017. Jalonând între biografic și livresc, poemele sale configurează un univers metaforizat, în care viața, literatura și religiozitatea devin greu de disocia.

Încă de la primele poeme cititorul poate constata că are în față o poezie cerebrală. Nu e însă vorba de o raționalitate ermetică, ci de o impregnare a poemelor cu referințe literare, istorice și teologice. De aici și livrescul predilect. *Declarație de avere*, unul dintre primele texte, reflectă o mutație semantică. Bogația e reprezentată în cazul de față de bunuri materiale cu o semnificație deosebită, parte din ele primite în dar de la scriitori de primă linie: „Basca mi-a fost dăruită în copilărie/ de prozatorul John Steinbeck”, „Jobenul mi-a fost dăruit de Matei Vișniec/ la plecarea lui definitivă din țară”. O asemenea declarație de avere se repercutează asupra întregului volum. Uneori, ea se manifestă în maniera de scriere. Prezența intertextului trădează această bogăție imaterială, de factură literară. E lesne de dedus intertextul cu *Riga Crypto și lapona Enigel* al lui Ion Barbu într-o poezie cum e *Pelerini în munții Rodnei*: „În loc de toiaș/ băț de alun./ În loc de merinde: mure, zmeură, fragi...// – Încotro, heruvimilor dragi!”. Benefice până la un punct, trimiterile culturale supraîncarcă

poemele, făcând din ele înșirui de informații: „Descins din podul cu terfeloage/ al casei junimistul primar Vasile Pogor/ pogor/ în subterane freudiene./ Încerc să descriu ziua aceea/ în vremea în care parcă s-a scufundat/ sacra cetate Crimeea...”.

O anumită temperare a livrescului se produce prin inserarea autobiograficului și a spiritualității. Autoportretul și portretul de familie constituie două dintre opțiunile predilecte ale lui Lucian Vasiliu. El scrie despre sine și despre familia sa. Atunci când nu o face, compune versuri pe cât de hazlii, pe atât de tăioase, din care se degajă o profunzime greu de găsit în restul volumului: „Îmi amintesc de tine/ precum fuțitul de rană”, „Ne invitase Dumnezeu/ – în ipostază de arbitru internațional/ – să ne hârjonim”.

Cu o supraaglomerare de trimiteri (fie ele istorice, literare sau, în sens mai larg, culturale), *Codul numeric personal* al lui Lucian Vasiliu reușește totuși să rămână decent, echilibrat. O selecție mai riguroasă a poemelor inedite ar fi făcut însă ca volumul să fie mai mult decât atât. Cum însă nu a fost operată de autor sau editor, această sarcină îi rămâne cititorului, care, fără îndoială, o va face după propriu-i gust. (S.U.)

Lucian Vasiliu, *Cod numeric personal*, București, Cartea Românească, 2018, 96 p.

Lucruri apropiate

Grațierea BENGĂ

Șapte ani au trecut între *Fără titlu* și *Cântec de leagăn pentru generația mea*^{*}. Nu e o perioadă de neluat în seamă. De la existența marginală și regia multiplă care se coagulau în *Zorovavel* (2002), de la godeurile neoexpresioniste din *Santinela de lut* (2006) sau dinamica iluziilor din *Fără titlu* (2011) până la *Cântec de leagăn...* se înșiră destule acalmii și scurtcircuitări. Între timp, Cosmin Perța și-a văzut

de munca de editor, a publicat proză, a fost prezent la diverse festivaluri de literatură și a continuat să scrie poeme. Să decanteze teme, să exerseze formule stilistice și să jongleze cu diferite tipuri de emisie vocală.

A părut o dată cu cartea Alexandrei Cesereanu (*Scri-soare către un prieten și în-apoi către țară*), cel mai recent op al lui Cosmin Perța se intersectează cu manifestul poetei clujene prin interesul pentru încrengătura socială, prin miza pe deșteptarea conștiinței (civice, etice) și atracția față de unele ipostaze ale livrescului, diferit transplantate la nivel discursiv. Le diferențiază, în schimb, structura edificiului poetic și dispozitivul de filtre prin care trece imaginea. Le despart percutanța (non)viziunii, materialul stilistic și țesătura de capilare prin care componenta de manifest se desfășoară printre pasaje biografice.

De război și *De dragoste* sunt cele două segmente care alcătuiesc *Cântec de leagăn pentru generația mea*. Teme sensibile, așadar, îndelung evitate de poezii înstrăinați de povârnișul dezolant al realității sociale sau înspăimântați de turbionul înșelător al afectivității. *Grosso modo*, poemele adună picăturile de umanitate rămase în urma trecerii printr-o realitate distorsionantă, angoasantă, aberantă. Sunt picături strânse de o generație care a cunoscut

împietrirea din ultima perioadă a comunismului și degingolada fatidică din anii '90. Care a trăit înflăcărarea începuturilor și decepția multiplelor ratări. E o generație care a cunoscut revolta, speranța, frustrarea.

O generație care a obosit, dar (tocmai pentru că aude un *Cântec de leagăn*) nu are voie să adoarmă. „Plângi, plângi, c-o să-ți cumpăr o inimă de plastic, un/ bypass argintiu și curat, un aparat roentgen în miniatură,/ un aparat de iradiat cu cobalt în miniatură, un bisturiu neînceput.// [...] Plângi, plângi, c-am să-ți dau o mică mască de gaze,/ un cocktail molotov,/ o piele ninsă de tigru, peticită cu zibelină, un deget tăiat,/ o mitralieră, un fruct unsuros,/ o pijama purtată, o ceapă, un picior de maimuță, o labă de rinocer, un Sou-tine mic, pictat pe-un cercel, o primă nenorocire: exact.// [...] Aproape în fiecare zi/ citeșc o știre despre Apocalipsă,/ despre cutremure, uragane, războaie, criză, maltratări de copii.// Însă toată această înscenare, toată această lume colcăitoare/ care-și revarsă puroiul și ura în mintea mea// nu face altceva decât să mă convingă și mai tare/ că a mânca un măr și a învia/ sunt de fapt lucruri apropiate.// [...] Nimic nu ne poate fi pe plac, nimic nu e bine,/ suntem un covor vegetal, putrezim, mirosim. Limbajul s-a spart. Poc!// [...] (*Răcoarea pietrișului la trecerea ta*).

Atomizată, societatea ocupă o „penumbra” din care binele și răul au fost subtil extrase. Odată îndepărtată povara conștiinței morale, interacțiunea indivizilor se mărginește la rumegarea termenilor tranzacționali. Sau la mecanica gesturilor despuiate de sens. Privat cu „îngăduință și ironie” de oameni care nu (mai) au nicio răspundere față de ei înșiși sau față de semenii, absurdul e înecător și standardizat – normă a ignoranței acute.

Anxietăți, traume, senzația de nevolnicie târâtă ca o piatră de moară, balansul între emoție și ironie alături de recompunerea pe o altă orbită a realității fac din *Cântec de leagăn...* expresia poetică a destrămării, dar și a unei vigori inex-

plicabile, gata să răstoarne perspective, să transfere (ludic-intertextual) imagini și să le remodeleze potrivit unei alte percepții. Să extragă enzimele din chipul interior al lumii, neatins de vârstele istoriei și netulburat de învălmășeala celor care traversează istoriile existenței lor. „Ceață albastră,/ ceață albastră,/ scufundă-mi creierul în imensitatea ta,/ lasă-mă să sap un mormânt uriaș în nemărginirea ta// laolaltă cu șerpui și lei și elefanții/ prietenii mei în groapa din tine, ceață albastră, îi voi arunca// și vinul tău albastru îl vor bea/ și voi dansa în imensitatea ta/ și creierul meu scufundat se va bucura în nemărginirea ta.// Apoi o să cadă leșuri din cer.// Soarele se va acoperi cu leșuri uscate/ Gloata va strânge leșuri pentru zilele ce vor urma.”... (*Doamne: e timpul. Lumea e prea lungă*)

În poemele lui Cosmin Perța, acumularea nu rămâne la nivelul calității (sau deficitului de calitate a) vizibilului, așa cum apare trupul - simultan privilegiat, rezidual și osândit. („Transportul unei larve de gândac/ din sufragerie la Gheenă.”). Dimpotrivă, e conectivă camuflării, interiorizării sau chiar ricoșeului destrupării („corpul tău, în răcoare”, „îngropat bine, e căptușit”, „în palma ta (muzică)// a crescut o altfel de carne”). Dezamăgirea ontologică nu exclude recrudescența metamorfozelor și, pe plan figurativ, apariția chiasmului complex („la braț cu soția ta moartă.// [...] Tot înainte, din trecut în trecut, din viață în viață, fără vreo țință,/ la braț cu moartea, soția ta.”). Din spirala emoțiilor și a proceselor psihice prilejuite de experiența cotidiană, vocea unui „subversiv prin vocație/ marginal prin acțiune și neacceptare” rezonază când grav, când tăios, când afectuos și exfoliază, strat după strat, (i)realitatea vizibilului sau substanțialitatea nevăzutului ascuns uneori în „bătăile inimii”.

Cu o scriitură care face translația de la scenariul narativ și confesiune (*Immigrant story*, *Verdele e culoarea speranței*) la candoare adolescentină (*Din nou despre ea*), precizie (cvasi)sentențioasă sau ocultare, *Cântec de leagăn...* izbutește

să alterneze resuscitarea și renunțarea, rostitul și inarticulatul. *Am ajuns în miezul delirului* este unul dintre poemele despre vulnerabilitate și încrâncenare, trecut printr-un dispozitiv ce reține sedimentele egocentrismului confesiv. O umanitate indubitabilă se mișcă în albia versurilor interior rimate, cu simțurile și memoria devenite vehicul spre dezvoltarea lucidă a experienței. Fluctuațiile ei incandescente se măsoară în funcție de capacitatea de rezistență pe care o posedă conștiința. Dar și conștiința: „Mă întorc acasă după lungi frământări,/ deasupra, o lună veștedă și uscată ca un burduf.// Mă voi grăbi să-mi fac o viață nouă doar datorită/ unei noi slăbiciuni.// Aici a fost cândva miezul delirului.// Așază-te./ Din acest unghi mort îți poți privi sfârșitul cel mai eficient.”

Dincolo de înfruntările traumelor sociale și de încordările provocate de impasuri lăuntrice (afective, spirituale), există destule secvențe în care tehnica și ritmul discursiv etalează potențialul unor poeme aflate în așteptarea *performance*-ului. Bunăoară, *Apocalypse dream* pare zguduit de monotonia bătaioasă a rap-ului, iar o *Manea* injectează în fibra poetică o doză de deconcertantă de familiaritate și straniețe. De lentoare fluidă și intermitențe de hip-hop. În *Cântec de leagăn...*, ritmurile vieții și ale poeziei tind să coincidă.

Cu tot amalgamul de obsesii și neputință, de revoltă și blazare, de distanțare și de (in)accesibile apropiere, de avânt al conștiinței și dedicare erotică, cartea lui Cosmin Perța concentrează acea omogenitate a preschimbărilor pe care numai învelișul traumatic și miraculos al lumii o poate conține. Despre necesitatea trezirii este *Cântec de leagăn...* - document poetic al reconcilierii cu sine, al implicării sociale și emoționale, gata să rectifice istorii, forme, game. Sau să distingă acele margini care unesc (ori despart) relieful etic și estetic al umanității.

^{*} Cosmin Perța, *Cântec de leagăn pentru generația mea*, Pitești, Editura Paralela 45, 2018.

Exerciții de formă

Ignorată, subestimată, lăsată mai întotdeauna în afara bilanțurilor, proza scurtă pare să rămână copilul persecutat al familiei literare, deși are destule atuuri pentru a șterge, dintr-o mișcare, restanțele care i se impută. (Suișurile, alunecările și drumurile piezișe ale prozei scurte în contextele literaturii române au fost în atenția lui Alex Goldiș într-un articol din „Vatra”, publicat spre sfârșitul lui 2014.) Printre deja vechile-mi preferințe aș trece bună parte din piesele incluse de Răzvan Petrescu în *Rubato* (2011), dar și *După soare* a lui Sorin Stoica, *Filoclub(ul)* lui Radu Paraschivescu, *Aurora* lui Cezar Paul-Bădescu și *Întoarcerea* lui Marius Chivu. În cazul lor, supradozajul de lectură nu are contraindicații.

Altfel stau lucrurile cu *Trupeșă Margot*, volumul de proză scurtă publicat de Radu Cange (Editura Sfera, 2018) - dus la capăt fără să păstreze altceva decât gustul nesigur al temei generale (lumea românească pre-și postrevoluționară) sau vertijul dat de suprapopularea cu personaje de toate tipurile (scriitorul tenace, securistul abil,

actrița ipohondră, studenți, funcționari anoști sau un „nebuncuminte”). Mici comedii ale inadecvării, frivolității și șerpării erotice (*Poveste cu chimistă*, *Refacerea*), satire prea la îndemână, reflecții previzibile asupra lumii în care trăim (*Calul*), prozele nu se articulează ca micro-romane, așa cum ar fi de așteptat pentru a putea revendica, motivat, reușita. Le subrezesc inconsistența dialogurilor și opintelile stilistice. Le erodează intriga plăpândă și precaritatea construcției narative.

Ultimul Petrăchescu face efortul de înțelegere a identității, într-un exercițiu necontrolat de explorare și demascare a relației creator-personaj (cu extensie spre romanul *Calistrat Taxidis*). *Frații*, *Planetă*, *Pisica* vor să aibă poveste și umor, dar, în timp ce istorisirea nu se încheagă, hazul are luciul țipător al facilului. Sau al colocvialității de mahala, defectuos calibrate și nesuținute compozițional. Pasaje mai solide include *Maidanul*, în care lehamitea crepusculară a personajului-narator are și adâncimi, nu doar linii de crochiu. (G.B.)

Binele și Răul

Marian ODANGIU

Pentru a scrie despre *Rusaliile negre*, unul dintre cele mai tragice episoade ale represiunii comuniste, Liliana Ardelean* a avut la dispoziție o foarte consistentă bibliografie, alcătuită din cărți esențiale ce aparțin nu doar unor autori/documentariști timișoreni de anvergură, precum Viorel Marineasa, Smaranda Vultur, Marcel Sămânță sau Daniel Vighi, dar și efortului conjugat al unor structuri specializate: *Asociația Foștilor Deportați în Bărăgan* ori *Centrul Internațional de Studii asupra Comunismului* din cadrul *Memorialului Sighet*. După cum, s-a putut adresa și celor câțiva supraviețuitori dintre cei peste patruzeci de mii de români bănățeni, șvabi, sârbi, evrei, basarabeni, bucovineni, bulgari, aromâni, vlahi, megleno-români, care locuiau pe o rază de 25 de km de la granița cu Iugoslavia și care, între 17 și 24 iunie 1951, au fost „dislocați”, din zona lor de origine, în plină câmpie a Bărăganului.

Acolo au fost obligați să își construiască, pornind de la zero, o nouă viață, într-una din cele mai secrete, rapide și dure acțiuni organizate de autorități. A putut face, în sfârșit, apel și la amintiri, la propria experiență, la propria biografie, la copilăria petrecută într-o zonă rurală din Banatul de pustă (Remetea și Satchinez), puternic afectată de evenimentele gulgului românesc. Fidelă unui mod de a face proză adoptat încă de la debutul din 2004, în *Visul ultimei ursitoare*, autoarea a ales, firește, să mizeze pe subiectivitatea profundă a *confesiunilor mascate* în care ceea ce contează este nu atât adevărul istoric, cât reverberațiile acestuia la nivelul comunității și al oamenilor obișnuiți ce o alcătuiesc.

Consecința este o incursiune tulburătoare în psihologia colectivă, dar și particulară a unor protagoniști ai întâmplărilor, nu neapărat importanți, însă profund semnificativi, exemplari – în sens etimologic. Astfel, înainte de a fi un *roman-document* (chiar dacă acribia autoarei în respectarea informațiilor reale este dincolo de orice îndoială), înainte de a fi o *monografie interioară* a unei localități din pusta bănățeană (Satchinez), *Regina deportată* este o construcție epică viguroasă despre destinul unor personaje aflate *sub vremi*, prinse în vârtoarea tragică a începuturilor revoluției comuniste. O construcție literară în primul rând, una în care memoria, imaginarul și „filtrarea” realității întrec, de departe, ambiția reconstituirii. Un *puzzle* al amintirilor și rememorărilor, al mărturiilor directe ori indirecte, întemeiat pe ceea ce documentele autentice nu reușesc să rețină decât într-o mică măsură: traumele psihologice individuale.

Eroismul personajelor Lilianei Ardelean nu are nimic de a face cu lupta și rezistența spectaculoasă, vizibilă, de suprafață, ci cu penumbra anonimatului: protagoniștii sunt câțiva dintre cei mulți, care, reacționând instinctiv la presiunea istoriei, au supraviețuit miraculos, *au tre-*

cut peste, s-au împlinit și și-au împlinit destinul prin forța interioară a caracterelor lor adânc înrădăcinate în tradițiile ancestrale și alimentate de energiile provenind din morala, mentalitatea, filosofia de viață și credințele locului, din felul specific de a fi al celor născuți și crescuți în atmosfera aparte a Banatului. Ca în *Diva* (2015) ori *Pașii ologului. Povestea unui învingător* (2017), scriitoarea este tentată, înainte de orice, să ofere cititorului *modele de viață*, ființe reale/ ficționale capabile să transmită „învățămintele” fundamentale, „lecții de viață” despre optimism și atitudine pozitivă, despre încrederea în sine, despre adaptabilitatea și flexibilitatea necesare pentru a înfrunta valurile vieții, pentru a trece peste marile obstacole, pentru a atinge un ideal care, întotdeauna, este individual, inconfundabil, precum soarta ea însăși.

Și cum altminteri decât instituind drept cheie de boltă *iubirea*: înainte de orice, *Regina deportată* este un seducător *roman de dragoste*, unul care demonstrează că, prin forța sentimentelor, oamenii pot trece peste cele mai severe încercări, pot face față celor mai teribile piedici, pot triumfa în fața acțiunii destructurante a Istoriei și vitregiilor de tot felul. Principalul reper narativ al cărții este relația aproape neverosimil de puternică dintre Mioara Savici („regina deportată”) și Mihnea Ungur, un tânăr de prin părțile Banatului de sud (Beba Veche), și unul și celălalt, cu „origini nesănătoase”, adică aparținând unor familii „aristocratice” din zonă: oamenii truditori și cumpăniți, care au făcut averi consistente prin trudă cinstită, prin respect față de muncă, prin disciplină și prin ordine. Ei, cu morala lor țărănească, sănătoasă și impecabilă, cu o atitudine etică ce ține, în primul rând de credința în Dumnezeu, dar și în valorile perene ale comunității, cu speranțele și optimismul lor fără cusur, sunt *neînvinși* Istoriei, adevărații protagoniștii ai cărții.

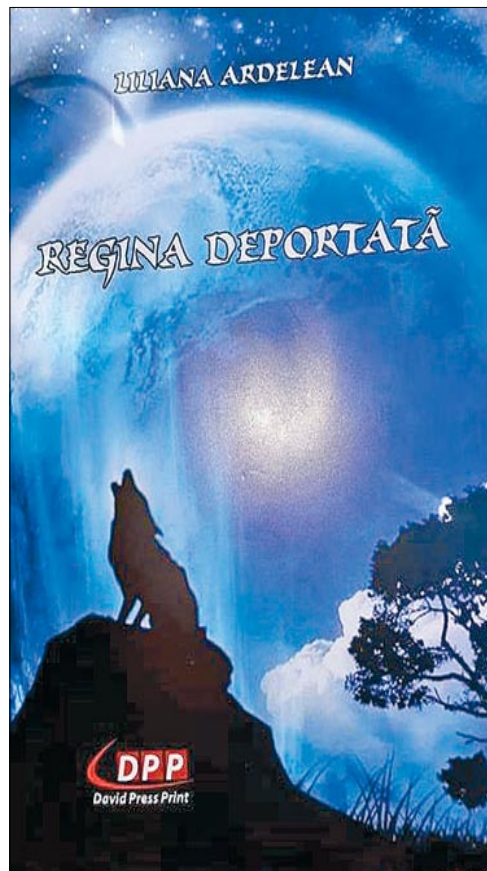
Regina deportată este, prin urmare, un *roman de familie*. Sau, mai degrabă, despre familie/ familii, despre forța prin care legăturile de sânge rezistă, inclusiv în fața trecerii timpului (în profunzimea textului pulsează și o copleșitoare reflecție cu accente elegiace, un discurs asupra deșertăciunii lucrurilor, a îmbătrânirii și morții) și despre reperele pe care fiecare generație trebuie să și le asume pentru a putea merge mai departe. S-ar putea spune chiar, o *saga* a comunității din Satchinez, așezarea aflată la mai puțin de o sută de kilometri de Timișoara traumatizată, mutilată grav de evenimentele din iunie 1951. În sfârșit, un roman despre capitala interbelică a Banatului și despre amurgul lent și ireversibil al societății lui post imperiale.

Carte despre pliere și re-piere în fața regimului totalitar, *Regina deportată* e un veritabil manual de supraviețuire, de ieșire triumfală din cotloanele insalubre ale comunismului.

* * *

Un roman despre comunism și impactul lui răvășitor asupra destinelor individuale este și *Ultimul foc de artificii***.

cel de-al treilea volum publicat de Anca Octavia Dragomirescu. Un roman care reține atenția prin modificarea radicală a perspectivei pe care o propune. Dacă bogata literatură apărută în ultimii treizeci de ani despre epoca dictaturii proletarietului a ales, aproape fără excepție, să abordeze dramele umane și/ sau colective din unghiul *victimelor* Istoriei, de astă dată, viziunea aparține *aristocrației* comuniste, „învingătorilor”, celor care au prins din zbor cum s-au așezat lucrurile la sfârșitul războiului și în zorii totalitarismului autohton: este o scrutare cu un ochi, când blând-împăciuitor, când rece, detașat, sarcastic, necruțător, a lumii celor care, într-un fel sau altul, au reușit să se cațere pe valul transformărilor, s-au lăsat purtați de el, s-au căpătuit, printr-un soi de adaptare lașă, dezgustătoare în fond, pe care sistemul o făcea posibilă, chiar o impunea în forță, înlocuind valorile tradiționale cu fetișurile limbute ale unei fericiri mereu promise.

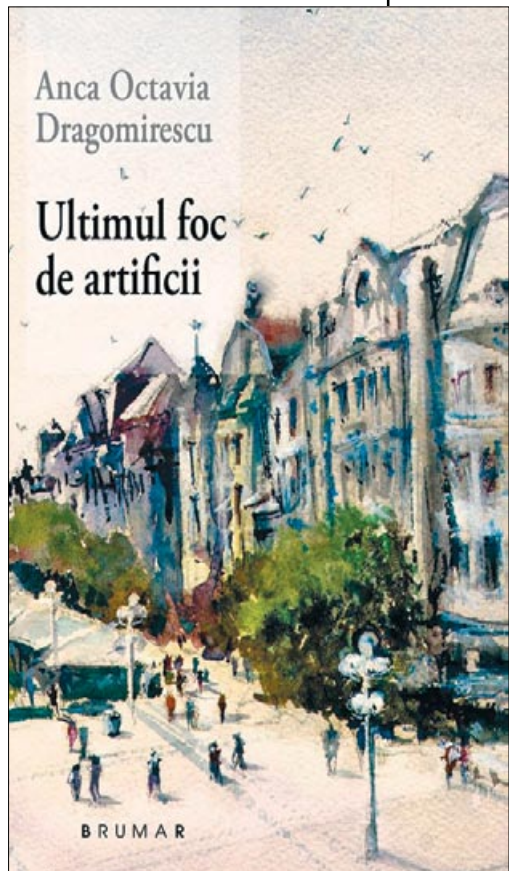

S-au cocoșat, prin asumarea, inițial inocentă, tot mai conștientă ulterior, a ipocriei, minciunii, falsului și dedublării personalității, în funcții importante (chiar dacă nu de prima linie), s-au promovat reciproc pe/ prin relații de familie, de prietenie, de interese de moment ori cu bătaie lungă, s-au coagulat în cercul strâmt al „privilegiaților”, al protipendadei activiștilor de partid, pentru care comunismul a reprezentat „lumea minunată” în care au reușit să se „realizeze”. Să parcurgă, fie cu prețul unui permanent compromis, al coborârii până aproape pe ultima treaptă a renunțării la demnitate, experiența micilor și marilor bucurii ale vieții în sistemul carceral, închis ermetic, al socialismului triumfător.

Ultimul foc de artificii acoperă, în timp, o perioadă cuprinsă între anul de grație de dinaintea izgonirii din țară a Regelui, care îl găsește pe tânărul tehnician Octav Grigoriu, absolvent de frunte al școlii profesionale de mecanici, în plin avânt revoluționar, încercând să

se poziționeze în fruntea luptei de clasă, și actualitatea imediată, populată în bună măsură de urmașii foștilor activiști, deveniți între timp, *businessmani*, personaje de bază ale noului sistem politico-economic și social, cel de după 1989, păstrători ai acelorași reflexe și metehne ale „epocii de aur”. Ei și, deopotrivă, copiii lor, crescuți sub aripa proteguitoare a beneficiarilor de favoruri și condiții de viață privilegiată din comunism, sunt acum protagoniștii unei istorii care continuă să se repete, să se perpetueze în partea ei dizgrațioasă, cu îmbogățiri peste noapte, populată de oportuniști, de indivizi fără scupule, grobieni, egocentri și lacomi, nepăsători la suferințele celor mulți și indiferenți la „ce se petrece cu țara”.

Sunt două lumi „în oglindă”: prima, cea din vremea comunismului, dominată, totuși, de iremediabila *frică*, de neliniștea provocată de fragilitatea și volatilitatea posturilor și funcțiilor deținute, de riscurile unor erori

involuntare de natură ideologică mai ales, teama de „ilicit” etc.; a doua, beneficiind de toate atuurile libertății cucerite în Decembrie 1989, nu mai puțin vorace, tembelă, schizofrenică. Singurul adversar infailibil al acestor lumi este, în perspectiva subtilă a autoarei, *timpul*, cu trecerea lui ireversibilă, care transformă totul într-un *bâlc* al *deșertăciunilor*, unde vanitățile, orgoliile, ambițiile deșănțate, aroganța, nepăsarea, iresponsabilitatea, egoismul nivelează ființele umane, le transformă inexorabil în pulbere.

Scriș cu destulă iscusință în dozarea efectelor produse de amestecul de realitate documentară și ficțiune, *Ultimul foc de artificii* confirmă o prozatoare remarcabilă, care, cu siguranță, va deveni o voce importantă a prozei feminine de azi.

*Liliana Ardelean, *Regina deportată*, roman, Editura David Press Print, 2018

** Anca Octavia Dragomirescu, *Ultimul foc de artificii*, roman, Editura Brumar, 2018

După Brexit

Valentin CONSTANTIN

Până nu demult, lumea credea că integrarea europeană este un proces ireversibil. În niciunul din cele trei tratate institutive n-a existat o clauză de retragere. Ideea că integrarea este un drum fără întoarcere se baza pe asumptia succesului Comunităților, Comunității și, mai târziu, a Uniunii Europene la cetățenii europeni. Se presupunea că, în timp, majoritatea va constata avantajele economice și sociale și că nimeni nu va dori reîntoarcerea la suveranismul economico-politic și la politicile de tip „sărăcește-ți vecinul”. Convingerea era partajată în special de persoanele din lumea academică și de cele care activau în profesia juridică.

Cu cine s-a întâlnit Marea Britanie în anul 1967 atunci când, înfrîntă fiind opoziția lui De Gaulle, a intrat în, pe atunci, Comunitățile europene? Era un învingător din cel de-al Doilea Război Mondial într-un club al națiunilor responsabile de declanșarea războiului și/sau învinse

de un anti-americanism cronic¹. Uniunea Europeană pe care Marea Britanie o părăsește este diferită de Comunitățile europene în care a intrat. În momentul intrării sale în organizație ideea unei „tot mai strînse uniuni între popoarele Europei” era, dacă nu probabilă, cel puțin posibilă. Astăzi, statele membre ale Uniunii Europene seamănă cu o clasă heterogenă de elevi, foarte atenți la unul sau doi profesori, și aproape complet lipsiți de interes și de afecțiune, uneori lipsiți chiar de amenitate unii față de alții. Nu există o „uniune mai strînsă” între statele aflate la periferia organizației și, bineînțeles, nu există o uniune prea strînsă între periferie și centru.

À *propos* de motivația intrării în Uniune, cineva spunea că „întrînd în UE, esticii nu doresc nimic altceva decît să scape de ei înșiși”. Aceasta a fost, așa cum mărturisise într-o conversație privată Konrad Adenauer, cea mai profundă motivație a Germaniei pentru a adera la Comunitățile proiectate de Jean Monnet². Ei bine, cîtiva dintre estici demonstrează deja că nu este prea ușor să scapi de tine însuși. Observații în genul

Marii Britanii în interiorul Uniunii, a avut ca punct culminant, după opinia mea, refuzul ei de a adera la moneda euro. Din acel moment, Marea Britanie nu a mai putut reprezenta în mod credibil un lider al organizației, de vreme ce a refuzat nivelul cel mai înalt de integrare. Pînă la urmă, integrarea unor state printr-o monedă unică reprezintă depășirea nivelului de asociere la nivel confederal. Nu vreau să spun că UE este o federație, sau o cvasi-federație. Îi lipsește de exemplu, ingredientul numit „fidelitate federală”, care reprezintă ceva mai mult decît loialitatea față de o simplă organizație internațională interguvernamentală. Iliberalismul afișat recent în cîteva state reprezintă o evidentă lipsă de loialitate față de scopurile politice ale Uniunii.

Abandonul are și el două fațete: ocazia instituțională și diferența constantă de valori. Despre ocazie am vorbit. Pentru a explica pe scurt în ce constă diferența de valori, voi utiliza două exemple dintr-un alt proces de integrare europeană, diferit de Uniunea Europeană, și totuși strîns legat de aceasta, mai ales după inserarea unui catalog de drepturi fundamentale ale Uniunii în Tratatul de la Lisabona. Exemplele, relativ recente, nu sînt din practica judiciară a Uniunii Europene, ci din practica judiciară a unui alt sub-sistem de integrare, Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În cazul *Hirst c. Regatul Unit* din anul 2005, Marea Britanie a refuzat pînă de curînd să acorde dreptul de vot persoanelor condamnate penal, aflate în detenție. După părerea judecătorilor europeni (12 voturi contra 5), Marea Britanie viola astfel articolul 3 din Protocolul nr. 1, referitor la dreptul de vot⁴. În cazul *Vinter et alii c. Regatul Unit* din anul 2013, Marea Britanie a fost condamnată pentru violarea articolului 3 din Convenție⁵, pentru că nu a inclus în noua sa legislație, pentru deținuții condamnați la închisoare pe viață, dreptul ca pedepsele să fie reexamineate după un număr de ani (16 voturi contra 1).

Poate nu este lipsit de interes să precizez că Vinter, după un prim omor cu intenție, a fost condamnat la închisoare pe viață, că pedeapsa sa a fost reexaminată, că a fost eliberat după un număr de ani, și că a fost condamnat la o nouă pedeapsă de închisoare pe viață, pentru al doilea omor. Faptul că Marea Britanie a refuzat de această dată o nouă reexaminare a pedepsei a fost apreciat ca excesiv de judecătoriesc de la Strasbourg.

Cu privire la interdicția de a vota, analizată în cazul *Hirst c. Regatul Unit*, Curtea de la Strasbourg a susținut următoarele: „Trebuie să recunoaștem de asemenea că dreptul de a vota pentru a alege reprezentanții poporului constituie soclul indispensabil al oricărui sistem democratic. Orice devalorizare și orice subrezire a acestui drept amenință să submineze sistemul democratic. De aceea nu trebuie să-l suprimăm întîmplător, sau cu lejeritate”. După mine nu se vede deloc în ce măsură interdicția dreptului la vot pentru cei aflați în închisoare ar devaloriza sau ar slăbi dreptul la vot. După acest tip de raționament al Curții europene s-ar putea spune că existența libertății de a vota devalorizează dreptul al vot, iar votul obligatoriu consolidează dreptul la vot. Pentru britanici, deținuții au pierdut temporar autoritatea morală necesară pentru a vota. Iar această pier-

dere temporară a dreptului la vot nu este nimic altceva decît o parte integrantă din pedeapsă.

Nu cred că este neapărat de bun gust să citezi propriile „mici profeții”. Și totuși în anul 2003, cînd am văzut clauza unilaterală de retragere din Uniune, am scris, *inter alia*, următoarele: „Într-un ciclu prelungit de recesiune economică, s-ar putea instala opinia că retragerea unui stat din Uniune ar putea să reprezinte pentru acesta, la un moment dat, «un avantaj comparativ»”. S-ar putea ca un grup politic național, apărut direct din criză, sau legitimat politic de criză, să identifice depășirea crizei cu mercantilismul sau izolaționismul. Și s-ar mai putea ca aceste soluții să fie percepute ca rezonabile de majoritatea națională care decide.” Marea Britanie sau Statele Unite nu au considerat niciodată referendumul național ca pe un instrument legitim de rezolvare a dilemelor politice (pentru că în Marea Britanie poporul nu e suveran, suveran este Parlamentul). Referendumul britanic a fost o replică mai mult sau mai puțin ironică la referendumurile europene care au desființat așa numitul „tratat constituțional”. Politicienii britanici nu au folosit referendumul pentru că ar avea o valoare politică, ci l-au utilizat în limitele unice sale calități, aceea de „decizie fără răspundere”.

Nu vreau să intru aici într-o discuție legată de cea mai spinoasă problemă a juriștilor: cauzalitatea în drept. Pentru unii, cauza Brexit-ului a fost referendumul, pentru alții, diferența de valori (care nu se rezumă la diferențele din cele două exemple), pentru alții, inserarea clauzei de retragere din Tratatul de la Lisabona, în fine, alții au crezut și continuă să creadă că adevărata cauză a fost un Brexit prea îndelungat. Îi acuzam pe autorii clauzei de retragere de un defect care, într-un anume context, conducea la pedepsirea servitorilor. Oliver Wendell Holmes povestește în celebra sa carte, *The Path of The Law*, că cineva avea un valet cu un salariu, teoretic, foarte mare, dar pe care-l micșora prin frecvente sancțiuni pecuniare. Una din clauzele din contract suna astfel: „Pentru lipsa de imaginație, 5 dolari”. În cazul Uniunii Europene, lipsa cronică de imaginație nu a fost, din păcate, inclusă în tratate.

¹ Am mai menționat cu un alt prilej că în dicționarul limbii franceze nici o atitudine față de o altă națiune nu apare cu prefixul *anti* în afară de, bineînțeles, *anti-american*.

² V. Ralf Dahrendorf, *După 1989. Morală, revoluție și societate civilă* (After 1989. *Morals, Revolution and Civil Society*, St. Martin's Press, New York, 1997), Humanitas, București, 2001, p. 188.

³ Vezi *Abandon, contestație și loialitate* (Exit, *Voice and Loyalty*, Harvard University Press, 1970), Nemira 1999, p. 146.

⁴ Art. 3 din Protocolul 1: „Dreptul la alegeri libere – Înaltele părți contractante se angajează să organizeze la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ.”

⁵ Art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului: „Interzicerea torturii - Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante”.

în marele război. Constituția sa internă cuprindea acte începînd cu anul 1215 și era net superioară constituțiilor statelor pe care le întâlnea, în termeni de stabilitate și de capacitate de a salvagarda drepturile fundamentale. După ieșirea Marii Britanii din club, Uniunea Europeană a pierdut cea mai mare putere militară a sa, 18% din PIB, 13% din populație, și 8% din exporturi. Nu este foarte clar ce a pierdut Marea Britanie. În România există un cor de analiști care deplîng soarta Regatului Unit. El nu va fi lovit, fără îndoială, nici de singurătate, nici de sentimentul izolării. Marea Britanie are șansa să formeze împreună cu fostele sale colonii (se observă că a fost un colonizator gentil) o organizație mai coezivă decît ar putea să pară la prima vedere, chiar dacă nu a fost afectată niciodată de prea mult formalism: Commonwealth-ul britanic. *Nota bene*, Australia, Canada, Noua Zeelandă sînt prezente în organizație.

Relația Marii Britanii cu Statele Unite, „liderul discret” al integrării europene, marea putere care a servit permanent acest proces regional, pe care l-a vegheat și influențat de la bun început, este excelentă. Asta în condițiile în care mai multe state din Uniune suferă de anti-americanism, ori, în cazul Franței,

celor pe care le-am făcut te transformă aproape automat în ochii comentatorilor într-un personaj eurosceptic. „Eurosceptic” este un termen pus în circulație de funcționarii organizației și de primul cerc de universitari și de ziariștii zeloși. Scopul tînărului epitet este de a discredita orice critică care ar putea servi unor reforme proiectate în exteriorul organizației, reforme care să nu fie inițiate și ghidate de funcționarii Comisiei. În realitate, un eurosceptic este o persoană care, probabil, admiră proiectul funcționalist al lui Jean Monnet și al prietenilor săi, cineva care crede în necesitatea unei Europe unite și care deplînge, din cînd în cînd, calitatea îndoielnică a guvernantei de la Bruxelles.

Conform lui Albert O. Hirschman³ abandonul și contestarea sînt cele două direcții alternative de acțiune în criză a membrilor unei organizații, în acest caz, Uniunea Europeană. În termenii lui Hirschman, abandonul, adică ceea ce s-a numit Brexit, este o activitate ce aduce cu sine o certitudine totală. În schimb, contestarea, ceea ce aș numi Brexit, este o combinație cu două probabilități: una dintre ele este superioară ca utilitate opțiunii pentru abandon, cealaltă este inferioară. Brexit-ul, adică auto-exilul

Ave Moi!

Sau cum ne batem joc de munca semenilor noștri

Mădălin BUNOIU

Vrem o țară ca afară! Vrem o țară ca afară!

Ați putea spune că mă pregătesc de un miting. Nu că nu ar fi cazul. De fapt, încerc să găsesc o modalitate de a exprima cât mai plastic o stare de neliniște, de enervare, chiar de frustrare. Ca mulți dintre cetățenii români, am încercat și eu să-mi imaginez ce-aș face, dac-aș avea puteri supranaturale, pentru a pune această țară pe o direcție. Nu bună, nu extraordinară, ci, pur și simplu, o direcție. Sensul nici n-ar mai conta, odată ce am avea o direcție. Dar tocmai lipsa ei ne menține, de ani și ani, într-o mișcare haotică al cărei rezultat este băltirea societății, stagnarea pe care o resimțim cu toții. Și totuși, ce aș face? Dintr-o listă exhaustivă, de la pornirile dan-diaconiste cu pomeni de mii de euro pentru fiecare cetățean, cele iliesciene cu modele suedeze și până la cele mai pământene ce țin de buna creștere și respectul pentru reguli și pentru aproapele tău, m-am oprit asupra unei opțiuni ce cred că ar da roade.

Si anume, ca fiecare român să aibă o experiență de măcar șase luni undeva unde țara este... **a afară!** Nu o săptămână în Dubai, nu două săptămâni în Maldive, nu trei săptămâni în Bali. Ci șase luni la Viena, șase luni la Nürnberg ori șase luni la Lyon. Sigur, lista este una cât Europa de mare. Mi-am dat seama chiar eu de diferența dintre de a sta două-trei săptămâni și de a sta șase-nouă luni în mediul academic. Sunt intrate în folclor „studiile” la universitatea Stanford sau alte universități de prestigiu, unde vizita de treizeci de minute prin oraș și poza de rigoare făcută în fața universității te dau deja absolvent al celebror instituții.

Nu am o soluție pentru a-i trimite, timp de câteva luni, pe toți românii în străinătate. Dar încep să fiu optimist în legătură cu un astfel de scenariu măcar în ceea ce îi privește pe studenți. Conceptul de Universitate Europeană, promovat de către președintele Franței, Emanuel Macron, are printre obiective și realizarea de mobilități, fizice sau virtuale, pentru cel puțin cincizeci la sută dintre studenții din cadrul acestui tip de universitate. E vorba de o alianță a minimum trei-patru universități clasice de pe teritoriul european. Am avut șansa unei asemenea experiențe pe termen lung în străinătate. Am rămas cu multe învățăminte din ea și, printre ele, vă rog s-o tratați cu seriozitate pe una: statutul de fan al seriei de BD-uri *Astérix*. E greu să găsești mai mult umor decât în aceste benzi desenate. Una dintre ele îmi este mai de actualitate ca oricând – *Astérix aux Jeux Olympiques*. A și fost, de altfel, ecranizată, cu un rol excepțional al lui Cezar făcut de Alain Delon. Vă invit să urmăriți un pasaj fantastic, un monolog genial – pe care aș îndrăzni să-l compar

cu cel al lui Chaplin jucându-l pe Hitler în celebrul joc cu globul pământesc, la adresa indicată la nota 1¹.

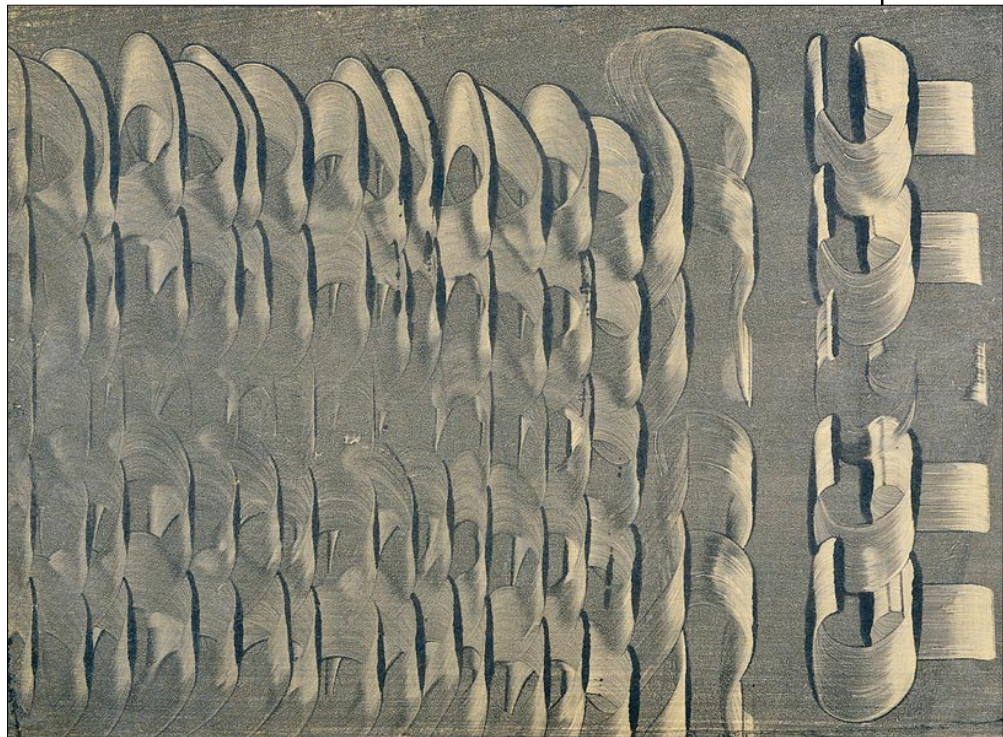
Cezar nu îmbătrânește, ci se maturizează, părul lui nu albește, ci capătă culoare luminoasă... Ave Eu!

Vedem la tot pasul astfel de *Cezari*: sunt primari, miniștri, modești șefi de birouri sau directori la diverse instituții mai mult sau mai puțin autonome ale statului. Și care își bat joc de noi și de timpul pe care am putea să-l folosim eficient, pentru a avea și noi o țară ca afară. În octombrie 2017, Consiliul Național al Rectorilor (CNR), împreună cu reprezentanții Ministerului Educației Naționale (MEN), au solicitat Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS), la întâlnirea CNR de la Craiova, să realizeze o metodologie pentru evaluarea studiilor doctorale. Nu detaliez aici necesitatea, motivația sau interesul pentru o astfel de metodologie. ARACIS a realizat o primă propunere, care a fost dată în dezbatere publică. Sute de cadre didactice și studenți din universitățile românești au citit și au oferit răspunsuri și propuneri. O variantă îmbunătățită a fost prezentată apoi la alte două întâlniri ale CNR, de la Oradea, în iunie 2018, și de la Iași, în octombrie 2018. Iarăși, sute de oameni, cu experiență bogată în managementul academic, au oferit *feedback* și au făcut propuneri.

O comisie de specialiști nominalizată de către CNR, reprezentanți ai tuturor consorțiilor de universități și ai tuturor tipurilor de universități din România, dar și ai tuturor federațiilor studențești, a lucrat non-stop, timp de 3 zile, alături de reprezentanții ARACIS

și ai MEN pentru o variantă a metodologiei de evaluare a studiilor doctorale care să fie pusă, din nou, în dezbatere publică. Lucru care s-a întâmplat în luna iunie a anului 2018. Iarăși, sute de cadre didactice și studenți au citit, s-au preocupat, au oferit *feedback*-uri și au făcut propuneri pentru ce avea să fie forma finală a metodologiei, apro-

totdeauna mai bună decât lipsa oricărei decizii. Mă pronunț însă asupra unui volum de muncă enorm, într-un proces care a urmat, ca la carte, etapele unui demers legislativ: propuneri, debateri, integrarea propunerilor și observațiilor, debateri, prezentări etc. A rezultat un document plauzibil, aprobat și publicat. Au fost mii de oameni și zeci de mii de

bată prin Ordin de Ministru la data de 1 noiembrie 2018. Exista, în sfârșit, un cadru legal pentru evaluarea studiilor doctorale — un proces așteptat atât de mediul academic, cât și de societatea civilă care, de ani buni, privește zona studiilor doctorale prin prisma plagiatelor dezvăluite de presă.

Nu mă pronunț, acum, asupra calității metodologiei. În fond, nu există soluție perfectă. Așa cum spune o regulă a managementului, o decizie proastă este în-

ore afectate acestei activități. Acum aud că se dorește înlocuirea metodologiei ce a rezultat din acest enorm efort colectiv. Cine decontează resursele irosite, dacă vine *Cezar* și spune: *Ave Mo!*? Vorba creatorilor lui Astérix: „Cezar e nemuritor, și încă pe termen lung. Lui Cezar i-au ieșit toate, a cucerit totul, e un ghepard, un samurai, nu datorează nimănui nimic... Ave Eu!”

<https://www.youtube.com/watch?v=dfBAOozLJH4>

Orgiile dezonoarei: Ion Ianoși

Vladimir TISMĂNEANU

În haosul care domnește în biblioteca mea, mi-a fost greu să regăsesc volumul *Antologia rușinii după Virgil Ierunca* editat de Nicolae Merișanu și Dan Taloș (Humanitas, 2009). Până la urmă, am izbutit să-l recuperez. Să amintesc mai întâi, aici, cum Ion Ianoși (1928-2016) și admiratorii săi s-au ocupat de-a lungul timpului de ce-am scris eu în junețe și m-au somat în câteva rânduri să mă delimitez tranșant de unele texte, deși am tot făcut-o de vreo trei decenii și mai bine încoace. Poate merită să oferim cititorilor un pasaj savuros din „umanistul leninist” Ion Ianoși:

„Partidul Comunist Român acordă o atenție constantă și susținută dezvoltării literaturii și, în cadrul ei, dezvoltării criticii literare. Congresul al XI-lea al partidului, Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism, adoptat la acest congres, documentele Congresului educației politice și al culturii socialiste, ale recentei Conferințe Naționale a PCR, cuvântările secretarului general al partidului au evidențiat locul și rolul activităților culturale în propășirea națiunii noastre socialiste, în dezvoltarea democrației socialiste, în activitatea și munca educativă a poporului, în promovarea principiilor omului nou, constructor conștient și devotat al socialismului și comunismului”.

Textul lui Ion Ianoși a apărut în revista *Viața Românească* din ianuarie-februarie 1978, deci în numărul omagial pentru secretarul general al PCR cu prilejul împlinirii vârstei de

60 de ani. Este citat în *Antologia rușinii*, ediția menționată, la paginile 219-220. Dacă aceasta nu este limbă de lemn pusă în serviciul propagandei comuniste, atunci chiar nu știu ce este. La vremea respectivă, mă grăbesc să adaug, nimic nu-l constrângea pe prof. univ. dr. Ion Ianoși să producă acele texte. Nu era un tânăr marginalizat care încerca să intre într-o catedră de științe sociale, nu era un scriitor care plătea cu acest panegiric prețul publicării manuscriselor sale într-o prestigioasă revistă. Nu scuz acele concesii, unii nu le-au făcut și merită deplinul nostru respect. Disting însă între gradele de implicare și responsabilitate.

De fapt, Ion Ianoși prelungea în acele rânduri comportamentul său ultra-conformist, acel model de adaptare care i-a asigurat o carieră constantă în timpul regimului comunist. La vremea respectivă, un text precum cel semnat de Ion Ianoși ar fi fost de negândit sub semnătura, să spunem, a unor Mihai Șora, Titus Mocanu, Henri Wald ori N. Tertulian. De Ion Negoieșcu, Petru Creția sau Ion Vianu nici nu mai vorbesc.

Faptul că șeful catedrei de estetică a Universității din București, biograful lui Dostoievski și al lui Thomas Mann, semna acel text penibil este o circumstanță agravantă. Cultul personalității n-ar fi fost posibil dacă intelectuali cu poziții decisive în viața academică și literară, profesori universitari, membri și membri corespondenți ai Academiei RSR, membri și membri corespondenți ai variilor academii „de ramură”, între care Academia de Științe Sociale și Politice, figuri marcante ale uniunilor de creație, directori de institute științifice, de ziare, reviste și edituri, nu ar fi participat la acele orgii ale dezonoarei...

Chicago fără Capone

Cristina CHEVEREȘAN

Universitari în acțiune

În urmă cu exact un an, așa cum se întâmplă în cazul marilor conferințe internaționale, MLA (The Modern Language Association) lansase pe site-ul propriu o bogată listă de CFP-uri publice (apeluri la candidaturi pentru participarea cu lucrare la convenția anuală, în cadrul unor sesiuni deja stabilite și aprobate în avans). Asociația fondată în 1883 reunește actualmente mai mult de

25000 de membri din peste 100 de țări, dornici să facă schimburi de experiență intelectuală, să își prezinte și discute proiectele de cercetare, să susțină activ procesele de predare și publicare calitativă în universități și edituri cu profil umanist din întreaga lume. Pe scurt, se profilează acea întâlnire de neratat ce are loc la fiecare început de an, imediat după Revelion, spre surprinderea celor obișnuiți, pe alte meleaguri decât cele americane, să se bucure de tihna prelungită oferită de multipli sfinți sărbătoriți la intrarea reticent-lentă în ianuarie.

Este vorba de un eveniment itinerant, care își schimbă locația în fiecare an, pentru a acoperi cât se poate de mult din teritoriul SUA și a da ocazia universitarilor și cercetătorilor independenți de pe întregul continent nord-american (și nu numai) să poată lua parte cu relativă ușurință la dezbateri, colocvii, mese rotunde, workshop-uri, interviuri, lansări și expoziții de carte: tot ce presupune o asemenea manifestare-mamut. În cazul de față, între 3 și 6 ianuarie 2019, gazda festinului academic se anunța să fie Chicago, unul dintre orașele mele de suflet, prima metropolă americană în care am pășit, sfios, cu cincisprezece ani în urmă, intimidată de o lume instituțională și civilizațională pe care o cunoșteam, atunci, doar din lecturile pasionate. Între timp, mi-a devenit obiect de studiu asiduu și o a doua casă, măcar pe plan profesional.

Am găsit, deci, o secțiune care se plia perfect pe interesele mele practice: *Three Decades of Free Speech: Directions, False Starts, Intercultural Dialogue*. Din

perspectivă teoretică, avea să mă oblighe să explorez îndeaproape un teritoriu fascinant. Parcursesem numeroase scrieri care îl ilustrează, dar relativ puțin în ce privește analizele critice adiacente. O mină de aur, deci, și o bună ocazie de a-mi lărgi orizonturile. Mai mult, o excelentă ocazie de a intra în contact cu membrii și conducerea unei organizații extrem de active în diaspora academică din SUA (The Romanian Studies Association of America/ Asociația de Studii Românești din America), un bun prilej de a stabili noi legături, discuta potențiale proiecte comune, aduna idei ce ne pot reuni, în ciuda distanței transatlantice.

Pe principiul "cine nu încearcă, nu câștigă!", știind cât de multe solicitări există la asemenea convenții, când mi-am trimis propunerea nu speram să încep 2019 în Orașul Vânturilor, alături de Letiția Guran (North Carolina State University), Christene d'Anca (University of California, Santa Barbara) și o mai veche și apreciată colegă de la Universitatea din București, Maria-Sabina Draga Alexandru. Totuși, chiar în deschiderea primei zile de discuții, iată-mă implicată direct într-o sesiune reușită de prezentări, întrebări și răspunsuri care i-au purtat pe cei prezenți printr-o serie de scrieri românești recente: de la proză și poezie la articol jurnalistic, pamflet, eseu și dialog filosofic. În Sala Mississippi a hotelului Sheraton Grand, o bucățică din România post-decembristă, cu trăirile, dilemele, problemele, aspirațiile, deziluziile și textele ei ilustrative și-a făcut loc în conștiința unui public deschis și generos.

Pe de o parte, pentru cititorul încântat de vizite pe meleaguri mai mult sau mai puțin îndepărtate, ar fi păcat ca notele de călătorie prin cea de a treia conglomerată urbană ca mărime din SUA (după New York și Los Angeles), să se oprească la un raport de conferință. Nici nu se va întâmpla. Pe de altă parte, nu aș putea să nu trec în revistă anvergura cvasi-inimaginabilă a unui eveniment cu 747 de sesiuni de comunicări (un adevarat Boeing intelectual!), aproape trei mii de vorbitori (fără a socoti invitații și audiența), trei hoteluri cu spații specializate, dedicate bunei desfășurări (Hyatt Regency, Sheraton Grand și Fairmont), excursii culturale, proiecții de film, ateliere de scriere academică performantă, târg de job-uri, sesiuni de consultanță în cariera universitară și, nu în ultimul rând, o expoziție de carte academică de la cele mai mari edituri mondiale, ale căror oferte seducătoare vor răpi fiecărui participant o părticică din sufletul, mintea, imaginația, timpul, bugetul și spațiul alocat în bagaje.

De la instituții precum Columbia, Cornell, Harvard, Johns Hopkins, Knopf, Routledge, Roman&Littlefield, Yale, W.W. Norton (pentru a numi doar câteva) la colegii canadieni de la Toronto sau McGill, ori mai apropiatele noastre edituri Edinburgh, Oxford, Palgrave, Peter Lang, Penguin sau reprezentanții gigantiilor în stocare, clasificare și ierarhizare de date din zona cercetării de top (EBSCO, JSTOR, ProjectMUSE, ProQuest ș.a.), toate numele de casă, fără de care nu poți activa cu adevărat eficient în științele umaniste de secol XXI, se în-

trec în a te informa, fideliza și răsfăța cu tentații pe măsura nivelului convenției. Poate, pentru nespecialiști, etajul întreg de cataloage și promoții care cu greu pot fi lăsate în urmă (din fericire, reducerile se mai aplică o vreme și comenzilor online) nu ar reprezenta o atracție în sine, dar pentru cei din branșă, o autentică țară a minunilor își deschide, amețitor, porțile fer(m)ecate. Nu e de mirare că, din când în când, aici au loc și micile cocktailuri festive!

La pas prin ("al doilea") oraș

Și totuși, ce se poate face la trecerea dintre ani în acest "al Doilea Oraș" (cum a și fost, ca dimensiuni, între 1889 și 1984, cedând ulterior locul L.A.-ului), pe care cititorii *Conde Nast Traveler* l-au votat de curând, pentru al doilea an consecutiv, drept cel mai ofertant din SUA? Cu siguranță, mult mai multe decât e omeneste realizabil într-o săptămână, mai ales atunci când planetele se aliniază să te convingă, o dată în plus, să nu dai crezare clișeelelor. Ger cumplit, vânt insuportabil, furtuni de zăpadă dezarmante, întregul arsenal al notoriei ierni din Midwest? Nimic din toate acestea nu ne-a perturbat scurtul, dar intensul periplu prin Chi-Town, în căutare de repere cultural-turistice demne de consemnat. Un singur hop în zborurile line: deasupra Canalului Mânecii, un mic avertisment local de "Brexite! Puneți-vă centurile!"

Dacă am învățat ceva din ieșirile de până acum e că, la fel ca în oricare proiect, planificarea contează în maximizarea rezultatelor. Drept care am plecat cu obiectivele realist stabilite, biletele cumpărate, întâlnirile aranjate din timp. Ne așteptau Observatorul Chicago 360, Institutul de Artă, Muzeul de Artă Contemporană și Muzeul Scriitorilor Americani, o piesă la Royal George Theater și o seară la House of Blues: destul cât să ne țină ocupate în perimetrul central, din zona de desfășurare a conferinței, pentru ca, în cazul unor condiții meteo extreme, să nu fie necesare mari eforturi de deplasare sau să se întrevadă vreun eșec lamentabil. Zis și făcut, cu mențiunea că incredibila amabilitate a vremii ne-a copleșit cu un cadou suplimentar: pe lângă că ne-au scutit de folosirea mijloacelor de transport, soarele și temperaturile din primele zile ale anului au deschis în mod excepțional croazierele pe râu: ce șansă de a admira arhitectura îndrăznească și variată a orașului de la nivelul apei! Să purcedem, deci!

Dincolo de nori inexistenți

Ziua I, sfârșit de an. Lumină orbitoare peste zgârie-norii pe care-i privim prin peretele de sticlă de la etajul 25 (modest, prin comparație). Deși speram să începem 2019, pe 1 ianuarie, cu programata incursiune în înalt, prognoza schimbătoare și cerul albastru-auriu ne ajută să ne răzgândim. După un galop de sănătate hotărât prin aerul tare al dimineții, care ne mai scutură din jetlag, înaintăm sfios, timp de cam trei sferturi de oră, în coada la ascensoarele fostului turn John Hancock ("e frumos, e firesc, suntem în plină vacanță, așteptarea ar fi durat dublu fără rezervare", ne consolăm, cu ochii la

șarpele de oameni ce se încolăcește de la casa de bilete până spre ieșirea din clădire). Urmărim filmulețele și proiecțiile despre istoria unui nucleu citadin încercat de capriciile vremurilor și ne străduim să nu ne gândim la plonjarea în gol a unui lift, preț de mai bine de optzeci de etaje, cu mai puțin de două luni în urmă. Zburăm vertical spre etajul 96, de unde ni se așterne la picioare această "Inimă a Americii" de pe malul lacului Michigan, care o oglindește fără cusur.

Larga punte de observație îți permite să admiri (și fotografiezi, desigur, ca toată lumea) fiecare unghi, fiecare detaliu al îmbinării între planuri și culori. Într-o asemenea zi, nu ai nimic de reproșat: spectacolul naturii și ingeniozitatea umană se contopesc. Într-un colț, cineva profită de dispunerea unor bănci în amfiteatru pentru un mic recital de voce și chitară. Ne întindem sub razele blânde și plutim o vreme, suspendate aproape miraculos în văzduhul pe care abia ieri l-am străbătut, peste Ocean. Câțiva pași mai încolo, amatorii de senzații tari se îngheșuie să testeze "ultimul răcnet": TILT, platforma mobilă ce se înclină în afara turnului, proiectând opt (ne)fericiți deasupra abisului ce se cascadează spre bulevardele de dedesubt. Bucuroasă că am avut inspirația de a mă ține departe de un atac de cord garantat, nu mă dau ușor dusă din culcușul de dincolo de norii inexistenți.

Jos, un Magnificent Mile (acest Fifth Avenue local) încă în straie de sărbătoare ne conduce spre casă printre globuri, luminițe, animăluțe decorative și un flux constant de trecători ce ne poartă cu ei pe nesimțite. După ce aflăm cu stupeoare, căutând niște CD-uri recente, că unele dintre cele mai mari magazine și-au închis secțiunile de profil din lipsă de clienți (rafturile și etichetele există încă, dar comerțul în sine s-a mutat în spațiul virtual!), ne încheiem ziua în apropierea hotelului, la o pizzerie renumită mai ales printre localnici. Avem noroc și, în aproximativ jumătate de oră, gustăm specialitatea faimoasă în zonă: *deep-dish pizza*, versiunea "Chicago-style" (desigur, debaterile pe subiect continuă), pregătită în tavă adâncă, cu straturi îmbietoare de brânză printre varii alte ingrediente la alegere. Lou Malnati's păstrează vie legenda începută în anii 1940!

O după-amiază de miercuri la marele institut

L-am vizitat de două ori înainte și totuși – de fapt, tocmai de aceea – abia aștept să-i salut capodoperele: *American Gothic*-ul lui Grant Wood (îmi voi cumpăra, până la urmă, o agendă cu reproducerea, pe măsura entuziasmului birocratic al ședințelor administrative), *Un Dimanche après-midi à l'Île de la Grande Jatte* (despre care am mai scris în 2017, la vizionarea musicalului *Sunday in the Park with George*, cu Jake Gyllenhaal în rolul pointilistului Seurat), *Nightlife*-ul localnicului Archibald Motley, vitraliile special create pentru clădire la finele anilor '70 de Chagall (am încă viu în memorie muzeul național care-i poartă numele, de la Nisa) și preferatul meu, *Viejo guitarrista*, din perioada albastră (la propriu!) a lui Picasso. Îmi pare rău

că *Nighthawks*-ul emblematic al lui Edward Hopper e, momentan, în deplasare, dar am avut deja norocul să îl văd și mă așteaptă porțiuni încă neexplorate.

Păzit de lei de bronz plasați, simbolic, la intrare de sculptorul Edward Kemeys, muzeul în sine, construit ca parte a Expoziției Mondiale Columbiene din 1893, impresionează. Pendulez între galerii, urmărită de multicolorele versiuni ale lui Mao din excentrica serie a lui Warhol, amuțită de un autoportret din 1887 al lui Van Gogh după proaspăta vizionare "la înălțime", în avion, a animației *Loving Vincent*. Pentru prima dată, pătrund în bibliotecile Ryerson & Burnham, sub pretextul căutării unei colecții de afișe care mă încântă mai puțin decât încăperile pline de farmec. Tot la capitolul "camere aparte", mă grăbesc să străbat în premieră galeria celor 68 de miniaturi Thorne, ce reproduc întocmai interioare europene și americane, din secolul XIII până în anii 1930. Cadoul special pentru vizitatorii momentului îl constituie decorațiunile de Crăciun, încă prezente printre exponatele ce-mi amintesc de muzeul dedicat la Lyon acestei arte a migalei.

După ce studiez îndeaproape magnificele bijuterii din regiunea Bukhara (fost emirat între 1785 și 1920, actualmente parte din Uzbekistan), puse în valoare de aranjamente dramatice, pe fundal închis la culoare, trec prin nou-inauguratele colecții de arme și armuri medievale și renașcentiste și mă scufund în expoziția inedită de ukiyo-e, "picturi ale lumii în mișcare", specie japoneză înfloritoare în secolele XVII-XIX, dedicată existenței hedoniste a comercianților îmbogățiți: frumuseților, modei, idolilor timpului. Nu pot pleca fără a-mi satisface plăcerea, oarecum vinovată, pentru ceea ce unii ar considera "futilitățile" din secțiunea de design interior și textile. O jumătate de zi e insuficientă pentru (încă) unul dintre muzeele uimitoare, în care poți uita de tine pe termen nelimitat. Vom adăuga impresii mâine, la Muzeul de Artă Contemporană. Acum, afară ne așteaptă, însă, o altfel de reprezentare de neratat: după-amiaza târzie și apusul în Millennium Park.

Dacă New York-ul e vestit pentru Central Park, plămânul verde din plin Manhattan, Chicago se mândrește cu propria realizare de 99.000 m², ce atrage anual un număr impresionant de turiști (în jur de 25 de milioane), cei mai mulți din întregul Midwest. Proiectat cu ani înainte să marcheze cum se cuvine intrarea în Mileniul Trei, comparat de unii, ca anvergură, cu deja-menționata Expoziție Mondială de la finele secolului XIX, include pavilioane, pasarele, fântâni, grădini suspendate, spații de spectacol și promenadă, dând impresia unei aglomerații de opere de artă stradală de dimensiuni impresionante. Dacă, în 2004, la prima mea vizită, această parte din Grant Park se afla pe ultima sută de metri a pregătirilor de inaugurare, iar următoarea trecere prin oraș îmi fusese prea grăbită și tulburată pentru a mă bucura de peisajul devenit simbol, acum ajungem la AT&T Plaza și ultra-cunoscutul Cloud Gate la momentul oportun.

Sunt încă ceasurile mici ale după-amiezii (abia trecut de ora 16) dar, în to-

iul iernii, soarele poleiește deja zecile de suprafețe care îl reflectă cu acel ruginiu-flacără ce îi anunță retragerea. Ne amestecăm printre cei ce înconjoară "bobul de fasole", porecla dată sculpturii lui Anish Kapoor, ce pare să capteze în suprafața-i oglindă imensă, cu linii fluide, întreaga panoramă a centrului și ușor recognoscibilul *skyline*, trasat de vârfurile zgârie-norilor aflați în perpetuă competiție (nu degeaba numele lui Louis Sullivan, părintele turnurilor verticale de oțel, se leagă de marea redefinire și reconstrucție arhitecturală de după Marele Incendiu de la Chicago, 1871). Terminat în 2006, "The Bean" atrage asemenea unui magnet, unește cer, pământ și oameni într-o capsulă magică a timpului ce pare a încremeni în instantaneele obligatorii pe care fiecare le va lua acasă drept suvenir perfect. Puțin mai încolo, peste râu, podurile de fier forjat se învelesc la rândul-le în aura de seară, completând ilustrata-tip a "așezării de pe lac".

Dimineata de(spre) scris

Ce te-ar putea inspira mai mult pentru o prezentare de conferință programată în miezul zilei decât un tur al unui muzeu tematic, încadrabil întocmai criteriilor din fișa postului și, evident, extrem de tentant? Dedicat scriitorilor americani și deschis în primăvara lui 2017, după numeroase etape de negocieri, într-o clădire impozantă de pe Michigan Avenue, spațiul interactiv prin definiție al American Writers' Museum nu se dorește câtuși de puțin livresc. Dimpotrivă, angajând curioșii în aventura mereu surprinzătoare a scrisului, asocierilor de cuvinte, conexiunilor de idei, inițiindu-i prin puterea exemplului și jocului în istoria în evoluție a literaturii americane, implicându-i în activități concrete (identificare instantanee a citatelor, concursuri ad-hoc de potrivire a autorilor cu textele, proiecții de fragmente celebre, înregistrări de calitate, cronologii ilustrate ale creativității de-a lungul secolelor etc.), etajul aparent modest ca dimensiuni își poartă vizitatorii în lumea imaginației în moduri dintre cele mai ingenioase, inspirând și cultivând dragostea pentru arta supremă a cuvântului.

Distractiv și educativ pentru copii și adulți deopotrivă, incluzând o prețioasă galerie dedicată autorilor locali, muzeul se dovedește un adevărat paradis pentru niște profesoare de literatură americană dornice nu doar de a asimila, ele însele, cât mai multe, ci și de a descoperi noi formule prin care și-ar putea motiva studenții să se apropie fără sfială de trupul și sufletul celor citite: curios, pasionat, fără medierele sinistrelor "comentarii" înfipite de prea multe zeci de ani în creierele în formare ale unor tineri cu sensibilitatea alterată de indivizi lipsiți de vocație și dragoste autentică pentru universul ficțiunii și potențialul său, practic nelimitat. După expoziția Bob Dylan, concepută parcă pentru a oferi răspunsuri nedumeririlor și controverselor de tot soiul ce au urmat Nobelului din 2016, mă bucur ca un copil descoperind colțul rezervat diverselor tipuri de mașini de scris (aveam și noi una acasă în optzecismul ceaușist, fără îndoială înregistrată conform cutumelor). Pe foi cu antetul

instituției pe care le poți păstra ulterior (ceea ce, evident, și fac), ai ocazia să îți exersezi talentul de geniu în devenire și plină acțiune, dactilografiindu-ți propriul mesaj improvizat.

Scena, între teatru și concert

Pe lângă cele trei zile pline de evenimente profesionale legate de convenția care ne-a adus aici, ne completăm, conștiincioase, carnețelul de bal cultural cu alte tipuri de ieșiri pe care Chicago și le permite din plin și într-o gamă remarcabilă. Inițial, parcurgând oferta teatrelor, mă lăsasem sedusă de farmecul de epocă al sălilor cu tradiție precum Auditorium-ul Universității Roosevelt, Chicago, Cadillac Center și Oriental, care sclipesc ca niște bijuterii chiar și la amiază, în cartierul echivalent Broadway-ului new-yorkez. Mai mult, încercasem, naiv, să obțin bilete la mult-premiatul și îndelung-aplaudat *Hamilton* (deși fără Lin-Manuel Miranda în varianta prezentată la CIBC). Prețurile prohibitive m-au 'ajutat' să mă răzgândesc momentan (ce pot face pentru un musical 16 nominalizări și 11 premii Tony!), deși recunosc că, pe perioada șederii, am participat zilnic, cu voluptate și fără succes, la loteria biletelor. Am optat, deci, în loc, pentru unul dintre teatrele mai mici, de bună calitate, recomandate pentru varietatea spectacolelor oferite.

La Royal George Theater, punerea în scenă a romanului gotic *Femeia în negru* (1983) de Susan Hill, care face

dica o mână timidă și a opri un taxi ce ne readuce rapid din negurile supranaturalei la căldura liniștitoare a semineului din holul hotelului, unde, spre ușurarea noastră, nu există niciun balansoar cu stafii legănându!

Ne rămâne o ultimă seară, pe care o dedicăm unei reprezentații *live* la House of Blues, una dintre cele douăsprezece locații actualmente în funcțiune ale lanțului de săli de concerte originar din Harvard Square (Cambridge, Massachusetts) și deschis de co-fondatorul Hard Rock Cafe, Isaac Tigrett, și Dan Aykroyd, unul dintre protagoniștii peliculei *The Blues Brothers* (1980) și coproprietar local. Am admirat-o nu demult și pe cea de la San Diego, dar experiența "pe viu" schimbă totul. Situată în complexul celebrilor turnuri gemene rotunde, Marina City, care adăpostește birouri, apartamente și o parcare supraetajată ce ar face să ofteze (măcar) timișoreanul sătul de eterne promisiuni fanteziste, această "casă a bluesului" se arată încă din prag loială intenției declarate a fondatorilor: de a prezenta lumii întregi cultura sudului (afro)-american, pe ritmurile adânc-în rădăcinate de rhythm & blues, jazz, gospel, rock & roll.

Intens colorat, cu o intrare ce amintește de vechile conace și fiecare pereche transformat în micro-galerie de artă, cu balustrade de lemn și o verandă în fața căreia tronează, languros și gata de fotografiat, înșiși "frații bluesului", localul te transportă subit într-un univers paralel, al filmelor, muzicii, imaginației dezlănțuite. Aflăm că sala de concerte

carieră de ani buni în West End-ul londonez, e o piesă de atmosferă (sumbră și apăsătoare, de bună seamă), excelent asortată cu fiorii unei seri înghețate de ianuarie. Stăm în primul rând, bonus pentru încrederea acordată unei firme cu prețuri imbatabile. Deloc incomod, în cazul de față, suntem imersate în decorul minimalist (*low-tech, high-quality*), perfect potrivit pentru o poveste cu fantome ca la carte, spusă pe doar două voci: cele ale lui Bradley Armacost și Adam Wesley Brown, un cuplu de actori solid, bine echilibrat, ce ține în suspans, cu umor negru și, aparent, fără efort, sala dispusă să se transpună într-o istorie de provincie băntuită. Plecăm cu speranța de a nu ne confrunta pe undeva cu spectrul hiper-realist proiectat în mijlocul scenei în punctul de maximă tensiune al intrigii. Înfrigurată, reușesc performanța de a ri-

de deasupra barului cu restaurant își are inspirația în opera din Praga și nu ne mai miră lojele, cortina, decorațiunile decadente, amestecul de auriu și catifea roșie, aspectul nebun-burlesc al unui loc atipic pentru așteptările noastre de la concert ce știm deja că variază de la anticipabilul blues la rock, punk, hip-hop, jazz, funk și multe altele. Jocul de lumini, managerul vorbăreț al trupei, care încălzește atmosfera oferind bilete gratuite la reprezentații următoare ("chiar zburăm acasă mâine?"), cele trei baruri pe la care se perindă o mulțime palpitant de observat contribuie la energia unui plan al existenței cu nuanțe suprarealiste. Ieșim de la seria de cover-uri INXS fredonând ușor, deja nostalgice după acest Chicago-fără-Capone, care ne-a găzduit călduros și binevoitor o săptămână: „Not Enough Time”...

Chicago fără Capone

Spre însănătoșirea Americii.

Atenție, nisipuri mișcătoare!

Harlem Renaissance: o altă, superbă, Generație Pierdută

Radu JÖRGENSEN

Se vedea pe sine însăși ca pe o rană urâtă apărută în viața celorlalți; o rană care trebuia ascunsă, indiferent prin ce mijloace. (...) Le era frică de ea și o urau. Iar ei îi era milă și îi disprețuia.

Nella Larsen, *Quicksand*¹, 1928.

Ringurile lor de dans, teatrele, bibliotecile, barurile lor, parcurile, taxiurile, saloanele de frumusețe, mitingurile, bisericile, galeriile de artă, claxoanele și saxofoanele, petrecerile lor nocturne, cu shimmy, charleston și jazz, aveau loc toate acolo, cum urci cu privirea pe hartă la nord de Central Park, unde East River parcă se rupe în două și un braț îngus-

tează Manhattanul spre Hudson, între Fifth Avenue și St. Nicholas Park, mult dincolo de 110th dar mai jos de 135th Street, în Harlemul negru.

Povestea care merită, și trebuie, spusă începe însă nu atunci și acolo, în nordul îndepărtat al Manhattanului, în anii de imediat după prima conflagrație mondială, ci o jumătate de secol mai devreme, când America își sufleca mânecile Congresului și se apuca să repare de nereparatul produs de Războiul Civil și să reconstruiască din temelii structura socială a republicii. În decembrie 1865 e ratificat Al 13-lea Amendament la Constituția Statelor Unite. Sclavia este abolită și munca forțată scoasă în afara legii. În 1866, în ciuda vetoului președintelui Johnson, Congresul adoptă cu o majoritate de două treimi *The Civil Rights Act*, menit în primul rând să apere drepturile persoanelor de sorginte africană de pe teritoriul țării și să înlăture discriminările de orice fel, inclusiv cele de pe piața muncii și locuințelor.

Doi ani mai târziu, Al 14-lea Amendament stabilește dreptul inalienabil la cetățenie al tuturor persoanelor născute în Statele Unite și al celor naturalizate, ca și protecția egală a tuturor în fața legii, la nivel federal, eliminând politica de discriminare (*The Black Codes*) practică încă în unele state din sud. În fine, Al 15-lea Amendament, ratificat în februarie 1870,

asigură dreptul cetățenilor la vot indiferent de rasă, culoarea pielii și eventuala fostă condiție de servitudine a grupului din care provin. America se însănoșea văzând cu ochii! Bigotismul era în corzi, supus unui atac dezlanțuit din partea republicanilor albi și a primilor purtători de cuvânt ai populației de culoare, care abia ce-și câștigase libertatea.

Unii dintre foștii sclavi rămân, ca lucrători liberi, pe plantațiile stăpânilor de dinainte, mulți urcă însă din "Deep South" spre orașele mari de pe coasta de Est și spre Midwest. Mulți afro-americani învață să scrie și să citească, ca și noi meserii cu care să poată răzbi în Nordul în curs de industrializare. Cultura orală e înlocuită de cea scrisă și, cu Booker T. Washington, pe de o parte, și DuBois, de cealaltă, se formează, la sfârșitul secolului al XIX-lea, primele generații de scriitori de culoare. Ei se alătură muzicienilor, dansatorilor și pictorilor și reflectă în operele lor, cu predilecție, experiențele semenilor din prima și a doua generație de oameni liberi. Despre acești scriitori ai Reconstrucției (1863-'77) și, mai ales, despre generația ce le-a urmat la începutul secolului XX, așa numita *Harlem Renaissance*, se știe astăzi puțin sau deloc.

În curând nu se va mai ști nimic, când noile generații de americani vor absolvi cursul de Uitare 101. Care se face în general, în multe universități de peste ocean, la pachet cu Îndoctrinare 102. Partea proastă e că aceste cursuri fictive-dar-nocive nu costă nimic, deci au audiență mare. Pentru a participa, nu e necesar un loc într-un amfiteatru sau achiziționarea vreunui software; nu se dau teste sau examene finale. E suficientă străbaterea campusului asediat adesea de militanți sau, mai simplu, lectura presei. Obiectivul ultim e întreținerea situațiilor conflictuale din societate și a complexelor de vinovăție inoculate.

Adevărurile trunchiate creează breșe între generații, mulți tineri refuzând să accepte azi ceea ce părinții lor învățaseră corect în școală, că în timpul Reconstrucției și în deceniile imediat următoare numărul de instituții destinate alfabetizării și educării foștilor sclavi, acum oameni liberi, administrate și sponsorizate de albi, a crescut exponențial, că absolvenții lor și-au deschis firme, de la prăvălii și frizerii în mediul rural la companii de asigurări, restaurante și teatre de vară în zone citadine, că au fost aleși peste 2000 de delegați în legislaturile locale și federale, în Congresul Statelor Unite numărul membrilor de culoare ajungând, peste noapte, la șaisprezece, dintre care doi senatori.

La fel, pentru mulți militanți tineri e de neconceput că tocmai Partidul Democrat a fost cel ce s-a opus orbește adoptării de legi care să ofere și să apere drepturile civile ale noilor cetățeni. Scriitorii care au reflectat această perioadă de radicală însănoșire socială, cu plusurile și, evident, minusurile ei, sunt de aceea, astăzi, un secol și mai bine mai târziu, popularizați în secret. Generația de romancieri de culoare a cărei însemnătate se pierde prin ignorare e cea a lui Eric Walrond, new-yorkez născut în Guyana, după mulți talentul numărul 1 în Harlem Renaissance, a lui Wallace Thurman, primul editor de culoare al unei mari case editoriale, a mulatrei Nella Larsen, cu un tată african și

o mamă daneză, și a poetului de origine jamaicană, Claude McKay.

În întâmpinarea lor au venit consacrații Eugene O'Neill, Sherwood Anderson, Theodor Dreiser, Sinclair Lewis, publicistul H.L. Mencken și criticul literar Carl Van Doren. Revistele literare nu s-au lăsat mult așteptate, unele fiind editate de tineri scriitori și publiciști de culoare cu sprijin financiar din partea unor filantropi progresiști albi. Lumile încep, treptat, să se întrepătrundă. Pe Broadway se joacă, pentru o audiență preponderent albă, spectacole în care rolurile principale sunt deținute de dansatori și cântăreți de culoare. Pe Fifth Avenue se desfășoară, în 1925, prima ediție a premiilor revistei *Opportunity* pentru literatura scriitorilor de culoare. Festivitățile sunt inter-rasiale, cu peste 350 de participanți, dar capitalul, cum notează D. L. Lewis, e alb, iar influența entuziaștilor albi, porecliți "negrotarieni" de Zora Neale Hurston - crucială pentru succesul evenimentului. Marii editori, cu urechea ciulită deja spre jazzul literar al deceniului trei, încep să publice scriitori de culoare. Harper face din *Home to Harlem*, roman de McKay, un bestseller, iar Knopf publică *Quicksand*, de Nella Larsen.

Un fascicol de lumină o orbește, un solo de tobe, în ritm de jazz, i se înfige-n timpane. Helga Crane simte că totul în hruba aceea subterană din Harlem se învârtă în jurul ei: figuri de albi, de negri, o masă scundă la care grupul lor ajunge urmând un negru solid, aproape un gigant. Se așază cu toții, genunchii li se ating pe sub masă, coatele pe deasupra. Helga studiază fascinată chipul chelnerului, murmurând, pentru sine, "e cioplit din abanos". Afară, Prohibiția își face de cap; ei, înăuntru. Fosta profesoară chicotește când simte cum, pe sub masă, scoase cu atenție din eșarfele doamnelor și din buzunarele de la șold ale domnilor, (alte) sticle mici și plate de tărie, ușor de palmat, încep să circule. Personajul ce duce pe umeri excepționalul roman al Nellei Larsen, *Quicksand*, cu dezinvoltură în gesturi și sarcasm în priviri, a împrumutat căeva de la ea.

Într-o lume speriată de prea multă libertate, de fraternizarea celor care până mai ieri se urau reciproc, Helga Crane vrea și mai mult. O lume albă care îi remarcă, resentimentară, trăsăturile specifice rasei, una de culoare, unde pigmentul ei foarte deschis, exotic, dă naștere altor întrebări. Helga Crane vrea o a treia lume, lipsită de capacitatea de a percepe culorile, care să o vadă așa cum e, tânără, frumoasă, săracă dar sfidător de elegantă, educată, cu privire sigură și gând direct. O lume pentru căutarea căreia părăsise - lucru de neimaginat, mai ales atunci - postul de profesor la o vestită școală din sud. Din confortul unui mediu închis dar corect, Helga ieșise în larg, înfruntând tabuurile, ideile preconceptuate și discriminările pe care cei mai mulți încă le întrețin.

Respinsese, cu trufie, încercarea disperată a unui decan de-a o reține, flatându-o: „Fiți serios, domnule Anderson, n-am avut mare lucru de moștenit. Tatăl meu, un cartofor care a părăsit-o pe mama. Ea, o imigrantă albă. Nici nu e sigur că au fost căsătorii.” Părăsise un logodnic, profesor bun dar lipsit de demnitate care, după ea, prea încercase să facă tuturor

pe plac ca să-și găsească nișa. Fără nicio protecție, Helga se urcase într-un tren de Chicago și, într-un vagon destinat celor de culoare, lăsase gândurile și remușcările s-o încolțească. Dar nu într-atât încât să nu fie în stare, cu fonduri puține dar franchețe și putere de persuasiune, să negocieze cu unul dintre conductorii mutarea într-un compartiment separat.

Fiecare pas înainte, fiecare gest de curaj, fiecare din multele evadări consecutive în care Larsen își împinge personajul, spontane și puse în aplicare eficient - din cancelaria profesorală de la Naxos spre Chicago, de acolo la New York, Manhattan, apoi peste ocean, spre Scandinavia, și înapoi în Harlem, înseamnă însă tot atâtea mișcări periculoase într-un deșert de nisipuri mișcătoare. Libertatea totală, a individului, nu neapărat a vreunui grup, pentru care luptă prin exemplu propriu, refuzând și ridiculizând militantismul, aproape fără aliați (soarta eternă a celor, puțini, care nu suferă de cifoza sau scolioza de caracter), e încă, oriunde în lume, în afara razei de acțiune a celor mai mulți. A o căuta își poate fi fatal.

Într-o lume a romanului contemporan în care personajele feminine, al căror număr a crescut exponențial, au atins un schematism și o liniaritate de-a dreptul ridicole, întoarcerea la Helga Crane ar trebui să fie obligatorie. Lectura acestui roman modern, care-i anticipează, în fond, și pe Hemingway și pe Dos Passos, e pură plăcere. El depune mărturie despre durerea mocnită, curajul, ezitățile, luptele, vanitatea, verticalitatea și imensa frumusețe lăuntrică a extravagantei reprezentante a unei pături etnice și de rasă care, atunci ca și acum, constituie una din marile resurse umane ale Americii.

Misterioasa Nella Larsen, autoare a două importante romane în interbelicul american, premiată cu Harmon Foundation Prize și Guggenheim Fellowship, primul acordat unei femei de culoare, a dispărut din viața socială new-yorkeză la întoarcerea din câteva șederi mai îndelungate în Europa. A murit neștiut de nimeni, ca soră de caritate într-un spital new-yorkez, în afara lumii literare, în 1964. Faptul că popularizarea romanelor ei și ale altora aparținând celor din nucleul Harlem Renaissance se face azi în șoaptă exact de către cei care simulează interesul e dovada că unii caută, în ciuda oricărei rațiuni, disperat, antidotul la noua însănoșire a sufletului american, evidentă în ultimele două decenii.

Imaginați-vă un panou în fața căruia a oprit un automobil în care se află Nella și Helga. Tot ele acolo sus, pe afiș. O fotografie și un desen în carbune, pe o copertă de carte și o biografie în cursive, precedată de un text generic, cu caractere apăsate. Au oprit și citesc ceea ce și dumneavoastră puteți citi la orice oră pe pagina de *Obituaries* a celui mai mare cotidian american, azi, în secolul XXI: „Începând cu 1851, necrologurile publicate de *New York Times* au fost dominate de bărbați albi. Acum adăugăm poveștile altor oameni remarcabili.” Le vedeți cum râd în hohote de bigotismul și rasismul acelei precizări pompoase? Râd în asemenea hal că nici nu realizează că în spatele lor a oprit, cuminte, un Rolls Royce galben. Și că din el încep să se audă, timid, alte râsete.

¹ *Nisipuri mișcătoare.*

Am sărit un gard și am ajuns peste ocean

Alexandru HIGYED

Dacă Homer ar fi trăit în zilele noastre, probabil s-ar fi gândit și el să facă o vizită țării care pare a-și pune amprenta pe fiecare colțșor al globului, America. Întrebarea e: cum ar fi reacționat la o percheziție în aeroportul Charles de Gaulle din Paris? Nu vom ști niciodată, însă experiența sigur l-ar fi inspirat să cânte o nouă Iliadă pe ritmul unei chitare electrice, de data asta cu Ulise zburând printre zei, la propriu, undeva prin San Francisco, Las Vegas sau Boston. Că tot am început să vorbesc despre marii poeți, aș zice că și lui Dante i-ar sta foarte bine în *rock scene*-ul din Los Angeles și, cine știe, poate i-ar fi inspirat puțin pe Mötley Crüe sau Guns'n'Roses. După cum mi-a spus și Scott Akers, unul dintre angajații *fast-food*-ului Dairy Queen, locul în care am lucrat timp de aproximativ patru luni, istoria americanilor se bazează pe tot ce s-a întâmplat odată cu descoperirea "indienilor" și se uită de regulă cu scepticism la marile creații literare europene.

Ar trebui să menționez că acesta a fost prima mea ieșire din țară, deci efectul experienței americane asupra mea poate să fi fost mult mai puternic. Rămâneam blocat la fiecare lucru nou pe care România nu mi-l oferea sau pe care îl puteam obține mai greu. Lucrurile stau cam așa: am plecat din Budapesta pe la patru dimineața, deci destul de obosiți la urcarea în avion (aeroportul era închis la ora aceea, așa că a trebuit să pierdem vremea la intrare, pe lângă alți studenți leșinați de somn ce se aventurau cu *Work and Travel* în State). Lucrurile au devenit mai simple după ora două și jumătate, când am început să ne mișcăm și ne-am mai trezit puțin. Nimic interesant până la Paris, unde am aflat că avionul a întârziat destul de mult și aveam doar o oră să ajungem de la un terminal la celălalt, iar Charles de Gaulle nu e tocmai cel mai mic aeroport.

După ce am ajuns la terminal: haos total. Revelația? Francezii sunt extrem de dezorganizați. Am fost duși la o coadă care ar fi trebuit să fie pentru cei cu bilete „Economy”, Nu era. O altă coadă se formase deja în cealaltă parte a porții, ne-am așezat acolo. Am fost mutați la o a treia... tot „Economy”. În cele din urmă, alt coșmar: prietena mea - lăsată să treacă, eu - trimis la examinare. Dacă n-ar fi fost prima dată când păraseam țara, probabil nu aș fi avut probleme, însă nu am cuvinte să descriu ce a fost în mintea mea. Totul bine, nu ascundeam nimic (ca să vezi!). Am părăsit încrezător (poate puțin speriați) continentul.

Treisprezece ore de zbor cu Delta: partea cea mai bună a călătoriei, tratați mai ceva ca niște regi (după standardele noastre, probabil nu mare lucru pentru alții). Am refuzat prima masă din avion. Mare greșală. Eram, totuși, îngrijorați de faptul că vom fi taxați pentru orice, dar mesele erau incluse în bilet (cine să

știe?). În afară de asta și de domnul do-lofan de lângă noi (care dormise aproape tot drumul), zborul a fost destul de calm (mai puțin furtuna care ne aștepta în State, dar nu a creat mari probleme). Am ajuns. Prima impresie? Uimirea la cât de deschiși și prietenoși erau toți cu noi. Greu ne venea să credem că din spatele unei case de marcat cineva poate zămbi atât unor străini pierduți în spațiu. Am început, așadar, să ne simțim mai bine ca acasă. Ne-am îndrăgostit de locul acela doar punând piciorul afară din avion. Cum altfel, când prima persoană îți vorbește la pertu și face să pară că vă cunoașteți de când lumea?

Trecem prin toate formalitățile: ne-au fost verificate pașapoartele, bagajele, am fost întrebați de către unul dintre oamenii de la securitate dacă nu cumva am adus „slanina”. Urma o zi întreagă în aeroport. Ne-am zgârcit și am refuzat să mergem la hotel. Aceasta a devenit casa noastră pentru o zi. Ce mod mai bun să îți începi experiența americană? (Am aflat mai târziu că, în timpul studenției, Scott Akers fusese *homeless* aproape un an. Parcă statul degeaba pentru o zi nu mai suna chiar așa rău! Mai ales având bani, mâncare, haine.) Am dormit și ne-am plimbat prin aeroport până l-am învățat pe de rost. Am reperat cele mai convenabile locuri de stat. Luam pauze absolut necesare; oasele începeau să ni se topească. După o încercare eșuată de a vizita Mall of America (se închisese când voiam să mergem încolo), am reușit să ne odihnim puțin. Ideea era să dormim în ture, ca bagajele să ne fie mereu păzite, dar, după ce am văzut echipamentele celor de la securitate, ne-am așezat cât mai aproape și am reușit să închidem ochii amândoi fără să ne temem că rămânem ca Scott.

Momentul unei îmbarcări eficiente. Urma un drum de treisprezece ore din Minneapolis până în Rapid City, unde Roxanne, angajatorul nostru, ne aștepta pentru a de duce în Hot Springs. Primul șofer de autobuz: ceva mai deschis, încerca să interacționeze cu toți pasagerii. Ne-a remarcat, și-a dat seama că e ceva în neregulă cu accentele și, la fel ca alți americani, a reacționat: „Oh! Wow! Really far from home, ain't you?” Impresionantă diversitatea culturală pe care o puteam observa din scaunul meu: asiatici, arabi, negri, albi, toți în același vehicul. Nici urmă de prejudecată, ceea ce mi-a înlăturat din minte ideea că toți americanii sunt rasiști. Sincer să fiu, n-am avut de-a face cu rasismul pe tot parcursul șederii.

Primul lucru care ne-a dat bății de cap: diferența de fus orar. Ne-a luat vreo câteva zile să ne „trezim complet”, fiind mereu cu nouă ore în urmă. Când ne trezeam, ceilalți erau aproape gata să-și termine tura de seară. Cu o atmosferă foarte primitoare la locul de muncă, m-am simțit ca într-o mare familie. Dairy Queen a devenit locul de petrecere a majorității timpului (ce-i drept, și pen-

tru că trebuia să lucrez!). Am întâlnit oameni cu simțul umorului, răbdare și deschidere față de nou. N-a lipsit nici schimbul cultural. Am reușit într-o oarecare măsură să ofer informații despre țara natală, limbă, muzică, chiar literatură (nu păreau foarte încântați, cred că voiau să scape cât mai repede când începeam să turui, dar n-au fugit din amabilitate...)

Dakota de Sud nu mi s-a părut „acea” parte a Statelor Unite ale Americii despre care vorbește toată lumea, un loc plin de infracțiuni, rigiditate, jocuri de noroc, drogați (deși asta e discutabil). Mi-a părut

un loc în care oamenii au grijă de mediu, de viața sălbatică, la fel de mult ca de sănătatea lor (credeți-mă, mai mult decât noi): câmpiile pline de bovine, bizoni și câini de preerie, prin orașe e imposibil să nu vezi cel puțin câte o căprioară, un iepure sau o veveriță în fiecare zi. Acestea fiind câteva dintre atracțiile locale, cel mai mult impresionează inițiativa de salvare a cailor sălbatici. Undeva, lângă Hot Springs, s-a deschis o rezervă naturală pentru protejarea acestora: Black Hills Wild Horse Sanctuary. Întins pe câteva mii de hectare, locul permite publicului să vadă aceste ființe libere, într-un mediu deschis și atent îngrijit. Biletul cam scump se justifică: oamenii nu primesc niciun ajutor guvernamental pentru o inițiativă ce e, până la urmă, un act de caritate.

Mândria statului rămâne Muntele Rushmore, sculptura ce prezintă primii o sută cincizeci de ani din istoria Statelor Unite. La inițiativa unui fost elev al lui Rodin, Gutzon Borglum, au fost sculptate în munte fețele a patru președinți americani: George Washington, Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt și Abraham Lincoln. Gutzon Borglum și-a dedicat viața terminării lucrării, însă nu a reușit s-o vadă finalizată, murind în martie 1941. Lucrarea a fost continuată de fiul său, Lincoln Borglum. Monumentul trebuia să includă bustul fiecărui președinte însă, datorită lipsei

de fonduri, Borglum Jr. fost nevoit să încheie lucrările pe 31 octombrie 1941.

Atracția americanilor pentru aventură pare mult mai puternică decât cea a europenilor, aș zice mai leneși din punctul acesta de vedere. După vizita la binecunoscutul Mount Rushmore, am făcut o altă oprire la Reptile Gardens, undeva între Keystone și Rapid City. Am asistat la câteva spectacole de dresaj ce implicau „lupte” cu crocodili și aligatori, dresaj de păsări și șerpi. Animalele nu erau rănite sau abuzate, spectacolul încheindu-se atunci când nu mai cooperau. În imensul parc, câinii de preerie și zecile de specii diferite de insecte și pești te fac să te simți ca într-unul din filmele *Indiana Jones*. Tot la capitolul aventură, pe 25 august am avut ocazia să asist la unul dintre cele mai spectaculoase eveni-

mente ale verii (cel puțin pentru cineva care nu mai văzuse un balon cu aer cald decât în filme!): Fall River Hot Air Balloon Festival.

Oamenii din jurul orașului Hot Springs se întâlnesc în fiecare an pentru a lansa câteva baloane în văzduh, lăsându-le în voia vântului. Anul acesta au fost ridicate în jur de douăzeci (cel mai mare număr de până acum în zonă). Evenimentul are loc și în alte colțuri ale țării, unde se poate ajunge până la două sute de baloane.

Experiența noastră îndreptându-se spre sfârșit, nu mai erau multe de făcut (cu excepția job-ului). Nu pretind că regret. Monotonie era adeseori întreruptă de glumele (uneori deochiate) ale colegilor, dar și de dramele ocazionale (între manageri și angajați sau doar între manageri. Cât am stat acolo au demisionat patru persoane!). Întotdeauna se găsea cineva sau ceva care să alunge plictisul. Toată lumea își păstra zâmbetul, oricât de mult și greu se muncea, oricât de enervantă era doamna ce nu mai avea răbdare să-și primească comanda. M-aș mai întoarce? Cu siguranță. Am reușit să înfirip legături cu oameni cu care nu m-aș fi gândit că voi vorbi vreodată, am vizitat locuri văzute doar în desenele animate. Îmi voi aminti de toate pe viață. Experiența *Work and Travel* nu oferă doar susținere financiară, ci reușește, în modul cel mai autentic și direct posibil, să aducă laolaltă culturi.

americana

Cooperație meșteșugărească

Viorel MARINEASA

Are dreptate ortăcușu, ce atâtea birturi și cuplăraiuri (curvășăraiuri, va-săzică), de parcă numai d-astea ar fi pe lume. Fabricul, așa cum îi spune și numele, era (acum nu mai prea e) locul de

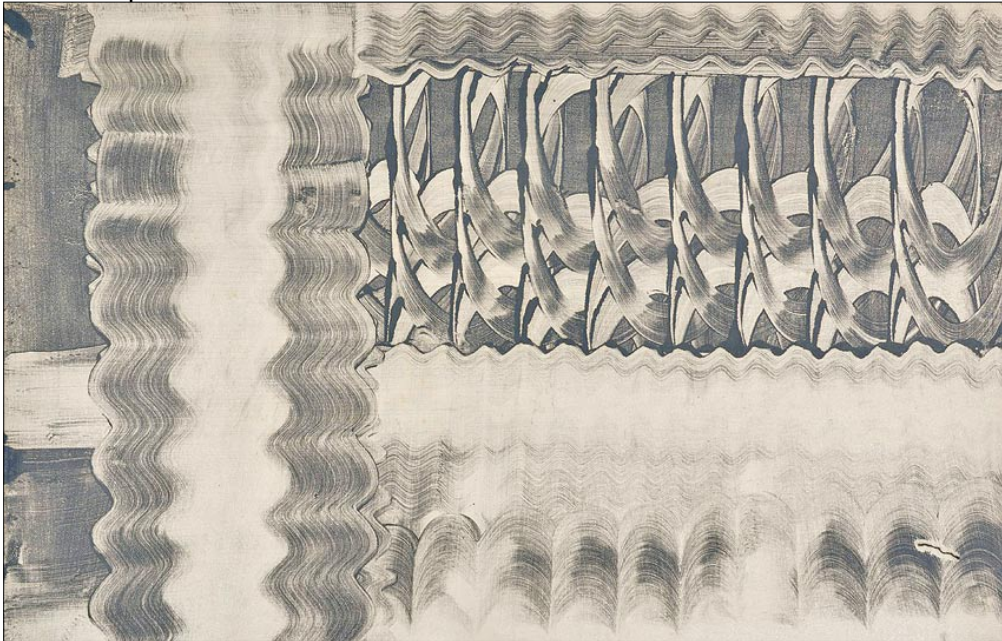
despre lupta pentru pace, iar ele cască și gândul le zboară la primusul lăsat aprins, având deasupra găleata în care-s puse rufe la fiert. Mai ia câte una cuvântul la urmă, țipă strident că nu vrea război, în schimb ține morțiș să se afirme față de ștăbime răcnind ca proasta, clevetesc celelalte. La ce i-o folosi? Și nici casnicele nu-s pe deplin casnice, s-a băgat o modă și aici, pe

strada Tigrului, să te angajezi cu lucrul la domiciliu în cooperație. Vorba vine modă, că astfel te mai ajuți cu banii, care niciodată n-ajung. De unde să bănuiești că ai băgat mortu-n casă, că precarul echilibru domestic o s-o ia razna?

Preiei materialul de la „centru”, sculuri cu fire sintetice pe care le înfășuri pe suveici. Ți-ai înșurubat cârligul-mijloc de muncă în masa din bucătărie sau, mai cu dichis, într-o placă de lemn atașată unui corp de mobilă greu de urnit. Trebuie să ai lumină bună. Frumos. Și trage de fire, și împletește-le, strânge tare la noduri, ai grijă să păstrezi parametrii rețelei. Tot la a doua-a treia casă de pe uliță se desfășoară un atare proces de producție. Ies mormane de nețuri/ sacoșe pentru târguieli, fileuri, plase pescărești, galoane trase-n jurubiță pentru pionieri (Salut voios!), dar nu pentru fitecine, ci doar în cazul comandanților de detașament și de unitate, mândria țării. Te împarți între cratiță și canonul împletitului. Mai contribuie familionul la umplutul suveicilor, dar cu adevărat se intră în alertă în preziua predării, isteria crește pe Tiger-Gasse, plânsete, bufnituri, amenințări cu aruncatul în Bega, norma infernală nu se

face, oare mâine-i la recepție maistra cea bună sau maistra cea rea? Oricum, clasa muncitoare merge-n paradis, vorba unui neorealist italian, iar aristocrația ei, vezi situația tovarășei Maricica, președinta unității, se alege cu ordinul muncii, clasa a II-a, conferit de tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Să nu rămânem în acest registru. Trieste, anii optzeci. Plasele, găitanele, fileurile nu numai că rămân în memorie, dragele de ele reapar în existență te miri unde, cum și când. Au alergat *după cumpărături* înainte de a părăsi orașul: o pereche de blugi ieftini, un pistol de jucărie pentru al mic, un disc cu Sergio Endrigo. Iată un magazin cu articole pescărești. Companionul caută o unealtă sofisticată. Vânzătorul nu înțelege. Atunci italianizează prin sacadar: „set-ca, set-ca, set-ca”. Tot nu pricepe. N-are cum. Românescul *setcă* vine din rusescul *setka*. Se lasă păgubași amândoi frații de gintă latină. Pierduți în orașul lui Italo Svevo și al lui James Joyce. Unde e o budă? Îndrăznește să intre într-un restaurant de lux. Îl întâmpină în hol un chelner bonom, mic și chel. Îi icnește: „Signore, prego, una toaletta...” „Uuuna toaleeetta?”, cântă italianul și cu gesturi de prestidigitator îi arată direcția. Italianizând-italienizând. Normal ar fi fost să întrebe: „Dov'è il bagno?” Ușurat, românul pleacă trăgându-și neșul puchinos după el.

corvoadă și de odihnă al clasei muncitoare, *forța conducătoare a societății*. Ca să te încarci cu ce-a fost cândva e destul să cobori la *Prințul turcesc* (ia localul de unde nu-i! Vezi să nu dai/ peste tramvaiul cu cai!/ hei tramvai!) și să te slobozi pe Tiger-Gasse (strada Tigrului), una ce nu se mai termină. Nouă ani în șir s-o străbați tur-retur măcar o dată pe zi constituia o mică performanță. Acum, doar ca să-și dea drumul și afurisita asta de memorie, care ne tot joacă în catalelele ei.

Ioji-Onkel (uica Iosâm) fusese strungar la secția de întreținere a fabricii de ciorapi. Bănățean „în țoalele lui”, o dădea pe regățenește, „mă bătură”, zicea, „mă bătură și jândarii, și la Siguranță”, băga perfectul simplu când venea vorba de lupta de clasă din timpul regimului burghezo-moșieresc. Geaba ți-ai pus, neică, pielea la bătaie încontrându-te cu patronul, că mahării de azi nu-ți recunosc stagiul de ilegalist, cică ai activat la social-democrați. Geaba te-ai băgat la comuniști după război, că pensie șpețială: nula. Și cum să nu te ia cu *inerves*, bodogăni prin curte, „la comuniști or fost, *vi sacmă*, cum să-ț zic, niște târâie-brâu”. „*Pist rui*”, ține-ț fleanca, îl ostioiește Vetî-Tante, tușa Saveta, trăgând cu ochiul spre curtea vecină, acolo unde își face de lucru Ghizi-neni, o zdrahoană, dar și o muiere periculoasă, din moment ce lunar o vizitează un tovarăș *de sus*, de la Partid, dar mai degrabă de la Secu, ins neguros tras la costum, cu ditamai gentocul asupră-i, stau doar o clipă afară, apoi se-nchid în casă, unde rămân îndelung, bag seama, pentru prezentarea unei informări amănunțite asupra stării de spirit din cartier.

Nici casnicele nu-s lăsate în voie, sunt angrenate în activități de către comitetul de stradă, unde li se țin prelegeri

Dincolo de fruntariile Fabricului

Daniel VIGHI

Era pe vremuri o cântare lălăită pe care o strigam pe la party-urile protesti ale adolescenței cu neuitatele versuri „Din cocoș nu faci găină/ Nici din curvă, gospodină”. Mărturisesc că mă năpădește cântatul ăsta chiar acum când pregătesc articolele de față cu tovarășul-camarad epic și percepem amândoi că din cocoșul inspirației nu iese găina propusă, tot așa cum gospodina estetico-literară nu răsare întordeauna din curva lipsei de inspirație și de avânt tematico-narativ.

Ne-am propus să încheiem expediția-periplu în lumea cartierului Fabric tot la birt, cu amintiri, scenete, cu memoria scăpată din procesul de memoricid al timpului și ne-am dat seama că am tot scris despre asta, ce să mai spui despre birturile Fabricului, locuri de hodină metafizică în care trecerea timpului este suspendată de murmurul clientelei și de trecerea aproape nevăzută a chelneriței. Lucruri știute de orice bărbat timișorean care-și respecta după-amiezele de weekend în dictatura ceaușistă. Acolo, și numai acolo, era scăparea. Acolo: în mai nimicul de dincolo de timp al clipei.

Aș mai spune și alte cele despre birtul milenar, dacă aș avea ceva pe măsura cântării cu găina, cocoșul, gospodina și curva, dar mă apucă o lehamite odihnitoare, momentele acelea binecuvântate în care simți că-ți adie prin preajmă aleanul renunțării la scris după o viață în care n-ai stat un moment locului, cu hărnicia tâmpă a soldatului nipon rămas „în serviciul comandat” pe o insulă din ocean, zece ani după terminarea daraverii. Așa și aci, în Fabric, în cartierul acesta de care ne despărțim chiar în acest *pas de deux*, un cartier care fusese în tinerețea mea plin de lume, cu piața fojgăind la vremea dimineții și a amiezii de lume grăbită - lumea dintotdeauna care mergea la serviciu sau se întorcea tot de acolo.

Și astăzi, domnilor privitori, turiști de-o clipă pe ulițele Fabricului, ce vedeți domniile voastre? Păi, aerul aproape mieriu al unui sfârșit prelung, bleg ca un moș care stă pe bancă. Aici orașul moare scufundat în istoria lui cu miros de urină de pisică și de cenușă udă, cum am mai scris undeva. Copiii roma, doamnele așijderea, ici-colo izbucnește ritmul oriental tânguios al unei manele, pantofi scâlțiați la margine de șosea scâlțiați și

ea, case coșcovite, fără vile ca-n Dumbrăvița sau Ghiroda ale „aitiștilor” care se scriu IT-iști, că nimeni nu mai pricepe nimic din limba strămoșească. Mai apoi necunoscutul rămas, din fericire, la fel, neatins de timp, de democrația prosperităților de mall ale existenței noastre aflată toată ziua la volan într-o competiție imbecilă cu toată lumea, cu claxoane, cu viraje dreapta-stânga fără semnalizare, cu treceri vitejești ale liniei continue, cu depășiri ale blegilor, cu încălecări grație roșilor jeep-anului peste borduri direct pe liniile de tramvai.

Viața de zi cu zi a stopurilor, a semafoarelor, a cozilor motorizate. Necunoscutul înțepenit de dincolo de fruntariile Fabricului, evadat din nebunia de pe Calea Lipovei care duce la Dumbrăvița sau calea Girocului, care duce în aglomerarea periurbană cu același nume. Spațiile uitate dincolo de marginile Fabricului, unde timpul a încremenit printre casele cele din veac plăcute Istoriei, casele timișoreanului Horváth-bácsi din cartierul Dintre Plopi sau din acela pe nume Kuncztelep, cu prescurtarea expresivă Kuncz din expresia nepieritoare „merg în Kuncz” - așa se spunea, dragi aitiști care vă scrieți IT-iști, pe vremuri, lumii de dincolo de microcentrală și nimeni nu mai știe astăzi dacă acolo a pătruns capitalismul sau lucrurile au rămas țapene, așa ca în povestea pe care ne-a spus-o în optzecismul literar-alcoolic Monoran despre pustietățile natale ale tătâne-său din Apuseni, unde ajunsese, pe un târâm așa ca în Kuncz, armata tinerei republici populare și un moș i-a întâmpinat cu întrebarea nevinovat-reacționară dacă tot Carol îi rege sau o venit pe tron Mihai, spre deplina mirare tâmpă a cătanelor care se instruiău la orele de învățământ politico-ideologic despre, de-acum, plenara Sovietului Suprem, în care tovarășul acela mic, chel și grăsoc ca un henteș-măcelar din Kuncz l-a criticat pe răposatul Stalin.

Multe ar fi de spus despre cum anume ar fi să fie pe acolo, deși, uite chiar acum cuget dacă n-ar fi bine să-i spun celui cu care valsez în *pas de deux* epic să mergem pentru viitoarele tangouri chiar în Kuncz sau Între Plopi să vedem ce și cum. Care-i treaba cu Timișoara neștiută de dincolo de fruntariile Fabricului. Ar mai fi să vizi-tăm la fapt de seară Ronașul sau ulițele Mehalei lui Adrian Derlea și Dan Negrescu. Am putea merge și acolo, de ce nu?, mai ales acum, în asemenea timpuri târzii, când găina inspirației nu se potrivește cu gospodina textuală, gata, gata să devina știm noi ce, din punct de vedere estetic.

Anamneza clipei (2)

Paul Eugen BANCIU

Mă gândesc uneori ce bucurie inexplicabilă, banală, de cele mai multe ori, pentru mulți, poate fi în sufletul unui om când, de ziua sa de naștere sau de onomastică, poate să mai spună cuiva apropiat „La mulți ani!”. Undeva, dincolo de gestul acum devenit SMS rece, aproape metalic, o simplă urare pe facebook, la fel de străină ființei umane, e vocea de la telefon, sunt cuvintele, puține, multe, cu umorul involuntar al repetării aceluiași text din anii trecuți, de altădată, când, poate cu întârziere, deci când și-a adus aminte cu vină că a uitat să felicite (nu e felicitare, să fie limpede, această urare, nu e o simplă vorbă, o propoziție sau frază, când auzi, reușești să simți în vocea celui/lalt o vibrație aparte, deosebită de oricare dintre inflexiunile ei, cu ocazia altor convorbiri), îți ceri iertare și spui: „La mulți ani!”.

Îmbrățișare poate fi formală, teatrală, jucată de cele mai multe ori prost, iar cel „gratular”, sărutat pe obraz, pe colțul gurii, simte, reușește să deslușească mai mult decât i se spune în continuare, care sunt sentimentele adevărate, relațiile adevărate dintre el și celălalt. Nu de puține ori se întâmplă ca, după asemenea îmbrățișări, să se petreacă un fel de divorț temporar, o îndepărtare care, oricum, cândva se va petrece, fără participarea vreunui notar public sau avocat. Nu de puține ori acel „La mulți ani!” sună ca și ordinul dat de comandantul de pluton: „Pentru onor spre stânga/ dreapta, prezentați arm!”... Respect, de altminteri, mult mai mare decât sms-ul de pe telefonul mobil sau facebook, dar care, cu toată doza lui cazonă, rezonează în cel căruia i se adresează. Îl așază într-un fel în rândul persoanelor, și nu al indivizilor, în sufletul mai mult sau mai puțin militarizat, mai mult sau mai puțin convențional al subordonatului față de un șef, ca pe o recunoaștere directă (aducerea aminte a cuiva apropiat nu e un act întru totul întâmplător) a unei urme de afecțiune umană. De umanitate.

Un asemenea gest – acela care presupune mișcări ale mâinilor, nu? – e uneori mai mult decât o îmbrățișare, pentru că tonul glasului trădează ceea ce actorul amator din fiecare nu poate interpreta decât stângaci, poate stingher, rolul cuvântului dictat de ceva, numit încă vetust, suflet. Graiul, inflexiunile vocii, privirea, sunetul, detector sensibil al apropierii sau depărtării cuiva de cel din fața lui sau de la telefon, poate face mai mult decât șaisprezece pagini de scrisoare din veacul trecut, când încă mai existau plicuri și timbre pentru a fi sigur expeditorul că vor ajunge cândva (uneori peste ani, cum s-a dovedit) la destinatar – unul poate trecut deja în alte lumi, care nu se mai aștepta să-și aducă aminte cineva de data lui de naștere sau de numele sfântului sub a cărui oblăduire l-au așezat părinții la naștere.

Telefonul dat, schimbul scurt de glasuri ușor emoționate ori fade, fără vreo rezonanță, scutește poștașul de un drum, dirigințele instituției respective de a mai pune ștampile ale orașelor de unde și până unde ajunge depeșa, iar cele șaisprezece pagini nu pot cuprinde doar o simplă urare, ci un întreg parcurs al amintirilor, de altădată sau, mai grav și mai des, confesiunea sau chiar „ieremiadele” expeditorului, dincolo de care orice mesaj adresat cu un cu totul alt scop, dispare complet. Un „o, ho, ho,... La mulți ani!” nu mai are nimic din sinceritatea urării, iar toate celelalte cuvinte despre sănătate, succese, bogăție... sau ce se mai poate spune, cad în gol. Acel început oarecum triumfal e metalic, banal, cu o trimiteră mai degrabă către ironicul, cinicul chiar „Ți-ai al dracului!... Mai trăiești?”

Dar graba vieții de acum duce la restrângerea ființei către sine, departe, tot mai departe de cel de alături, care devine necesar doar când ai nevoie de ajutorul lui, transformă omul într-un însingurat, ca și supraviețuitorul din toate scrierile astea, ca orice ființă vie de pe pământ, pentru care dispare universul, dispare omenirea, dispare chiar și cel de alături în clipa în care o durere fizică puternică sau psihică pune stăpânire pe el. Atunci, urarea „La mulți ani!” sună ca un blestem, ca o siluire a celui felicitat, ca de atunci înainte să aibă parte numai de asemenea stări, de necazuri, dureri, suferință.

Un stoic va mulțumi sec, încercând să-și înfrâneze gemătul, apoi va închide receptorul, dublându-și starea suferințelor cu o vinovăție adunată atunci, cine știe din ce parte a sufletului (creierului, inimii sau te miri ce jocuri ale unor organe mici, încă nestudiate bine de medicina hiper-computerizată de azi), față de cel care i-a dorit ceva de bine – adică ani mulți înainte.

Dar toate stările acestea, toate firele nebănuite ale fluctuațiilor sufletești din momentele de reală stare de bine sau de suferință, par a nu se putea exprima pentru ceilalți decât prin cuvinte. Prin grai sau prin propoziții și fraze scrise. Cum ar putea spune o asemenea scurtă urare un plastician, fie el pictor sau sculptor, un muzician, un actor poate, dar nu-l crede prea mult nimeni, iar pe balerin nu-l înțelege sau nu are simțul receptării mesajului său. Poate de aici și speranța, ce oscilează și în mine uneori, că atâta timp cât oamenii vor mai folosi între ei cuvinte, măcar cât să comunice prețul mai scăzut al unui produs într-un supermarket față de altul, vor mai fi și oameni de o factură mai aparte în raport cu ceilalți, care vor scrie. Azi un gând, mâine o pagină, poimăine o poezie, poate chiar un roman, pentru ca acolo, la o persoană oareșcare a treia, deci fără vreo legătură cu autorul, să-și recupereze ceva

Jurnal de familie

Pia BRÎNZEU

Decembrie 1917. Johann Nagele, primul soț al bunicii mele, e un comerciant înstărit din Innsbruck, cu trei case și mulți bani. A trăit liniștit până la începutul războiului, dar de când a fost înrolat, viața lui nu mai e aceeași. Acum e prizonier la ruși.

Nu vrea să-și mai amintească cum a început totul: au fost prinși, înghesuiți în vagoane de vite și ținuți închiși zile în șir, fără să li se spună încotro merg. Doar frigul devenea tot mai pătrunzător și mâncarea din ce în ce mai puțină. Au ajuns chiar să și cerșească câte o țigară prin gări. Pe el l-au coborât printre primii, undeva lângă Kiev. Ceilalți au fost duși mai departe, la Moscova sau poate în Siberia. Alte posibilități nu mai există. Asta i-a șoptit colegul Radici, care s-a putut înțelege cu rușii și a aflat că nici acolo, nici aici nu îi vor aștepta altceva decât niște barăci din scânduri, grajduri murdare sau colibe săpate în pământ. Nimic nu va mai semăna cu viața lor de până atunci.

Ce bine totuși că nu se mai aude șuieratul gloanțelor! Doar o dată, de Crăciun, când soldații au cântat în tranșee *Stille Nacht, heilige Nacht*, s-au oprit împușcăturile și s-au trimis urări de bine dintr-o parte în cealaltă, de parcă s-ar fi făcut pace. Altminteri, totul e o tristă amăgire: nimeni nu înțelege de ce e nevoie să participe la bătălii așa de lungi și crude, de ce sila cu care se luptă ostașii e numită bravură și de ce sângele scurs aiurea, prin țărână sau zăpadă, e neapărat o dovadă de patriotism. Iar când războiul se va termina și totul va intra în legendă, urmașii celor rămași în viață vor asculta istoriile spuse la gura sobei sau seara, înainte de culcare, cu ochii lacomi, larg deschiși în fața povestitorului, crezând că suferințele trăite în război pot fi descrise cu adevărat. Nimic mai greșit: totul va fi aureolat eroic și așezat undeva sus, pe un soclu fals, departe de realitate.

Acum, între străini, Johann e tulburat. Îl apasă spiritul ciudat al locului și ar vrea, ca niciodată înainte, să îmbrățișeze munții din Tirolul său natal și să le sărute piscurile. De îndată ce va ajunge acasă – dacă va mai ajunge vreodată acolo –, va ingenunchea umil în țărână și își va rezema fruntea de prima piatră întâlnită în cale.

din nimicul trecut, devenit poate un vis de câteva secunde, care acolo, în somn, pare o întreagă poveste prevestitoare de ceva bun sau rău, sau o sumă de amintiri, care nu mai interesează pe nimeni. Deci nu există.

Va scrie un studiu estetic cu un iz filozofico-religios, și mai departe de ceea ce e o poveste, dar va scrie, pentru că altfel nu se va putea elibera de tensiunea acumulată într-un interior al său despre care nu știe decât ceea ce-i spun medicii universitari, primari, specialiști sau de familie, care se referă la un simptom, o durere, o bănuială despre un organ existent (poate încă) din el. De aceea sunt „plasticianul uitat” al domnului profesor Vreme, pentru că simt că trebuie să explic, să-mi explic o stare poate la marginea unui neant bănuț, simțit chiar, dar de care vreau să fac abstracție, adică să-l duc până dincolo de EU și TU, într-o persoană a treia, un fel de abstracțiune neîntrată, încă, în vreo statistică churchill-iană de cadavre.

Oferirea unui tablou, a unei statuete, nu chiar de Tanagra – un cântec, o scenetă, un film sau balet, o operă clasică sau modernă, nu pot înlocui niciodată simpla urare glăsuț la telefon. Sunt daruri cu dedicație, sunt cadouri oferite cuiva ca recompensă pentru un serviciu făcut, pentru a salva o viață, pentru cineva foarte apropiat față de cineva foarte apropiat față de care simți (nu vă temeți să simțiți și nici de folosirea acestui cuvânt desuet, dacă nu funcționează în voi

doar cele patru legi ale mecanicii lui Newton !) ceva indefinibil, care te contopește cu ființa aceea, cu persoana aceea până la a trăi momente absurde că ați fi una și aceeași. Nu mai mult decât cadouri, adică înlocuirea printr-un gest a unor cuvinte, fraze, desătinuiri adânci, mereu incomplet formulate sau greșit înțelese de celălalt (adică o altă ființă) ca fiind, exprimând altceva.

Din nefericire pentru mentalitatea generală a oamenilor, acele daruri fac mai mult decât cuvintele, poate pentru că ele au sărăcia lor, fie a celui ce le spune, fie a celui căruia îi sunt adresate... Fie chiar a lor, ca litere puse una după alta într-o anumită ordine, ce devin pe zi ce trece, parcă, tot mai străine oamenilor, singurele ființe care comunică astfel, mulțumite să-și afle gândurile prin viu grai, prin gesturi, daruri, culoare, formă, orice altceva.

Poate încă nu am ajuns să înțelegem nici măcar ce s-a scris cu două, trei mii de ani înainte, când cititorii se puteau număra pe degete, restul semnându-se prin amprente. Sau nu mai avem răgazul să ne mai întoarcem la spusele lor de atunci, uitate prin bibliotecă ca resturi de manuscrise, fragmentate de incendii, războaie, de ura față de litera lăsată pe un papirus, piele, foiță de tablă, hârtie.

Dar un „La mulți ani!” simplu, spus direct sau la telefon, a rămas să supraviețuiască tuturor ororilor unei umanități crude.

Până una, alta, cerul e senin, culorile sunt pure și toate umbrele se proiectează pe bradul de lângă geam, de un verde aspru sub zăpada albă și ușoară. Are în față o farfurie de supă aburindă, un codru de pâine neagră și câteva foi de varză. Ce-și poate dori mai mult? Ar mai fi ceva: să nu se repete viața asta mereu la fel, zi după zi, plictiseală după plictiseală. Ce trăiește el acum se numește „febra sârmei ghimpate”: o combinație între lehamitea de a nu face nimic, dorul de casă și frica de a atârna răpus, cu brațele moi, între ghimpii zidului peste care nu poți trece oricât ai încerca. De aceea li s-a permis să organizeze mici cursuri de artă, știință sau limbi străine.

Dar ce limbă să alegi? Rusa? Sau poate maghiara? La ce bun? Afară, mai apuci să joci câte un meci de fotbal din când în când; înăuntru, se mai organizează câte un spectacol cu soldații întorși seara de la lucru. De pe câmp, din fabrici, de pe șantiere. Fiind ofițer, Johann a scăpat de corvoadă. Dar ce-i rămâne de făcut? Să bea și să joace cărți. Ambele îi plac din ce în ce mai mult: votca îi împleticește limba și îi întărește gâtul, iar câștigul la jocul de cărți îi dă bătaie de inimă. Atunci urâtul devine întotdeauna frumos.

Acum se gândește la altceva: li s-a dat voie prizonierilor să se mute în casa câte unui localnic. Se înghesuie acolo, între mulți copii, pentru a nu mai fi atât de expuși bolilor, căci febra tifoidă și dizenteria sunt gloanțele nevăzute de care se moare în lagăr. Speranțe au mai apărut și după revoluția din octombrie. Unii au ales să intre în partidul comunistilor, nădăjdindu-se că așa vor ajunge mai repede acasă. Bolșevicii îi primesc cu drag, crezând că sunt împotriva țarului, iar țărani îi admiră pentru că vin din Vest, din civilizație. Le-ar place ca fetele lor să-i ia de bărbai, dar cine e atât de naiv încât să-și caute o nevastă aici?

În surdină, departe, se aude o melodie săltărească. Necunoscută și stranie, pare o minune în baraca asta încinsă și urât mirositoare, unde totul e dur: corpul, sufletul, mâna care nu mai ține nici o armă la umăr, relațiile cu cei din jur. Nu sunt altceva decât niște soldați triști și necunoscuți. Vii sau morți, aparțin unei generații ale cărei memorii se vor scrie de acum înainte doar cu sânge.

Un singur gând îl mai chinuie pe Johann înainte de a-și termina prânzul: oare soția lui, rămasă singură acasă de atâta timp, n-a ajuns cumva să se bucure de viață în brațele unui alt bărbat?

22

Fetișcana de bunică-mea

Robert ȘERBAN

Bunica nici nu prea mai vede, nici nu prea mai aude, dar se ține bine. Așa zice tata. Ea ne ține casa, zice mama, care o iubește pe Buni pentru că face curățenie în locul ei, gătește în locul ei, spală, calcă, mă duce la școală, mă ia de la școală, îmi mai verifică temele, are grijă de mine, îmi cântă la pian.

Avem un pian mare, care e moștenire de familie. Tata a vrut să-l vândă, că ne ocupa spațiul din casă, dar s-a răzgândit. De fapt, dacă stau bine și mă gândesc, bunica l-a ajutat să se răzgândească. El a dat anunțul într-un ziar că îl vinde. După câteva zile, au venit doi oameni, dar au zis că e uriaș, că nu-și imaginau că are coadă. Apoi, a venit o familie, cu doi copii cam de vârsta mea, o fată și un băiat mai înalt. Au spus că se întorc, că l-ar lua pentru copii, să învețe să cânte, dar nu s-au mai întors. După a treia vizită, tata a scos anunțul și a zis: Gata, rămâne aici! Era cam speriat. Cam foarte speriat. Fiindcă se întâmplase așa.

Mă jucam în sufragerie, după ce îmi făcusem temele, cu caii, călăreții și cu cartușele primite de la unchiul Sandu, care e vânător. El îmi da mie cartușele de la pușca lui, după ce trage cu ele. Le culege de pe jos expré pentru mine, chiar dacă e prin păduri sau pe dealuri, după lupi și mistreți. Am un sac plin, aproape. Fac turnuri, castele, cazemate din ele. Și cum mă jucam, a venit cineva cu plete, ca fetele,

să vadă pianul. A spus că e pianist. A cântat la el, apoi a încercat fiecare clapă, pe unele și de mai multe ori, apoi a rugat-o pe Buni să ridice capacul, ca să vadă corzile și placa, a zis. Buni i-a spus că nu-i nicio problemă, să-l ridice și singur, dacă poate. Domnul cu plete s-a opintit, s-a uitat înăuntru, apoi a întrebat-o pe Buni, care îi pune cafea într-o cană, ce e cu gloanțele alea.

– Sunt ale copilului, se joacă cu ele, e plină casa, dar nu-i problemă, ne-am obișnuit. Costel e vânător și îi tot aduce.

– Nu, nu alea de pe covor, ci astea din pian.

– A, sunt peste tot, a zis bunica. Și a râs.

Domnul a spus „mulțumesc, doamnă” și a ieșit fără să-și bea cafeaua. Iar Buni l-a făcut, după ce a închis ușa cu yala, un fătălău nesimțit.

Seara, când a venit de la serviciu și a aflat povestea cu fătălăul, tata s-a uitat și el în pian, care rămăsese cu capacul deschis, și a zis tare:

– Doamne sfinte și păzește, sunt gloanțe-gloanțe! Gloanțe adevărate!

Când i-a spus lui bunica și i-a arătat niște gloanțe cu vârfuri, ca niște cuie mai groase, Buni a râs iarăși și a zis:

– Ehehe, așa e! Răposatu’ de tata a ascuns în pian vreo două arme, niște gloanțe, o baionetă, parcă, ce mai știu eu, imediat după război, că veniseră comuniștii și îi era frică să nu-l închidă. Mi-a spus, Dumnezeu să-l odihnească în pace, dar am uitat, că eram o fetișcană pe-atunci! Cum trece timpul...

Premiu: o cană

Radu Pavel GHEO

În ultimii zece-cincisprezece ani am fost membru în mai multe jurii, pentru diverse premii literare, dar nici o jurizare nu mi-a rămas mai tare la inimă precum „Cana lui Brumar”. Știu, nu-i un premiu foarte cunoscut, mai ales că s-a acordat doar o singură dată, nici n-a avut cine știe ce miză financiară – era într-adevăr doar o cană – și nici măcar nu se adresa scriitorilor, ci mai degrabă cititorilor iubitori de poezie și erotism, dar asta l-a și făcut unic, inedit și frumos.

La vremea aceea, Emil Brumar avea un *site* personal, *hobbitul.ro*, care azi e dezafectat. Scria sau publica – „posta” – poezii, alte texte, orice-i trăsnea lui prin cap, dar mai ales conversa, discuta, întreba și răspundea cu o poftă de comunicare sinceră, deschis și lipsit de orice intenții promoționale. Nici nu era cazul – Brumar a fost unul dintre scriitorii care n-au avut niciodată nevoie de strategii de promovare: creația și făptura lui cucureau firesc, fără trucuri de PR.

Și la un moment dat, în octombrie 2007, din plăcerea lui de a se juca în spațiul virtual, a lansat un concurs de „povestiri erotice și nevrotice”, al cărui premiu unic consta într-una din cămile lui de cafea, care avea să poarte „lingă găurica toartei, iscălitura lui umilă și albastră”. Ca să-și ateste seriozitatea sau, știu eu, să nu fie acuzat de favoritisme, a ales și un juriu din trei oameni: Viviana Mușă, Iulian Comanescu și cu mine, care am citit cele vreo douăzeci de texte și le-am notat așa cum ne-am priceput. Nu mai țin minte cine a fost câștigătorul, dar m-am simțit măgulit că Brumar m-a considerat demn de o jurizare a nevrotismelor și erotismelor. Sau, și mai mult, că i-a plăcut să mă invite să particip la joaca lui serioasă de-a premiarea. Sper că acum cana cu semnătură albastră își continuă rostul și stă plină cu cafea caldă pe o masă de scris, acoperită cu foi în neorînduială.

Trebuie să recunoașteți că un poet care oferă premii e ceva inedit. Mai ales că Brumar n-a fost tocmai un răsfățat al premiilor literare, cel puțin în secolul trecut. În 1970 a primit, ce-i drept, premiul de debut al Uniunii Scriitorilor pentru volumul de *Versuri* (deși el ținea mai mult la celălalt volum apărut în același an, *Detectivul Arthur*). După aceea însă, deși a mai publicat sistematic pînă în 1983 (cînd a urmat o perioadă de tăcere editorială prelungită pînă în 1998), a trebuit să aștepte pînă în 2001 ca să primească următoarea distincție importantă, Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru întreaga operă. Asta spune ceva despre relevanța premiilor literare în relație cu opera unui autor.

E un adevăr pe care îl enunță clar

Ioana Pârvulescu într-un eseu-studiu pe această temă, intitulat „Premiile literare: o constantă care generează/ anulează prejudecata” și apărut în volumul *Prejudecăți literare*. Referindu-se la o antologie de versuri a lui Dan Deșliu, *Cetatea de pe aer*, care a primit în 1974 premiul USR, deși era „de o mediocritate iremediabilă”, ea amintește că „în 1974 apăruseră o mulțime de cărți de poezie (inclusiv antologii) incomparabil mai valoroase: *Julien Ospitalierul* de Emil Brumar, *Poeme* de Ion Caraion, *Poezii* de Ana Blandiana, *Papirus* de Ștefan Aug. Doinaș, *La capăt* de Leonid Dimov, *Zenit de anotimpuri* de Grigore Hagiu, ca să amintim doar cîteva. Și totuși premiul îl ia o carte care nu va fi citită, în viitor, decît de specialiști sau de curioși” (*op. cit.*, p. 210).

Așadar, după premiul pentru debut, Brumar a mai primit, după trei decenii, un premiu *Opera omnia*: un salt colosal, fără trepte intermediare, de la tînără speranță la clasic în viață. S-ar putea să fie un caz unic în literatura română. Pe de altă parte, e drept că aparține unei generații literare care include mulți, foarte mulți poeți mari și-apoi în deceniile opt și nouă ale secolului trecut ideologia îngrădea tot mai puternic literatura. Și Emil Brumar n-a fost niciodată un poet „pe linie” – iar după 1989 n-a mai publicat mulți ani nici un volum nou. A făcut-o însă din plin în mileniul al treilea.

Mi-e dor de *site*-ul acela, *hobbitul.ro*. Tastesz din cînd în cînd adresa pe internet și îmi apare o pagină goală, cu un scurt text administrativ în limba engleză. E bine că măcar pagina de Facebook a lui Brumar e activă – a devenit de-acum o pagină *in memoriam* și valorile de postări care încă se mai revarsă acolo arată cît de iubit și de citit a fost și este poetul. Și va fi, zic eu. Mă gîndesc că pînă la urmă, în plan simbolic, premiul acela modest pe care l-a oferit el, cana de cafea cu semnătură albastră, valorează mai mult decît distincțiile oficiale, oricîte vor fi fost ele. A fost unul din gesturile prin care poetul menținea contactul cu prietenii, cu cititorii, cu lumea largă. Nu era genul de poet care își recită versurile în agora, în fața unei mulțimi pe care s-o seducă cu gesturi grandilocvente – era prea timid și mai avea și un teribil simț al ridicolului. (Mi-aduc aminte cum ricana și pufnea atunci cînd auzea în jur apelativul „maestre”, pe care și-l ofereau cu generozitate unii altora mulți poeți din generația lui.) Dar într-un spațiu familiar, intim, așa cum dă impresia că ar fi cel virtual, un spațiu unde lumea pare caldă, prietenoasă și, în același timp, suprinzătoare, s-a simțit în largul lui.

Una dintre urmări e însă și aceea că activitatea lui de internaut devine de-acum o provocare pentru cei preocupați de administrarea patrimoniului cultural în epoca informatică. Dar asta e deja altă poveste.

play

Eros & Agape

Claudiu T. ARIEȘAN

(I) Rare sunt, cel puțin în ultimii ani, aparițiile „cutremurătoare”, de impact și relevanță maxime, din clasică istoriografie analitico-istorică și critică a culturii universale. Vorbim de, să zicem, un Pierre Grimal și *Literatura latină*, de Werner Jaeger și *Paideia* sa, de *Istoria lumii* a lui J. M. Roberts, de Ronald Syme și *Revoluția romană* și de alte câteva cu aceeași anvergură și prestigiu similar. Prezentată cumva convențional și publicistic pe coperta primă drept „o carte clasică a cercetării teologice despre iubire”, ilustrată de capodopera acum înfățișată publicului român în integralitatea sa este mult mai mult de atât. Anders Nygren, *Eros și agape: prefaceri ale iubirii creștine* (trad. Wilhelm Tauwinkl, Editura Humanitas, București, 2018, 654 p.) reprezintă una dintre cele mai importante întreprinderi de teologie creștină ale secolului XX.

Apărută în două tomuri succesive în 1930 și 1936, masiva lucrare academică a ilustrului gânditor luteran și promotor de vârf al ecumenismului a depășit rapid fruntariile limbii suedeze în care a fost redactată, fiind aproape instantaneu tradusă în numeroase limbi de circulație mondială și plasată definitiv în arealul valorilor certe ale domeniului. Întâi, pentru că a oferit, cum sugera C. S. Lewis, un operator cultural foarte eficient prin distincția limpede și istoricește dovedită între cele două ipostaze ale iubirii, eroticul și agapeticul. În al doilea rând, Nygren a fost nu doar un savant formidabil și un cleric de referință (episcop de Lund între 1948 și 1959), ci și un intelectual modern, chiar dacă nu deliberat modernist, ocupat de aspecte fundamentale ale sacralului și religiei, dar niciodată fundamentalist.

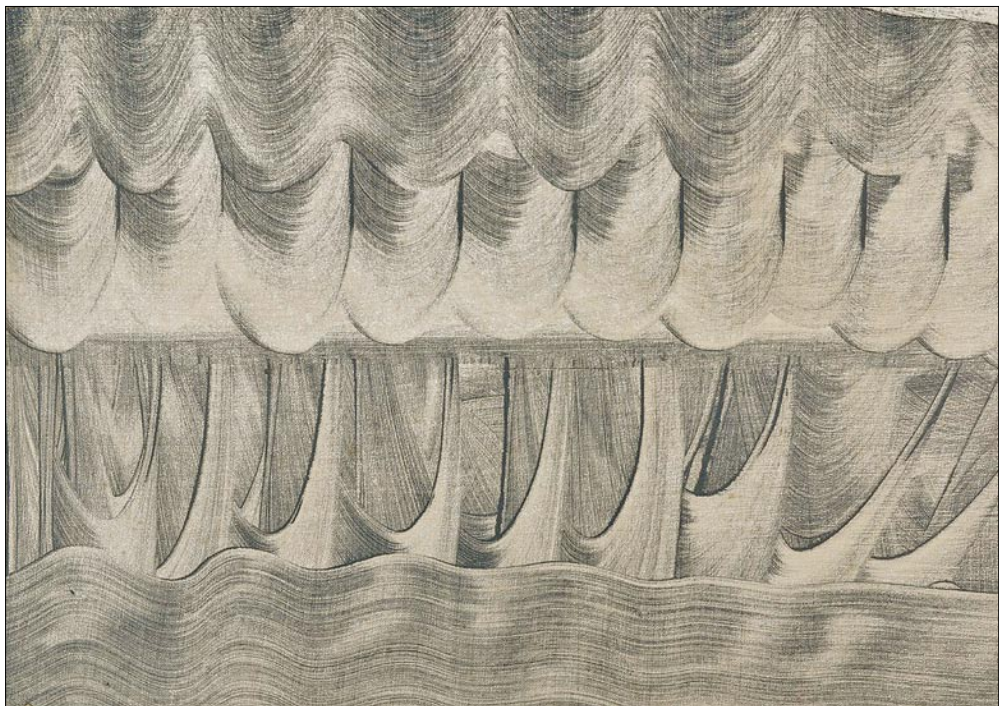
Stilul său luminos a consacrat apoi câteva structuri interpretative și conceptuale de mare însemnătate, iar pasaje întregi de distincții între principalii săi operatori formativi au ajuns materie primă pentru sute și mii de părți teoretice ale unor licențe, dizertații și teze doctorale de pretutindeni, intrând, practic, în patrimoniul mondial al teologiei, esteticii și antropologiei contemporane. Deosebiri, la fel de fine, dintre umor și ironie propuse de Vladimir Jankélévitch cam în aceeași perioadă (1934) par să fi avut o soartă la fel de spectaculoasă și definitiv acreditată. Iată în ce fel metaforizează Anders Nygren la obiect: „Dacă ideea de *agape* este ca un pârau care, în istoria creștinismului, curge pe un fâgaș extrem de îngust, iar uneori pare că se pierde cu totul, *eros*-ul este fluviul larg ce se revarsă din albie, mătură totul în urma lui și, de aceea, nici nu poate fi stăvilat teoretic și încadrat sistematic, iar când pătrunde în creștinism caută să clatine *agape* și să îi ia locul (...) Is-

toria ideii de *agape* se află în fața noastră ca o dramă plină de suspans, care, s-ar putea spune, alcătuiește povestea de culise a istoriei creștinismului”.

Și cum separă apoi apele celor două concepte: „*Eros*-ul e strădanie, *agape* e har. *Eros*-ul e iubire egocentrică, cea mai înaltă, mai nobilă și mai sublimată afirmare de sine a omului, *agape* e iubire dezinteresată, «nu caută ale sale», e dăruire de sine. *Eros*-ul e în primul rând iubirea omului, ale cărui chip și asemănare le poartă, *agape* poartă chipul și asemănarea lui Dumnezeu. *Eros*-ul își are temeiul în calitate, frumusețea și valoarea obiectului său, nu e spontan, ci dobândit și motivat; *agape* e suverană față de obiectul ei, se îndreaptă «și spre cei răi și spre cei buni», e o iubire spontană, curgătoare, lipsită de motivație. *Eros*-ul constată valoarea obiectului său și-l iubește, *agape* își iubește obiectul și prin asta îi creează valoarea”.

(II) O carte pe cât de neașteptată, cel puțin tot pe atât de puternică este masiva investigație în Arhivele Securității întreprinsă de clericul Teofil Bradea și intitulată *Avva Arsenie în oglinda lumii*, Editura Piatra Seacă, Oradea, 648 p. Da, așa cum poate presupune și un amator este vorba de veneratul Părinte Arsenie Boca, iar titlul original al tulburătorului volum trebuia să fie *Deconstrucția unui sfânt*, cu subtitlul „De la Arsenie la Zian Boca”. Din cele peste 1500 de pagini pline cu note informative aiuritoare prin inconsistență, rea-voință, semidocism și dobitocie, investigatorul selectează cele mai semnificative denunțuri făcute în dauna celui care – cum subliniază apăsător Episcopul Locțiitor de Dacia Felix, Daniil – „a răbdător ca un alt Iov al vremurilor noastre, a răbdător de la stăpâniri, de la oamenii apropiați și de la cei mai îndepărtați. A răbdător ca un Sfânt, ca un Mucenic. Celui care era cel mai vrednic să slujească Sfânta Liturghie nu i s-a mai îngăduit să îmbrace haina preoțească sau monahală (fără judecată bisericească), fiind obligat să plece din mănăstire în haine civile. Când a cerut îmbisericirea Sfinției sale, în anul 1980, i s-a refuzat. Ultimii treizeci de ani din viața Părintelui au fost un *parcurs de catacombă...*”.

În fapt, cronicarul de ocazie Teofil Bradea pune în paralel, ca într-un joc de puzzle tragic și absurd, schimbările oficiale de mesaje între autorități, evenimentele planetare și defăimările agramate (reproduse *ad litteram* pentru a le păstra culorile grele) prăpăstuite parcă de pretutindeni împotriva unui om, unui român de geniu cu multiple fațete creative, care a fost nimic altceva decât un „drept” înaintea oamenilor și alături de semenii și credincioșii săi. Cutremurătoare mărturie ce rezonază profund cu ființa intimă a neamului nostru ce-și caută încă noima etică și recuperările de conștiință din bezna profundă a minții și duhului ce i-a fost impusă decenii la rând.

La fereastră

Adriana CÂRCU

La vremea când încercam, cu sfială, să mă sincronizez cu ritmurile vieții din noua mea țară, Germania, dar mai ales atunci când, descurajată, tindeam să mă izolez, un prieten mi-a spus câteva vorbe semnificative: „Adriana,” a spus, „dacă nu stai la fereastră, nu vei putea vedea afară și nici nu vei putea fi văzută.” Cuvintele lui Jerome, colegul și prietenul meu american, care m-a inițiat în secretele vieții occidentale și care se amuza copios de boacănele mele, mi-au relevat o dimensiune necunoscută de mine până atunci, aceea a formei de prezentare.

Într-un sistem în care nu mai funcționau cunoscutele structuri bazate pe relații și pile, și unde mi-a devenit repede clar că doar propria mea persoană și felul în care mă prezint mă puteau ajuta să-mi croiesc un drum. Asta însemna la început o slujbă și o locuință decentă, două realizări concretizate în două contracte, a căror obținere implică și azi un acerb proces de selecție.

Au urmat ani grei, în care am învățat că o evaluare justă a propriilor calități nu are nimic de-a face cu lăudăroșenia și că omiterea lor nu are de-a face cu modestia, ba dimpotrivă, că ea te poate face să ratezi un *job-interview*, doar pentru că nu ai știut cum să te prezinți. Tot atunci am învățat că momentul încheierii unui contract poate fi singurul în care te afli într-un raport de egalitate cu viitoarea ta firmă și că acel moment trebuie folosit ca să-ți exprimi, la rândul tău, condițiile. Și după cum e rostul cuvintelor semnificative, cu timpul am început să le citez tot mai des vorbele lui Jerome, prietenilor artiști care, după părerea mea, nu aveau expunerea necesară. Am început să mi le repet și mie însămi, ori de câte ori dădeam semne de oboseală.

Să stai la fereastră nu e lucru ușor. Această expunere presupune o distanțare optimă, care să asigure o perspectivă cât mai reală, o poziționare care să cuprindă „în ramă” toate însușirile relevante și care mai presupune, nu în ultimul rând, curaj. Curajul de a vorbi despre tine ca despre un al treilea, de a te arăta cuiva ca un obiect pus la vânzare, fără să exagerezi sau să minți. La niciuna din angajările mele în diferitele firme sau școli nu mi s-au cerut vreodată diplomele, în schimb mi-au fost crezute cuvintele. Nici un merit personal aici: este mai degrabă o procedură care se bazează pe încredere. Consecințele pe care le poate avea în asemenea împrejurări o afirmație falsă mi-au devenit clare de abia la vremea când, lucrând în departamentul de resurse umane al unei firme americane, am fost martora unor concedieri fără preaviz.

Au venit alți ani apoi, în care sintagma „*it's showtime!*” era cea care mă însoțea și încuraja în drum spre următorul interviu, următoarea prezentare sau lectură. Și nu au fost puține. De acum, învățasem să stau la fereastră și să dau crezare vorbelor și cuvintelor mele scrise; un act epuizant, dar absolut necesar dacă vrei să fii „văzut” și auzit.

Azi, când ni se oferă posibilități multiple de auto-prezentare, „statul la fereastră” a primit noi dimensiuni. Internetul ne permite (ne obligă, era să spun) să ne expunem zi de zi, iar imaginea pe care o oferim deși este una virtuală, *on the long run* devine tot mai reală: un ideal, care, printr-un algoritm comportamental (ca să folosesc aici un termen adecvat) ne reflectă, în mod paradoxal, propria natură. În lumea virtuală însă, imaginea falsă nu este taxată la fel de radical, pentru că ea nu implică niciun fel de obligativitate, nu face obiectul unui contract. Acolo ne oferim gratuit pentru a fi admirați și admirăm, într-un troc de LIKE-uri liber consimțit. Pericolul aici este însă acela ca, orbiți de propria oglindire, să alunecăm într-o repetabilitate care până la urmă ne uzează imaginea și începe să-i obosească pe cei care ne privesc din stradă.

23

rediviva

Voiajul ca fapt cultural

Alexandru RUJA

Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea.

Antologie, prefață și note de Mircea Angheliescu, Editura Polirom, Iași, 2018, 388 p.

Preocuparea lui Mircea Angheliescu pentru călători și călătorii este constantă și, după volumul *Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română* (2015), realizează o amplă antologie cuprinzând

texte de călătorie ce aparțin scriitorilor români din secolul al XIX-lea. Antologia vine ca o completare pragmatică a cărții anterioare, care era o adevărată sinteză de ordonare a unui vast material, unit sub semnul călătoriei, dar foarte divers și diferit ca problematică a temei. Antologia *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea* arată tocmai această diversitate a călătoriilor, dar și a oamenilor participanți la ele, a diferențelor de unghiuri sub care este văzută călătoria, a impactului cultural al călătoriei, dar și al largirii orizontului cultural și geografic prin călătorie. Criticul apreciază că literatura română modernă începe, de fapt, cu „literatura noastră de călătorie”.

Textele celor patruzeci și trei de autori antologați arată opțiuni diferite pentru zone de călătorie, pentru felul de a-și organiza călătoria, pentru modul în care călătoria este surprinsă în relatarea scrisă, pentru reacția subiectivă față de locul și întâmplările călătoriei. Amintesc autorii din care au fost antologate textele (unele rare), tocmai pentru că unii sunt puțin cunoscuți sau chiar necunoscuți de către cititorul obișnuit: Dinicu Golescu, Gh. Asachi, Timotei Cipariu, Nicolae Șuțu, Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, I. Heliade-Rădulescu, Călugărul Chiriac, George Bariț, August Treboniu Laurian, Cezar Bolliac, Al. Pelimon, D. Bolintineanu, D. Ralet, V. Boerescu, N. Filimon, Al. Odobescu, D. Ananescu, Ion Codru-Drăgușanu, Iosif

Vulcan, Al. Macedonski, A.P. Alexi, I. Slavici, Tudor T. Burada, A.D. Xenopol, Iuliu Popper, D. Zamfirescu, Dimitrie Ghika-Comănești, S. Schiffer, Sever Pleniceanu, G. Manolescu, B.G. Asan, Vartan Mestugean, Gr. Ștefănescu, Emil Racoviță, Al. Vlahuță, N. Iorga, N. Gane, Ion Catina, Otilia Cozmuța, G. Flaișlen, Nicolae Pora.

Textele antologate arată scopuri sau imbolduri diferite ale călătoriilor, unele pragmatice, în interes personal (scopuri medicale, studii), altele, din diverse în-sărcinări și obligații, iar altele, călătorii cu finalitate de cunoaștere culturală sau, unele, mai simplu, de agrement. Antologia se deschide cu un text al lui Dinicu Golescu despre Veneția, oraș care îl impresionează prin poziționare, prin arhitectonica sa, prin aglomerația provocată de mulțimea vizitatorilor, prin piața „Sfântului Marcu” etc. Îl uimește faptul că în loc de „ulițe” are „530 de canaluri” și în loc de „cară și calești” există „mulțime de luntri, a cărora lungimea este de cinci stânjini și lățimea la mijloc de un stânjin, unde au și un acoperiș întocmai ca coșul de carătă pe care, când vor, îl râdică.” O anume dificultate de a-și exprima constatările și chiar admirația pentru ceea ce vede se observă în limbajul boierului plecat în călătorie.

Un simplu experiment al citirii în paralel a notelor de călătorie despre același loc ne poate arăta nu doar diferențe de percepere, dar și de exprimare, fapt ce indică și nivelul de evoluție al limbii în câteva decenii. Cu totul altfel este prezentată Veneția de către D. Ananescu, prin 1862 (față de *Însemnare a călătoriei mele*, apărută în 1827), de la uimirea în fața frumuseții orașului, până la observații de ordin artistic sau comentarii comparative vizând Basilica Sf. Marcu și Biserica Sf. Sofia din Constantinopol. Dar tot diferențe mari există între felul în care vede și descrie orașul Pompei (Pompeia) D. Ananescu, spre exemplu, și Al. Macedonski (*Pompeia și Sorrento*). Inflexiunile poetice își fac loc: cei care „au gustat aceleași delicii și aceleași dureri ce încercăm și noi” au pierit înfășurați în focul lavei, deoarece „Pământul s-a cutremurat, cerul s-a întunecat deodată; o noapte înfiorătoare a coprins lumea și un munte de flăcări a izbucnit dintr-un munte de piatră”.

După cum trimiterile la fapte culturale intersectează descrierea epică. În drumul de la Castellamare la Sorrento, Macedonski ajunge la discuții despre dialectul napolitan, vizând probleme de etimologie („țânțar/ zanzaro”), în final trimițând o săgeată ironică spre unele exagerări de etimologie („Dar să lăsăm asemenea cestiuni pe seama dlui Hasdeu care, prin erudițiunea d-sale, a ajuns să derive agricultura română de la sârbii”). Ajuns la Sorrento, chiar dacă este impresionat de oraș, nu uită să amintească faptul că acolo este „patria lui Torquato Tasso și leagănul amorului sublimului Lamartine cu Graziella” și să citeze câteva versuri din poezia *Primul regret*.

Tot o doză de încărcătură culturală are călătoria lui Gh. Asachi în Italia — *Estract din călătoria unui moldovan la Roma* —, care își verifică la fața locului cunoștințele

din cele învățate. Este împreună cu un abate și un zugrav (pictor), toți pentru prima dată la Roma, și fiecare dorește să vadă altceva: abatele — biserica Sf. Petru, zugravul — „zugrăvelile lui Rafael”, iar Asachi — „Colona lui Traian”. Documentarea („...eu, carile la Florența încă mă pregăteam cu planul și descrierea Romei și carile aveam toată mintea plină de Roma...” și cunoștințele despre Roma îi dau câștig de cauză. Tot despre Roma sunt și epistolele trimise de aici de către A. T. Laurian, un mod exemplar de a uni tonul epistolar, mai afectuos, cu rigoarea științifică. „Quod bonum, felix, faustumque sit, Quirites, vă scriu de la Roma din mijlocul Câmpului Marte”, își începe el epistola urmând descrierile, constatările, aprecierile (și în următoarele epistole), care evidențiază nu doar talentul și emoția, ci și nivelul de cultură (istorie, literatură, limbă latină etc.) în prezentarea locurilor: Câmpul lui Marte, Muntele Capitolin, Forul Roman, Capitoliul, Vaticanul, Colosseum etc.

După ce a fost în „Franția” ajunge în Italia și Ion Codru-Drăgușanu. Scrisoarea sa despre Neapole, savuroasă și succulentă, arată nu doar cultura epistolierului, ci și capacitatea de a observa lucruri esențiale despre organizarea socială, despre limbă, despre obiceiurile napoletanilor, despre manifestări culturale, despre justiție. Deci, nu este interesat să transmită date despre „gradurile de lungitudine și de latitudine”, ci să observe asemănări de port și limbaj, pentru că „au porturile cele mai pitorești, ale muierilor parte mare seamănă cu ale femeilor române ardeleni, ba și limbajul aduce bine cu cel românesc”, să constate că „Populația (plebea) neapolitană, pe lângă atât nutreț sufletesc, e amatoare și de nutreț intelectual și acesta-l caută în giurul portului”, unde, de fapt, aveau loc spectacolele în aer liber.

Parcursând textele din antologie putem conchide că Italia era o destinație predilectă pentru călătorul român. Din textele antologate se poate observa și felul în care prozatorii au receptat Italia în călătoriile lor. Astfel, prozatorul Slavici este interesat în primul rând de oameni, al căror comportament îl observă cu atenție, a căror psihologie o devoalează cu o știință

pe care a arătat-o și în lucrările sale în proză. Înainte de a descrie orașul Napoli, locurile mai importante, teatrul, hotelul etc., îl agasează lumea pestriță („Conducători, hamali, birjari și public, toți țipau”) și îl violentează vorbirea napoletană, care i se pare un permanent strigăt („Să fi văzut acum ceartă neapolitană! Ce-or fi zis, ce n-or fi zis, asta n-o știu, căci limba neapolitană este un lucru cu desăvârșire neînțeles: vedeam numai că strigă și se răstesc unul la altul”).

Molcomul și calmul Slavici nu se simte bine în această lume permanent agitată. Dar scrisul său este viu, antrenant, cu o lume în mișcare. Fire, totuși, sensibilă, de scriitor, Slavici observă, receptează și înmagazinează în memorie mult mai mult decât poate așterne în spațiul limitat al scrisorilor („Ar trebui să scriu ani de zile ca să pot spune tot ceea ce am văzut și gândit în acest timp scurt”). Fraza scrisorilor lui Slavici indică, însă, un evident nivel de scriere în proză, nu departe de cel din nuvele sale.

Un alt mod de a prezenta călătoria în Italia are Duiliu Zamfirescu în scrisorile sale. Întâlnim un stil fastuos și prețios, ușor încremenit în fraza atent construită pentru a epata, dar seacă de resurse afective. Vizitează și el Veneția, dar acum întâlnim deja denumirea de Canal Grande, ajunge și el în Napoli, dar interesul este de a descrie mai întâi orașul, „cea mai stranie adunătură de extreme...”. Ajunge și el la Sorrento, face și el un excurs cultural citând aceleași versuri din Lamartine ca și Al. Macedonski, dar de oraș rămâne dezamăgit, fiind, în schimb, sedus de Capri.

Literatura de călătorie este, fără îndoială, instructivă și, pe lângă posibilitatea oferită pentru îmbogățirea cunoștințelor, are și un caracter de inedit, chiar de aventură (ce sunt paginile lui Emil Racoviță din *Expedițiunea antarctică belgiană* sau cele ale lui Gr. Ștefănescu din *Escursiunea în Urali și Siberia*, ori Dimitrie Ghica-Comănești — *O expediție română în Africa?*), ceea ce mărește interesul și mai ales atracția vârstelor tinere spre acest tip de literatură. Antologia realizată de Mircea Angheliescu este o invitație la lectură plină de farmec.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRILOR 2019 FEBRUARIE

- 2 februarie 1950 s-a născut Lucian Alexiu (Blaga)
- 4 februarie 1944 s-a născut Fikl Klara
- 5 februarie 1945 s-a născut Gheorghe Jurma
- 6 februarie 1950 s-a născut Delia Șepeșan Vasiliu
- 10 februarie 1952 s-a născut Liubomir Stepanov
- 12 februarie 1950 s-a născut Ioan Viorel Boldureanu
- 13 februarie 1978 s-a născut Cristina Chevereșan
- 13 februarie 1946 s-a născut Marcel Pop Corniș
- 16 februarie 1936 s-a născut Stela Brie
- 16 februarie 1947 s-a născut Ion Pachia Tatomiurescu
- 17 februarie 1950 s-a născut Octavian Doclin (Chisăliță)
- 19 februarie 1959 s-a născut Dorin Murariu
- 20 februarie 1938 s-a născut Annemarie Podlipny
- 21 februarie 1940 s-a născut Marcu Mihail Deleanu
- 28 februarie 1937 s-a născut Magdalena Brauch

Adevărul și creanga de aur

Claudiu MESAROȘ

Anton Adămuț, *Amicus Plato sed magis amica veritas. Istoria spusei de la Homer la Tarski*
Institutul European, Iași, 2018

Titlul cărții lui Anton Adămuț stabilește, amintind de o nu mai puțin celebră butadă a lui Alfred North Whitehead (cea cu filosofia europeană ca imensă notă de subsol la textele lui Platon), că la fel de celebra „spusă” aristotelică, *amicus Plato sed magis amica veritas* (desigur, în formularea latină a lui Cicero, sau poate a lui Roger Bacon), are și ea un șirag greu de note ascunse, nu toate clare dar fiecare având o semnificație cel puțin la fel de profundă precum istoria *logos*-ului, sau, dacă vrem, a logicii, de la Homer până la Tarski. Anton Adămuț explorează o temă clasică, cea a conflictului între filosofi, sau, mai bine, între poeți și filosofi, luând ca loc comun celebra comparație între prietenie și adevăr, un proverb devenit stereotip istoriografic, cu ajutorul căruia nu numai Platon și Aristotel, ci mult mai multe figuri asimilabile reprezentării comune despre filosofi au intrat în conștiința europeană.

Sub pretextul urmăririi vorbei despre Platon (sau Socrate, sau Aristotel, după caz, epocă și surse), Anton Adămuț reconstruiește istoria filosofiei ca pe o istorie a măștii ori a reprezentării adevărului: de la adevărul ca sinonim al prieteniei (sau filosofiei, ori înțelepciunii), la adevărul ca imposibilitate, substituit în final cu evitarea falsului, în timpurile de după Tarski și asimilat, prin simbolul crengii de aur, cu adevărul sau lumina descoperii de sine. O altă istorie a filosofiei, în care analiza locurilor și surselor textuale dă la iveală erori creative ce explică (fără să justifice) parcursul sinuos, parcă ocultat, al adevărului mental. Urmărirea argumentelor filologicofilosofice și a referințelor (masive, aproape corporale, dar deloc obositoare) construiește, mozaicat, vizual, planul subtil al cărții: hăituirea unei idei în istoria filosofiei, chiar și a stereotipului despre adevărul ca prieten mai bun decât Platon, echivalează cu un drum interior spre descoperirea sinelui sub forma luminii de aur (sau lânii de aur, totuna) sau a legăturii de identitate dintre mintea care caută și gândul găsit.

Cartea își fixează un punct de întemeiere în Noica pentru înțelegerea paradoxului grecesc legat de începuturile istoriei Eladei, învăluită în taină: devenirea, dacă nu este într-o ființă, poate contrazice unilateral ființa; astfel, deși totul începe cu un citat oarecum sterp (căci, tautologic) din Hegel, o face numai pentru a se folosi, ca la nevoie, de un teolog ratat, cum îl numește Anton Adămuț pe tatăl lui Rafail Noica, tată ce se citește pe sine drept fiu paradigmatic, fiu risipitor și fiu ascultător, concomitent, unul întrupând etica, celălalt putând scrie o etică, niciunul desăvârșit și niciunul suficient pentru a putea fi judecat etic. Pornind de aici, în mijlocul acestui interval ratat din punct de vedere etic, dar promițător ontologic, se poate propune mai inteligibil sensul devenirii într-o ființă ca relație a lumii cu Dumnezeu

Un paradox asumat al cărții este că, deși se ocupă de un loc comun („*topos koinos* – *common-place*”, conform explicației), adică de o generalizare care nu face pe nimeni specialist, vorba lui Mircea Florian, Anton Adămuț reușește să se specializeze în *acest* loc comun, o spusă, un slogan, o inscripție, un proverb, o batjocură scoasă din zicerile homerice.

Chestiunea „*Amicus Plato sed magis amica veritas*”, un simplu stereotip a cărui sursă nici nu este prea sigură, funcționează ca un veritabil punct de reducere fenomenologică, indicând relația veritabilă cu argumentele cele mai dense din câteva texte fundamentale ale filosofiei europene.

Socrate cel din *Republica* pare a pune în practică vechea-i ironie, aducând vorba cu sfială despre Homer, întâiul dascăl al poezilor tragici și totuși numai om. Aluziei lui Platon (în *Republica*, prin vocea lui Socrate) îi va răspunde Aristotel într-un mod impersonal și politicos (căci: *politikos*), legitimând alegerea pentru adevăr în detrimentul - de data asta nu omului, ci - prieteniei, ca pe o datorie sacră. Tema devine astfel o cheie narativă inteligentă pentru întreaga istorie a filosofiei, ca istorie a unei iubiri de înțelepciune deloc facilă și mai ales deloc „platonică”. Căci și ideile, nu doar filosofii, sunt legate aporetic: marele a fost cu necesitate mic, armonia poate fi dizarmonică, unul subzistă în multiplu.

Neavând spațiu să menționăm întregul parcurs argumentativ al lui Adămuț, vom insista supra unui singur segment. Un conflict major se naște în Evul Mediu între filosofie și teologie, desigur tot pe urmele celui grec: *Philosophia ancilla theologiae* este o vorbă doar atribuită lui Petrus Damiani, care de fapt nici nu ar fi rezervat filosofiei,

Paradoxul plecării

Mihaela VIZIRU

Simbol al Italiei, fântâna din Roma dă titlul celui mai recent volum apărut la Editura Polirom sub semnătura Gabrielei Adameșteanu, întregind, *de facto*, un proiect literar complex, o promisiă trilogice începută cu *Drumul egal al fiecărei zile* (1975) și *Provizorat* (2010). Cu un decalaj temporal considerabil, care dovedește minuțiozitatea prozatoarei, cartea din 2018 întregeste un proiect epic amplu, traversând existența personajului feminin Letiția Branea, dar păstrându-și o independență funciară. În treacăt, plasând opera Gabrielei Adameșteanu într-un context mai larg, amintim că între deziideratele colegilor de generație se remarcă *trilogiile anunțate*, proiectele epice extinse, începute, dar, în majoritate, nefinalizate.

Proiect finalizat așadar, *Fontana di Trevi* se plasează în complementaritatea celor două volume precedente, propulsând o Letiția Branea matură, stabilită în Franța, dar trăind, concomitent, în România sub asediul regimului comunist, prin intermediul amintirilor care i-au definit existența. Un paradox al plecării se resimte prin balansul între cele două lumi, între un trecut (niciodată uitat!) al tinereții bulversante, cu neajunsuri, și o iubire clandestină urmată de o întrerupere de sarcină și un viitor al unei senectuți liniștite, dar anoste, alături de Petru Arcan, în Franța, pe *Allée des Tilleuls*. Pe această axă temporală a existenței Letiției Branea se plasează un prezent inconsistent, animat doar de dorința recuperării moștenirii pe linie paternă, care, în cele din urmă, înseamnă revenirea în țară, *recte* retrăirea trecutului.

Căutând scuze ori, dimpotrivă, acuze, Letiția Branea se află într-o permanentă introspecție, punând sub semnul interogației o perioadă trăită sub presiunea regimului comunist și a inconvenientelor familiale. Cu o luciditate izbitoare, eroina Gabrielei Adameșteanu își percepe și de-

așa cum credem, rolul de slujnică (acesta fiind doar un slogan dezvoltat ulterior pe marginea unei glosări a lui Toma din Aquino), ci, convers față de Boethius, pe acela de curtezană vicioasă care ia călugărului răgazul mântuirii prin Biblie. Pentru că Platon, și ipocrit, și onest, în cele din urmă, își recunoaște ambivalența față de Homer, cercul se închide vicios și bidirecțional. Roger și Francis Bacon, deloc întâmplător, franciscanul de secol XIII și empiristul de secol XVI, vorbesc despre patru tipuri de erori înrădăcinate în natura intelectului omenesc și opun, astfel, adevărul nu numai autorității, adică nu doar lui Platon (sau Socrate, sau Aristotel, căci nu mai contează), ci intelectului

însuși, obișnuinței, comunității, vanității, naturii umane.

În sinteză, „*amicus Plato sed magis amica veritas*” a fost un instrument de luptă adaptat unei liste lungi de școli și filosofi, circulat în vreo cinci versiuni (I: *Amicus Plato sed magis amica veritas*; II: *Amicus Socrates sed magis amica veritas*; III: *Amicus Socrates, amicus Plato sed praehe-noranda veritas*; IV: *Et veritatem diligimus et Platonem sed rectius est diligere veritatem*; V: *Minime vero veritati praeferendus est vir*). Până la urmă, miezul proverbului pare să fie: „*magis amica veritas*”, pur și simplu, adică, până la urmă, socratic, *gnothi seauton*, uită-te în tine, află ce ești cu adevărat.

scrie stadiile devenirii. Toată autoanaliza din primele pagini ale volumului nu este decât o reprezentare a imaginii pe care Letiția Branea o oferă celor din jur, o iluzie a succesului, pentru sine păstrând un *alter ego* claustrat în trecutul de dinaintea plecării, de care psihoterapeuta Aurélie încearcă să o despartă. Cu alte cuvinte, asumându-și în totalitate experiențele trecutului, personajul își construiește, în paralel, o identitate cu aer occidental, livrând celorlalți un portret convenabil al migrantului.

Structural, *Fontana di Trevi* cuprinde nouăsprezece capitole, într-o primă parte (*Aleea Teilor*) fiind plasate optsprezece, iar în cea secundă (*Allée des Tilleuls*) unul singur, ceea ce denotă, simbolic, că viața Letiției Branea se consumă, cu adevărat, în țara pe care a părăsit-o. De altfel, în majoritate, capitolele împrumută numele unor personaje, evidențiind figuri din existența eroinei, etaloane ale unui mod de viață tributar fie trecutului acesteia, fie prezentului. Se distinge, între alții, Petru Arcan (soțul Letiției Branea), cu o imagine în continuă eroziune sub iureșul senectuții dublate de un handicap; soții Aurelian și Sultana Morar, vechii prieteni erijați în ultimii piloni ai luptei pentru democrație într-o țară ieșită din comunism și intrată într-un orizont incert, acaparată de oportuniști; Daniel Izvoranu și Claudia Felicia Morar (nepotul, respectiv fiica Morarilor), tinerii din primele generații ale unei *altfel* de Românie, trăindu-și, unul, experiența de *om de afaceri*, iar celălalt, *visul american*.

O figură care animă paginile volumului prin vivacitate și logoree este Tincuța, femeia care ajută la menajul familiei Morar, aducând cu sine povestea unei familii cu multe dificultăți. *Mutatis mutandis*, Tincuța amintește, prin apetența pentru dialog, de Vica Delcă (*Dimineată pierdută*, 1984), fiind vocea unei clase sociale cu multiple vicisitudini, pe care societatea românească le cunoaște.

Radiografie a unei vieți trăite sub rigurile absurde ale unui regim totalitar ori în *aerul tare* al libertății din străinătate,

dar și în cel al unui spațiu care încearcă să se redefinească sub tutela democrației, cartea Gabrielei Adameșteanu devine, prin parcursul Letiției Branea, un roman al metamorfozelor sociale, urmărind de fapt traiecul unei întregi lumi. În această ordine de idei, elocvente sunt momente precum cutremurul devastator din 1977 și revoluția din 1989 (evocând moartea tânărului Șerban Dumitriu, prietenul Clădiei Morar), cărora li se adaugă experiența brutală a unui avort ilegal în anii comunismului, redat cu o luciditate intimidantă.

Privit îndeaproape, episodul înscrie în eșafodajul epic o temă controversată a feminității, susținută de aceea a memoriei devenite un adevărat *turn de fildeș* al Letiției Branea, un refugiu pentru iubirea, tristețea, dezamăgirea și, mai ales, tinerețea, de care nu se poate detașa în totalitate. Volum dens, încărcat de existențe cărora le surprinde metamorfozele pe fondul prefăcărilor vremii, *Fontana di Trevi* menține o inflexiune analitică prin vocea eroinei, uneori dură, alteori căutând circumstanțe atenuante.

La finalul acestui proces se conturează o biografie ambivalentă, personajul Gabrielei Adameșteanu fiind prins între două lumi, dar trăind din emergența aducerilor-amine pe care decide să le valorifice într-un roman, pe de o parte în virtutea unei publicații anterioare (care îi confirmase statutul de *scriitoare*), pe de altă parte, căutând un efect terapeutic. Retrospecția cu scopul de a se debarasa de episoadele mai puțin comode se dovedește a fi o pseudoterapie, după cum și părăsirea țării angrenează un paradox al plecării, Letiția Branea rămânând să penduleze între cele două spații.

Concentrând numeroase existențe, atingând paliere epice multiple, analizând transformările unei societăți și păstrând un permanent racord la realitatea momentului, cartea Gabrielei Adameșteanu deschide multiple posibilități de interpretare, reconfirmând, totodată, poziția scriitoarei în elita prozei românești.

25

unghiuri

Viața e un fum de țigară

Jan CORNELIUS

De regulă, scriu acasă, la masa de lucru și, din când în când, fac câte-o pauză de țigară. Însă nu fumez niciodată în casă, ci numai afară, pe terasă și, fiindcă locuiesc la Düsseldorf, unde, din păcate, plouă ades de rupe, mă văd obligat să renunț frecvent la tutun. Desigur că am avut deja ideea să-mi fac un generos acoperiș pentru terasă, din sticlă securizată, profile de aluminiu și tot ce trebuie, dar, când l-am sunat pe specialistul pentru acoperișuri terasă și

și invers. Poate că avem de-a face în cazul acesta cu un semn ceresc, Cel de Sus dorind probabil să-i semnalizeze tovarășei mele de viață că fumul de țigară este un fenomen *sine qua non* al vieții terestre de zi cu zi.

M-am dedicat relativ târziu fumatului. În anii studenției am fost mai tot timpul nefumător, pentru că îmi lipseau banii de țigări. În schimb, prietenul meu Ștefan pufăia pe rupte, fuma ca un șarpe doar Kent, cele mai fine țigarete americane de pe piața neagră. Tatăl lui Ștefan era chirurg la un spital din centru și, înainte de fiecare operație, pacienții îi

apoi greutatea cenușii și a mucusului din greutatea țigării virgine, se obține greutatea fumului suflat împrejur.

Găsesc această procedură deosebit de inteligentă și subtilă și, dacă nu am făcut până acum acest experiment, e doar din cauza faptului că toate cântarele pe care le am în casă funcționează prost. De fiecare dată când mă urc pe unul din ele, îmi arată că sunt mai greu decât ultima dată.

Ieri dimineață m-a sărutat, din senin, la fumat, muza pipașilor, așa că nu mi-a fost deloc greu ca, trăgând fumul în piept cât mă țineau plămânii, să execut apoi un virtuos număr de prestidigitatie. Cu buzele ținute, am produs la început o serie de efemere cercuri de fum concentrice, transparente, apoi am lansat bucle, brățări și inele de fum în direcția norilor, încununând totul cu o roată fumurie, care îmi atârna încă o bucată de vreme asemeni unei aureole de sfânt deasupra capului. Ah, Doamne, precum fumul de țigară e viața, îmi trecu brusc prin cap, și era cât pe-acți să mai trimit și o inimă albastră de fum spre ceruri, pentru a-mi ilustra gândul dar, de teama patetismului și a kitsch-ului, am renunțat la idee.

Acum o lună s-a mutat o familie nouă la etajul trei al blocului de lângă noi. Balconul lor se găsește vizavi de terasa noastră. Dacă am întinde mâinile unii spre ceilalți, vârful degetelor noastre mai că s-ar atinge, ca în pictura aceea a lui Michelangelo de pe tavanul Capei Sixtine, cu zămislirea lui Adam. Familia noilor noștri vecini constă din patru membri: soțul se numește Andreas, soția — Katrin, iar copiii — Lena și Tim. Cu Andreas și Katrin m-am împrietenit repede, la fumat. Lena și Tim au 17, respectiv 16 ani și nu fumează încă. Mai bine zis, nu fumează încă pe balcon, cu excepția cazurilor în care părinții lor nu sunt acasă. La ultima noastră ședință de fumat, Katrin mi-a povestit că lucrează ca traducătoare de texte tehnice, dar că a tradus și scenariul unui recent film spaniol în germană.

— Se fumează în filmul ăsta? am întrebat-o.

— Nu, spuse Karin, în filmul acela nu s-a atins nimeni de nicio țigară, nici măcar personajul negativ, care era un criminal psihopat.

— Normal, am spus eu. Fiecare per-

sonaj de film care își aprinde azi o țigară pe ecran se joacă cu focul. Ar putea fi dat în judecată încă în timpul proiectării, pentru că îi transformă pe spectatorii din sala în fumători pasivi. Până și Sherlock Holmes și comisarul Maigret, în loc să-și înfigă, ca odinioară, gânditori, dinții în lemnul pipei, preferă astăzi să-și stimuleze gândirea mâncând iaurt natural ecologic sau supă biologică. Marlene Dietrich, Humphrey Bogart, Paul Newman și Hildegard Knef și-au fumat deja de mult ultima țigară. Iar fostul cancelar Helmut Schmidt, cel mai înverșunat fumător al istoriei germane, a fost până la sfârșitul anului 2015 singurul star care mai avea permisiunea să duhănească pe scenă fără a fi lișat. Schmidt a avut de fapt voie să fumeze unde-i poftea inima, până în ceasul morții și, când medicul i-a dezvăluit, cu două săptămâni înaintea decesului, că este grav bolnav, Schmidt a întrebat, speriat, de ce boală.

— Aveți cancer osos, îi spuse medicul.

— Slavă Domnului! a zis Schmidt ușurat. Mi-era frică să nu am ceva la plămâni.

— Spre deosebire de Helmut Schmidt, Catherine Deneuve și-a dat toată silința și chiar a reușit să renunțe complet la fumat și asta nu doar o dată, ci de trei ori la rând, mi-am terminat eu excursul.

— Iar eu voi renunța la fumat până mâine dimineață. Noapte bună, zise Katrin și dispăru de pe balcon. Era puțin înainte de miezul nopții.

Am vrut să-mi aprind o țigară spre glorioasă încununare a zilei, dar brusc începu să plouă. Am renunțat și am reintrat în cameră. Din locuința de deasupra răsunară brusc focoare ritmuri sud-americane. Konstantin, vecinul de sus, este profesor de dans și, evident, exersa pașii de samba pentru a doua zi. Mai întâi am vrut să bat în tavan, dar m-am răzgândit imediat. Mi-am așezat o imagină pălărie din paie Panama pe cap, mi-am aprins o invizibilă țigară de foi Cohiba și am pornit să pufăi zămbitor și relaxat precum zeul Buddha, în ritm de samba. Până când nevastă-mea îmi strică brusc buna dispoziție tușind ca o apucată a sufoare din dormitorul ei de alături.

(Din *Chaplin wird Zweiter*, Berlin, PalmArtPress, 2016)

Viața Filialei

Vineri, 1 februarie au fost lansate volumele Maturitatea mea exactă de Dan Emilian Roșca (antologie postumă) și Text concert, un volum care adună poeziile celor prezenți la ediția de anul trecut al Festivalului LitVest. Despre poezia lui Dan Emilian Roșca, dar și despre importanța festivalului LitVest au vorbit Eugen Dorcescu, Viorel Marineasa, Traian Abruda, Eugen Bunaru. S-a vorbit, de asemenea, despre demersurile lui Tudor Crețu, directorul Bibliotecii Județene Timiș pentru echilibrul vieții culturale locale. În încheiere, a luat cuvântul Tudor Crețu. Ședința a fost moderată de Cornel Ungureanu

15 februarie a marcat lansarea volumului O sută și una de poezii (Editura Academiei) de Liubița Raichici. Despre scrisul Liubiței Raichici, despre antologia recentă a poetei au vorbit Attila Varga (invitat special), Eugen Dorcescu, Alexandru Ruja, Gheorghe Jurma și alții. Ședința a fost moderată de Cornel Ungureanu

În 22 februarie a fost lansat volumul Revizitări moderne. Povestirile lui Franz Kafka de Gabriela Glăvan. Despre eseista, criticul literar, comparatistul Gabriela Glăvan, despre condiția învățământului universitar azi au vorbit profesorii Ilie Gyurcsik, Adriana Babeți, Alexandru Ruja. Ședința a fost moderată de Cornel Ungureanu

marchize, acesta m-a întrebat care sunt dimensiunile terasei și la ce-mi trebuie această construcție adiacentă. I-am explicat scurt:

— Ca să pot trage o țigară afară și atunci când plouă.

— Hm... O să vă vină cam scump țigara aia, spuse el sec. La o terasă de nouă metri jumătate lungime, acoperișul v-ar costa cam la zece până la douăsprezece mii de euro. Banii cash, desigur, plus TVA.

Cu banii aceștia, mi-a explicat nevastă-mea mai târziu, pe îndelete, asemenea unui consilier financiar de elită, ai putea angaja, timp de doi ani jumate, un student, pentru 450 de euro pe lună, ca să fumeze el în locul tău. Undeva departe de casă, pe o insulă îndepărtată, de unde mie nu mi-ar mai ajunge fumul la nas. Iar tu, în timpul ăsta, poate te-ai dezobișnui, în sfârșit, de fumat. Calculul ei în privința plății era surprinzător de corect, dar eu totuși am preferat să nu angajez pe nimeni și să trag din țigară eu pentru mine, chiar și fără acoperiș de terasă.

Nevastă-mea nu are nimic contra fumătorilor, atâta timp cât aceștia nu se ating de țigară. Așa că, ori de câte ori șed fumând lângă ea, de pildă pe o bancă în parc, suflu întotdeauna plin de deferență fumul în cealaltă direcție. Dar o fac în zadar: dacă mă așed în stânga ei, atunci vântul începe să bată din dreapta,

strecurau discret un cartuș de Kent, ca nu cumva să le amputeze, din greșală, piciorul sau brațul sănătos.

Mă așezam lângă Ștefan, care pufăia asemenea unei locomotive cu aburi, cât îl țineau bojecii, și închideam visător ochii, trăgând precum o lacomă pompă de vid fumul albastru precum cerul senin de primăvară în piept, și cât ai zice pește, mă trezeam în centrul New York-ului, la Chicago sau San Francisco. Așa am reușit să călătoresc, după placul inimii, și în timpurile acelea în care România era o închisoare sinistă.

După cum am aflat surprins, în mijlocul anilor '90, din filmul american *Smoke*, al cărui scenariu l-a scris marele fumător Paul Auster, fumul de țigară poate fi chiar și cântărit. Unul din protagoniștii peliculei, fumătorul în lanț, jucat de William Hurt, îi explică într-o tutungerie din New York tutungiului Auggie (interpretat de Harvey Keitel) ce trebuie întreprins în acest scop: procedura este cam aceeași ca la cântăritul sufletului. Când moare cineva, acesta își dă suflul: cântărind o persoană înainte de deces și după ce dă ortul popii și făcând diferența între cele două greutăți, se află greutatea sufletului care a părăsit corpul. Deci, țigara nefumată trebuie pusă întâi pe talerul unei balanțe extrem de fin și, după ce a a fost consumată, se cântăresc cenușa rezultată și mucusul rămas. Scăzând

Gașca lui Platon

Adina ȘTEFĂNESCU

- Zoon Emotikon, te văd azi distrat și neatent. Ce s-a întâmplat?

- Sunt stresat. Știu că a venit vremea să începem filosofia aia adevărată. I-a venit vremea lui Platon. Fără Platon nu se poate.

- Așa e, Zoon Emotikon. Îți înțeleg neliniștea. Datorăm acestui filosof toată nenorocirea noastră, ca intelectualii. Există în istoria filosofiei o Sfântă Treime care a tronat două milenii asupra pieței idealiste, singura care conta: Platon, Descartes și Kant. A fost un monopol pe față, nu au negociat cu niciun adversar. Nu greșea Nietzsche prea mult când afirma că religia creștină e un platonism pentru plebe, sau Whitehead, care scria: „cea mai sigură descriere generală a tradiției filosofice europene este că ea constă într-o serie de note de subsol la Platon”. Dar ți-am promis că vom face filosofia altfel.

- Așa a fost până acum, câtă vreme m-ai învățat lucruri generale despre greci, despre obiceiurile și instituțiile lor. Am înțeles cât de importante erau teatrul, democrația, tribunalele, banchetele și gimnastica, olimpiadele și filosofia de stradă a sofștilor. Sau conceptul de *asebeia*, adică impietatea, care devenise o adevărată armă pentru toți cei ce incomodau societatea, precum Socrate, Anaxagora sau Protagoras. Ceea ce demonstrează că grecii nu erau mai lipsiți de prejudecăți și superstiții decât alte națiuni. Lucrurile acestea erau abordabile și se rezumau mai mult la o filosofie de viață. Dar Platon a dus-o în Academie. A devenit de catedră, s-a adresat doar inițiaților.

- Nimic mai neadevărat. Dialogurile lui Platon sunt pline de oameni vii și concreți, care trăiau în preajma sa și a lui Socrate. Îți voi prezenta în continuare lumea ateniană din vremea aceea și cum s-au născut ideile Academiei. Nu întâmplător, opera sa se constituie în *Dialoguri*, iar dialogurile abundă în personaje reale, care vin cu gândurile lor de acasă, din mediul în care au crescut și s-au format. Practic, vin cu lumea și societatea lor. Societatea lor nu era formată numai din instituții și ideologii, ci cuprindea indivizi care munceau, făceau politică, mergeau la război, mâncau, se iubeau și făceau copii, se distrau, se judecau prin tribunale, erau luați în răspăr în comedii sau la bărfă nelipsită de la simpozioane, de pe stadioane și de la colțul străzii.

Chiar din timpul vieții, rectorii îl prezentau pe Platon înconjurat de oligarhi, apropiați lui prin dependență sau avere. Însă adevărul e că apropiații Maestrului proveneau din toate mediile. Găsim în proximitatea sa intelectuală, nu musai în calitate de personaje principale, dar măcar ascultători, toate categoriile sociale, de la meteci și țărani la artizani, artiști, pierde-vară, nobili orgolioși implicați în politică până în gât, aristocrați putred de bogați, interesați doar să-și conserve averea sau să o risipească pur și simplu, ori personaje colorate și fără căpătâi, sărăntoci și farsori, filosofi ascetici, sportivi și sclavi. Și cum să fie altfel, când protagonistul principal al *Dialogurilor* sale a fost Socrate, iar picioarele lui nu aveau tihnă, umblând zilnic prin toate colțurile orașului și, uneori, și în afara sa. Iar gura

cu atât mai puțin i se odihnea.

- Adevărat. *Dialogurile* lui Platon îmi par ca niște piese dramatice. Nu m-am gândit până acum de ce a ales această cale de expunere.

- Pentru că așa se trăia atunci. Teatrul era atât de comun și natural în viața lor, încât tot ce se constituia în formă scrisă era mult mai ușor de redat în stilul poeziei sau operei dramatice. Așa cum ai constatat în alte discuții ale noastre, prin teatru se făcea educație cetățeanului și politică. Teatrul se asemana în lumea greacă unei instanțe morale și civice. Era o modă, secole la rând, înainte de Pericle și după, să faci teatru dacă erai cetățean cu o oarecare educație și dare de mână. Iar dacă nu aveai imaginație să scrii piese (tragedii sau comedii) și talent să le joci, măcar să fii în cor și să repeți versurile după coristul principal. Bogații cetății plăteau bani grei să ocupe un loc în cor. În asemenea condiții, nu e de mirare că i-a venit atât de firesc lui Platon să își scrie opera într-o formă dramatică. Forma această atât de directă și iubită îi asigura, practic, succesul, cu atât mai mult cu cât personajele prezente în *Dialoguri* erau reale, oamenii le cunoșteau și puteau sa le comenteze mai cu spor.

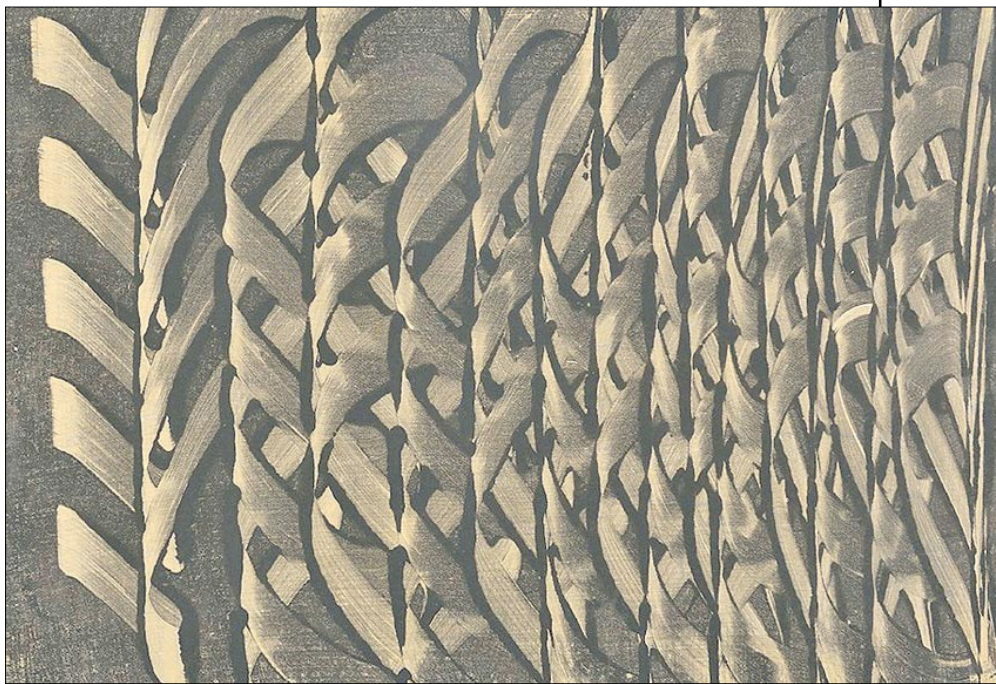
Socrate nu e personaj doar în *Dialogurile* platoniciene, ci și în piesele comice ale lui Aristofan sau altor dramaturgi ai vremii. De pildă, piesa *Norii*, care îl are ca protagonist și este o piesă bună, o gustăm și cei din modernitate. La vremea la care a fost prezentată publicului la o sărbătoare religioasă, a luat abia locul al treilea în cadrul competiției dramatice la care luase parte Aristofan. Așadar, existau cel puțin încă două la fel de reușite. Alături de marii dramaturgi cunoscuți de publicul larg, precum Eschil, Sofocle, Euripide sau Aristofan, au existat și alții, apreciați la acea vreme, dar a căror operă, în mare parte, a dispărut. Mă gândesc, bunăoară, la Eupolis, Cratinos, Amipsias, Metagenes sau Archippos. Totuși, cel mai cunoscut adversar intelectual al lui Platon, în timpul vieții, a fost Isocrate retorul, despre care, nu întâmplător, nu prea amintește.

Multă vreme s-au căutat concepte-cheie în opera lui Platon, iar personajele dialogurilor erau înțelese numai ca punere în scenă care să-l ajute să își transmită doctrina gata formată. Consider că această abordare nu este cea mai potrivită. Cine au fost oamenii care au dat viață *Dialogurilor*? Unii interlocutori proveneau chiar din familia lui Platon sau îi erau prieteni din copilărie și apropiați prin preocupări, nivel de cultură și avere. Se știe că Socrate era deseori înconjurat de fii idealști de nobili, spre disperarea părinților, care considerau că filosoful ambulant are o proastă influență asupra odraslelor, îndepărtându-i de la preocupările pentru cariera politică și înmulțirea averii familiei, cum s-a întâmplat cu însuși tânărul Platon.

De pildă, Lysis a fost un tânăr contemporan al lui Platon, născut într-o familie extrem de bogată și cunoscută, pe care Socrate l-a întâlnit în mijlocul altor juni de seama lui, într-o *palestră* (spațiu destinat exercițiilor sportive) și cu care a purtat o discuție controversată despre principiile prieteniei dintre oameni. Grecii aveau obiceiul de a le da fiilor numele bunicului, astfel că și Lysis al nostru e nepotul bătrânului Lysis, de la care a moștenit o

mare frumusețe fizică și mulți bani. Un număr mare de vase pictate cu figuri roșii spun că “Lysis este frumos”. Lysis bunicul, cine altul? Aceste vase erau folosite la simpozioane și deja ți-am povestit, dragă Zoon Emotikon, cam ce se întâmplă la aceste întâlniri deșuchate bărbătești și de ce era important să se scrie pe vase că un anumit bărbat/băiat este frumos, iar vasul să meargă din mână în mână pe la toți admiratorii. Platon nu se abține să amintească nici în dialogul *Lysis* cum nepotul Lysis (de data aceasta) suscitase prin frumusețea-i fizică multe pasiuni în sufletele masculine din preajma lui.

Lysis este un dialog scurt, dar în ciuda unei aparente simplități, se dovedește a fi extensia naturală a unui dialog mult mai celebru, *Banchetul*, și fără de care nu ar fi înțeles la fel de bine. Discuția lui So-

crate cu Lysis și cu Menexenox, prieten al celui dintâi, e ușor contrariană chiar și pentru inițiatorul ei, Socrate, care, în final, se lasă păgubaș și recunoaște că s-a făcut de râs și nu i-a dat de capăt. Atât îi învărtise pe sărmanii tineri, încât erau dispuși să accepte absolut orice le propunea drept argumente care să susțină cauzele prieteniei. Filosofica întrevedere se termină într-un chip de-a dreptul hilar, căci pedagogii vârstnici ce îi însoțeau pe băieți la palestră se apropie asemeni unor demoni, se plânge Socrate, îi îndepărtează îngroziți pe tinerii lor stăpâni (deseori, pedagogii erau sclavi instruiți ai bogatelor familii) de sub influența socratică, cu riscul de a provoca un adevărat scandal. Iar după ce reușesc, bolborosesc și îi stupeesc cu necaz pe băieți tot drumul spre casă.

Lysis este exemplul tipic de dialog viu, în care ideile nu sunt contrafăcute, nu urmăresc fundamentarea unei anumite teze, ci se construiesc viu și dinamic. Mărturisesc că eu râd și mă distrez la aproape toate dialogurile platoniciene. Păcat că studenții de la filosofie se feresc să le citească și se mulțumesc cu plicticoasele comentarii din curs. Elementul dramatic, plin de vorbe și gesturi expresive, mă înviează și mă antrenează. Nu sunt de aruncat nici indicațiile regizorale. Din câteva fraze meșteșugite, îi vizualizezi ușor pe interpreți, locul unde se desfășoară, obiceiuri și cutume locale și toată coloratura personajelor. Vom continua să cunoaștem personajele lui Platon în viața lor reală: Alcibiade, Glaucon, Critias, Charmides, Protagoras, Parmenide sau Gorgias. Toți

au făcut la timpul lor o mare figură politică sau culturală. Nu pot să nu amintesc un episod de tot râsul, dar și dramatic prin consecințe, în care au fost implicate cel puțin trei dintre personajele principale ale dialogurilor platoniciene, Alcibiade, Critias și Charmides.

In anul 415, Atena era vlăguită de interminabilul război peloponeziac cu Sparta și s-a hotărât o invazie brutală în Sicilia, pentru reprovizionarea cetății cu cele necesare traiului. În timp ce flota ateniană făcea pregătiri pentru expediție, s-au produs două tipuri diferite de sacrilegiu sau impietate (*asebia*). Au fost mutilate *hermele* din oraș și profanate *misteriile* eleusine. Hermele erau reprezentări grosolane, în piatră, ale chipului și falusului zeului Hermes, ce marcau hotarele diverselor proprietăți și piețe publice din Atica.

Acestea au fost mutilate într-o singură noapte de către dușmanii lui Alcibiade, care încercau să îl împiedice să plece în Sicilia la jaf și să se întoarcă plin de lauri, deci să pună mână pe putere.

Faptul că dușmanii lui s-au dedat la asemenea nebunii nu l-a împiedicat cu nimic pe viforosul Alcibiade să-și facă numărul de mare vedetă. El și prietenii săi au parodiat misterele eleusine și le-au oficiat, fără prezența preoților adevărați, în locuințele lor private. A urmat un mare scandal, însoțit de procese peste procese și acuzații. Ele s-au terminat prin fuga împricinaților în cele patru zări, până s-au mai calmat spiritele civice. Se consideră că aceia care au mutilat hermele constituiau o rețea bine organizată de nelegiuți (un fel de trupă de gherilă sau teroriști de azi), ce dorea să distrugă democrația. În fine, povestea e lungă și întortocheată. Am amintit întâmplarea ca să arăt cât de colorate erau viețile personajelor platoniciene. Alcibiade, Critias și Charmides au fost oameni puternici și profund implicați în viața politică a Atenei, despre care vom mai povești (pe lângă alte triste și vesele figuri) și data viitoare.

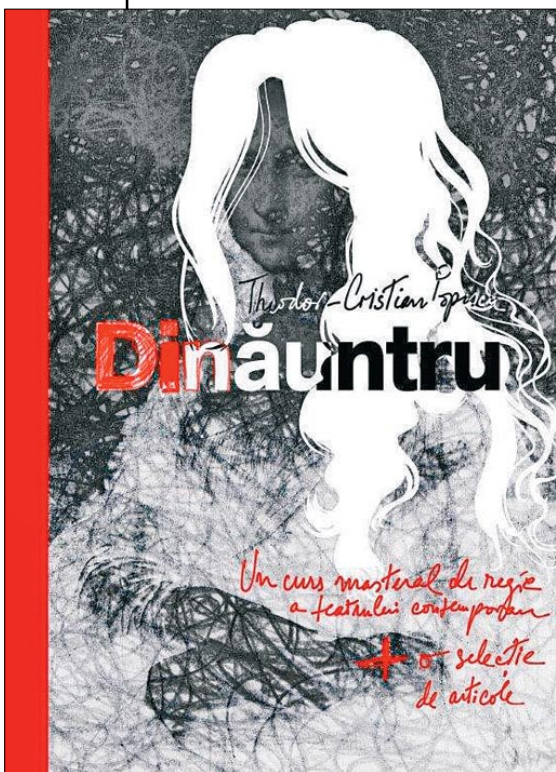
Spuneam la început că îi datorăm lui Platon toată nenorocirea noastră, ca intelectualii. Era, desigur, o glumă... intelectuală. Nenorocirea nu i-o datorăm lui Platon, ci armatelor de exegeți care au urmat și i-au transformat opera în ceva învechit, obsolet, de nișă. Câtă vreme a trăit, Platon s-a priceput ca nimeni altul să facă din orele de filosofie o îndeletnicire plăcută și plină de viață.

Recalibrări și ancore

Daniela ȘILINDEAN

Theodor-Cristian Popescu
Dinăuntru: un curs masteral de regie a teatrului contemporan și o selecție de articole
 Editura Eikon, București, 2018

Cartea lui Theodor-Cristian Popescu, regizor și conferențiar universitar la Universitatea de Arte din Târgu Mureș, este compusă din două părți complementare. Prima include o descriere a programului de Curs masteral ținut la Universitatea de Arte Târgu-Mureș, *Teatralitatea mileniului III*. Este, așa cum reiese din parcurgerea paginilor, un curs care se raportează la relația studentului cu propria evoluție. El pleacă de la respect, de la cultivarea dialogului ca resursă de sondare a profunzimilor, de la o racordare puternică la arta contemporană (deschizând calea către explorarea modalităților diferite de expresie) și la problemele lumii. În plus, referința la „canon” permite un „eseu performativ”, reconstituiri și reinterpretări. Direcțiile de studiu sunt gândite astfel încât să reducă decalajul dintre educație și practică. Ele trebuie să fie dublate și de reflecție. Profesorul își asumă rolul de ghid, actualizând mereu informațiile, ajustându-le, încurajând creativitatea studenților, menținându-le vie curiozitatea. (Im)pulsuri sunt venite și dinspre mediul artistic și zona universitară din Canada și SUA, pe care regizorul-profesor le cunoaște bine și în cadrul cărora a funcționat – a fost conferențiar la Școala Națională de Teatru a Canadei, lector la Universitatea Québec la Montréal, are un titlu de Master of Fine Arts în regie (cu o bursă Fulbright) la Universitatea Montana (SUA). Am descoperit cu bucurie că punctele de plecare în parcursul pe care îl propune masteranzilor le constituie volumele *O istorie a artei moderne* de Will Gompertz și *Civilizația spectacolului* de Mario Vargas Llosa.

Studenții contribuie la conținutul cursului, se familiarizează cu și „adoptă” artiști, îi studiază, se apropie de arta lor. Sunt expuși la un sistem de *peer learning*

care pleacă, pe de o parte, de la nevoile studentului, iar pe de alta, de la convinșerea că zona masterală trebuie să fie una de cercetare, de găsim a unor repere în arta contemporană. Unghiurile de abordare sunt diferite, profesorul vizează de fiecare dată ieșirea din zona de confort, din pasivitate și oferă sugestii, nu soluții, ca parte a unui „proces viu”.

A vem, spre ilustrare, câteva teme. Una se referă la spații non-teatrale ca pun în valoare memoria locului – oferind o legătură imediată cu spațiul, dar mai ales cu țesăturile imperceptibilului, ale subtilului, căutând „încărcătura emoțională care nu e imediat vizibilă”, indicând moduri diferite de a vedea, de a se raporta la forța pe care o poate avea „spațiul gol”. Acțiunea e urmată obligatoriu de motivarea intențiilor. Sau punerea în scenă a trei vise reale ale masterandului. Gândurile capătă concretețe, noțiuni precum *public, durată, decor* trebuie să devină palpabile, realizabile. Sau, un al treilea exemplu, găsirea de posibilități care să răspundă unei provocări reale, identificare unor forme de „teatru popular”, care să-i atragă atât pe spectatorii care nu au obișnuința de merge la teatru, cât și pe cei „avizați”. Informațiile, așa cum reies din expunerea *Dinăuntru*, sunt valoroase prin ancorarea esențială în arta contemporană, prin responsabilitatea comună a profesorului și a masteranzilor pentru experiența studiului, pentru procesul comun în care descoperirile nu sunt deja făcute și împărtășite cu emfază de la catedră.

Cea mai mare parte a cărții este compusă dintr-o selecție de articole publicate de-a lungul timpului de către regizor în reviste culturale și dedicate unor realități teatrale românești sau „de afară”. Ele fac o radiografiere a teatrului românesc cu bune, dar mai ales cu rele, și aduc în discuție subiecte importante de reflecție pentru oricine ia, într-un fel sau altul, parte la actul artistic: echipa de creație, public, critici, instituții producătoare și/sau finanțatoare, selecționeri de festival. Privirea isodește nu doar pentru a identifica și a avertiza cu privire la disfuncționalități, ci pentru iniția și a grăbi un dialog mereu necesar sau pentru a sugera, câteodată, și soluții posibile. Rândurile nu menajează, tonul este uneori tăios și semnalează apăsător gravitatea situațiilor, cu argumente bine cântărite. Cu toate că fiecare articol are indicată sursa în care a fost inițial publicat și este, așadar, însoțit de dată, cele mai multe dintre idei și propuneri sunt extrem de actuale (citind articole din 1999, pare că intervalul temporal a fost pur și simplu anulat și că trăim în bucle temporale imuabile).

Cu fraze exacte și perspective cuprinzătoare, autorul propune probleme reale, spinoase, care ar (fi) merita(t) să stea la baza unor dezbateri oneste în lumea teatrului românesc. Desprind, spre exemplificare, câteva aspecte: devitalizarea teatrului, lipsa interesului unor regizori pentru public în favoarea „poeticii proprii”, responsabilitatea pe care o are regizorul față de public și care nu este (numai) una estetică, nevoia de a avea acces la spec-

tacole din străinătate în programările pentru festivaluri (cu referiri, în paginile volumului, la FNT). La care se adaugă statutul actorului angajat la stat și al celui independent, adică „fără ocupație” în ochii unor funcționari, multitudinea de absolvenți, lipsa unui sindicat al actorilor, „lenea spirituală”, deprofesionalizarea actorilor, confortul salariului, comoditatea, locul cald, lipsit de griji și de provocări – ar trebui inventat un jurământ hipocratic pentru actori, scrie autorul.

Nu lipsesc nici gânduri pe marginea actului critic: cui folosește el în forme care sunt exclusiv de „dirigenție”, în texte care nu servesc nici publicului – pentru că nu ghidează, nu-i oferă acestuia (suficiente) puncte de sprijin în înțelegerea unor noi forme estetice sau pentru că nu reușește să-și actualizeze vocabularul, reciclând formulări și atitudini mustătoare. Sau referințe la rolul teatrului în comunitate: teatrul „nu are altă șansă decât aceea de a provoca, incita, stârni, delecta, uimi pe cei care-l susțin, plătind. Altminteri piere, și așa e și drept să se întâmple. Restul sunt vorbe, chiar dacă uneori frumoase”.

Articolele chestionează resorturile mecanismului teatral românesc pentru o mai bună înțelegere a acestuia, iar descrierea cursului masteral invită la o permanentă recalibrare vizavi de actul artistic și de procesul de cercetare la care contribuie deopotrivă profesorul și studentul într-o manieră relevantă, plină de înțeles.

Ieșirea din bidimensional

Maria Orosan TELEA

Ciprian Radovan a debutat ca artist la finele anilor '50. Prima sa expoziție personală a avut loc în 1962, iar din 1966 a devenit membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România. Au urmat ani în care s-a dedicat cu pasiune picturii, în ciuda faptului că formația sa de chimist l-a condus și spre o carieră universitară remarcabilă. Activitatea prolifică de pictor a făcut posibilă participarea constantă la expoziții de grup în țară și străinătate și la organizarea a numeroase expoziții personale la Timișoara, București, Arad, în Franța și Germania. Printre retrospectivile importante se numără expoziția *Între real și oniric*, ce a avut loc în 2009 la Muzeul de Artă din Timișoara.

Cea mai recentă expoziție a lui Ciprian Radovan a fost deschisă la Galeria Jecza din Timișoara la începutul lunii februarie și face parte din procesul de recuperare a practicilor inovative din arta timișoreană a deceniilor șase-opt pe care galeria și-l propune. Informalul a fost un aspect al picturii lui Ciprian Radovan asupra căruia artistul a revenit în câteva perioade clar conturate de-a lungul carierei sale de aproape șazececi de ani. Alternând cu diverse alte etape în care figurația, descriptivul sau ornamentalul și-au găsit locul privilegiat în preocupările sale, abstracția a reprezentat fie o formă de evadare din real, în sens suprealist și liric, fie o metodă de organizare a spațiului pictural și tridimensional, derivată din *Op art*.

Expoziția *Ciprian Radovan 1965-1975* valorifică un moment bine determinat al nonfigurativului elaborat de Ciprian Radovan, când ieșirea din bidimensional a luat forma unei instalații ample cu caracter ambiental. Numită de artist „ambianță psihocromă”, această instalație integrativă genera o percepție cromatic-optică variabilă în funcție de poziția privitorului. A fost prezentată inițial în aprilie 1973, la Galeria Helios din Timișoara, apoi în august 1973, la galeria Apollo din București, fiind o premieră în arta românească. Artistul a dorit obținerea unor efecte optice imersive prin introducerea unor elemente spațiale de tip coloană, care erau puse în relație cu lucrările parietale. Acestea obligau privitorul la a-și coregra-

fia traseul în expoziție și la a stabili o conexiune directă cu un spațiu integrativ. Bazate pe un flux controlat, în care valurile de culoare angrenează o dinamică fluidă, picturile și prismele adiacente generează interferențe vizuale metamorfozabile. O parte importantă a expoziției de la galeria Jecza reconstituie parțial ambianța realizată de Ciprian Radovan în 1973.

Pornind de la acest ciclu unitar, dezvoltat în anii 1972-1973 și dominat de contraste cromatice violente, o etapă ulterioară este cea a compozițiilor bazate pe câmpuri negre, unde notația cromatică devine mult mai discretă. Se menține și aici senzația vizuală de organicitate, de mișcare fluidă liberă, ce dă coerență, de altfel, întregii creații a lui Ciprian Radovan. Indiferent de etapa traversată, a existat un apetit constant pentru semnul pictural spontan sau pentru grafisme care par să se autogenerize și își trăiesc propria existență în interiorul compoziției.

Selecția propusă de galeria Jecza are, de asemenea, un puternic caracter recuperator. Cariera de o viață a lui Ciprian Radovan a fost vizibil marcată de un anumit mijloc de expresie, cel al picturii. Au existat însă două momente scurte, în 1966 și 1968, când a realizat un impresionant număr de monotipii experimentale, folosind ca suport sticla sau stratul de săpun, confecționându-și, de asemenea, propriile instrumente din cauciuc. Monotipurile informale din 1966 au intrat în preselecția pentru Bienala Tinerilor Artiști de la Paris, iar cele din 1968, având un vizibil caracter gestualist, nu au fost expuse nici în perioada în care au fost realizate, nici în alte expoziții retrospective. Fără a fi în mod direct legate de relația de prietenie pe care Ciprian Radovan a avut-o în anii respectivi cu Roman Cotoșman – ale cărui monotipii sunt deja celebre –, aceste serii relevă totuși o preocupare comună, dar, în același timp, cu particularități pentru fiecare dintre cei doi artiști.

Prezentate în relație cu seriile de picturi din anii '70, aceste monotipii necunoscute publicului, deschid o nouă perspectivă asupra creației lui Ciprian Radovan și problematizează modul în care artistul și-a autoevaluat anumite evadări din traiectul său artistic principal – cel de pictor – minimalizând importanța tentativelor de a face video, a intervențiilor performative în natură sau a graficii experimentale deja menționate.

Dulău sau peștișor auriu?

Dana CHETRINESCU

În Iran, cine are câine ar trebui să se gândească de două ori înainte de a ieși din casă. O nouă directivă a poliției nu permite accesul patrupedelor nici în parcuri, nici în mașini, iar un câine la bloc este un delict ce rivalizează cu o adevărată crimă împotriva umanității¹.

În anii ‘80, în România, savurarea unei sticle de Coca-Cola echivala cu cea mai înaltă trădare, băutura fiind privită ca un instrument ideologic al capitalismului occidental. În mod curios, Pepsi, care tot un produs occidental se chema că este, era permis, ba chiar oarecum accesibil în săptămâna pe care familia își permitea s-o petreacă în vacanță pe litoral. Dacă băutura carbogazoasă cu gust caramelizat ni se pare un produs inofensiv și ne vine greu să credem că ea a putut fi văzută, la un moment dat, ca un dușman al poporului (ea fiind, cel mult, un dușman al rinichilor), în cazul câinilor iranieni, explicații cât de cât logice se pot găsi, cu puțină imaginație. Așa cum unele culturi își însușesc perfect convingerea că aceste necuvântătoare sunt cel mai bun prieten al omului, altele sunt sceptice că o asemenea generalizare duce la ceva bun, iar unele comunități izolate au o părere negativă împinsă la extrem.

Din prima categorie culturală fac parte indivizi ca Brigitte Bardot, Walt Disney și regizorii francizelor *Lassie* și *Beethoven*. Ei împărtășesc mentalitatea unor secole bune în care câinele european și, mai încolo, nord-american, a simbolizat fidelitatea, prietenia, căminul, ba chiar și utilitatea. O scurtă incursiune în pictura occidentală ne lămurește imediat în acest sens. Câinele de vânătoare, ca și cel decorativ, din poala doamnelor bine îmbrăcate, indică legătura indisolubilă dintre om și animal, apoi chiar îl transformă pe cel din urmă într-un status simbol. Din a doua categorie face parte premierul maghiar Viktor Orban, care, prin primele legi impuse când a ajuns la putere, a cerut ca poporul să expulzeze toți canişii, dachshunzii, dobermanii și bull terrierii, îmbrățișând, în schimb, cu mândrie patriotică, rase locale, precum vizsla, puli și kuvasz. Iar din ultima categorie face parte prefectul poliției din Teheran, Hossein Tahimi, care se visează cu siguranță cel mai demn urmaș al ayatollahului Khomeini.

La exact patruzeci de ani de la revoluția islamică, Iranul pare că nu și-a găsit altă cale de-a sărbători decât persecutând câinii. Ei sunt murdari și periculoși, cred musulmanii credincioși, așa că poliția se simte obligată să reducă frica bunilor cetățeni și să ia măsuri. Ne amintim aici, fără să vrem, de un alt cetățean, mult mai simpatic, de altfel, care, în fața unui căel lășos, plin de funde roșii și albastre, exclama: „Madam! Pentru Dumnezeu, țineți-l să nu se dea la mine! Eu sunt nevrîcos, și nu știu ce-aș fi în stare... de frică...”². Bubico și cocoana își primesc, în istorioara lui Caragiale, pedeapsa pe care o merită pentru răsfăț din cale-afară – cățelul aterizează de pe geamul trenului drept într-o baltă noroioasă, iar cocoana rămâne fără animalul de companie. Nu contest că organizațiile pentru protecția animalelor ar avea de protestat la un asemenea tratament dizgrațios, dar, dacă am muta schița în Orientul Mijlociu, personaje ar ieși mult mai rău; Bubico, ca Bubico, dar cocoana...

Dacă un stăpân de câine murdar și periculos se face vinovat de depravare morală și riscă sancțiuni contravenționale, o stăpână ar sfârși de-a dreptul tragic. Suprapunând *Bubico* și *Persepolis*³, probabil cel mai celebru roman grafic și cu siguranță cea mai cunoscută narațiune despre revoluția

islamică din Iran, locul cocoanei afectate l-ar lua o figură tristă și învăluită, cufundată în muțenie. Precum plimbatul câinilor în parc sau condusul cu ei în mașină, și mersul la cinema a devenit în Iran, începând cu anul 1979, un păcat capital. Printre amintirile cele mai sinistre ale fetei martoră la revoluție, în romanul amintit, este zăvărarea a 400 de oameni într-un cinematograf pentru a arde de vii, pompierilor interzicându-li-se să intervină mai devreme de o oră de la declanșarea incendiului. Așadar, dacă plăcerile precum privitul la un ecran merită focul vieții de aici și acum, căci pentru cel veșnic nu mai există pic de răbdare, pe câini îi putem plasa într-o categorie superioară de periculozitate. Coca-Cola, părul dezvelit al unei femei, sau o peliculă de 35 mm nu mușcă, nu au rabie ori purici și – cel puțin așa credem – nu miros urât dacă sunt ude. Câinele, în schimb, poate avea toate aceste defecte și multe altele, contabilizate cu grijă, nu de veterinar, ci de imam și polițist.

Veți spune, unii, că de-a lungul și de-a latul pământului, câinele, ca și vaca, este perceput foarte diferit și n-ar strica o mai mare toleranță culturală când interpretăm atari mentalități. Să-i luăm, de pildă, pe chinezi. Pentru ei, câinele este unul din cele douăsprezece animale astrologice, semn al prosperității și bogăției. A doua zi a anului nou chinezesc este întotdeauna ziua câinilor, ocazie cu care orice patruped este răsfățat și slăvit cum se cuvine. Dar asta nu-i împiedică pe aceiași chinezi să considere câinele un animal la fel de gustos într-o tocăniță sau plăcintă cu răvaș precum puilul sau porcul.

Ce să mai zicem de un indian care ar călători, de pildă, în Argentina? Ce părere și-ar face el acolo despre abundența de antricoate la grătar, servite, în sânge, din coasta celui mai sacru dintre dobitoace? La aceste cugetări culturale, se mai poate adăuga teoria cercetătorilor britanici, conform căreia se impune o relativizare a relației om-câine, chiar și pentru occidentalii cei mai secularizați. Cică aceeași rasă de câine se poate purta foarte diferit în funcție de țara în care s-a născut și a crescut. Cu alte cuvinte, iată un exemplu avansat de imagologie canină: ciobănescul german, dacă tot e german, am crede că are aceleași calități infailibile peste tot în lume. Ar fi disciplinat, corect, loial și rezistent, ca orice neamț și, deci, nu degeaba ar fi folosit ca ajutor de polițist sau vameș. Totuși, nu orice câine-lup este la fel. Crescut în America, spun cercetătorii, el ar putea deveni prea încrezător în sine, ba chiar înfumat⁴. Suspectăm că de această lipsă de modestie s-a molipsit de la stăpân, adesea văzut de vecinii de peste ocean ca fiind mai zelos și mai pregătit să se impună în fața tuturor decât e neapărat cazul.

Sutudul comparativ nu a băgat de seamă ce se poate întâmpla cu personalitatea unui câine-lup din România. Noi remarcăm aici doar faptul că rivalitatea dintre liderii politici de azi se reflectă și la necuvântătoarele din dotare: în timp ce președintele nostru se pozează – previzibil – cu un ciobănesc german, chiar dacă acasă, la Sibiu, este cunoscut ca gazda unui număr mare de pisici maidaneze, șeful PSD, nededat la polemici, pare că preferă peștii, pe care i-a comandat pentru a împodobi heleșteul din casa de protocol. Aceștia, muși și impasibili, sunt, pesemne, interlocutorii ideali. Nu știm mare lucru despre personalitatea câinilor din Iran sau din alte țări ale Orientului Mijlociu. Dar, așa cum Abou Zakkour, celebrul sirian de pe străzile Alepului, îmbrăcat complet în galben, acum un simbol al rezistenței pașnice, a fost arestat și torturat pentru simplu fapt că... avea haine galbene, câinii musulmani ar trebui să cedeze iute

locul peștișorului auriu – mereu curat și util în tratarea stresului și anxietății drept credincioșilor.

² I.L. Caragiale, *Momente și schițe*, 2017, p. 68.

³ Marjane Satrapi, *Persepolis*, Art, 2003.

⁴ www.vetstreet.com

Cum să-ți plimbi cîinele pe tavan

Ciprian VĂLCAN

Dacă bieții ciini pe care mînia lui Allah i-a adus în apartamentele din Teheran ar fi fost niște rafinați poeți persani, probabil că Hossein Tahimi ar fi fost mîndru să-i primească în biroul lui din centrul orașului, i-ar fi pofțit în fotoliile de piele pe care le alesese adjunctul său, Arman Faramarz, le-ar fi oferite bucate alese și băuturi permise de bunăvoința Profetului și i-ar fi ascultat ore în șir, sorbindu-le vorbele și notînd grăbit, din cînd în cînd, în carnetele de care îi erau pline buzunarele, preocupat să nu rateze vreun vers ce trebuia transmis posterității. Însă javrele turbulente și gălăgioase de care se umpluse orașul nu-i stîrneau decît o intensă repulsie și o mînie destul de rece. Ele nu erau în stare decît să latre, să răstoarne în fugă bătrînele simpatice, să-și lase peste tot excrementele hidoase și să urle sfîșietor la lună tocmai atunci cînd bărbații pătrunși de adevărul credinței se pregăteau să-și îndeplinească cu umilință sfînta datorie conjugală.

Dacă vremurile ar fi fost mai sălbatice, așa cum își dorea în adîncul inimii Hossein Tahimi, ar fi poruncit ca toți lătrătorii să fie strînși într-o singură noapte și să fie aruncați în mare, lăsîndu-i să sfîrșească în ghearele lui Iblis mereu pregătite să-i înșface. Însă pentru că Iranul nu era singurul stat al lumii și nici religia cea adevărată singura religie de pe fața pămîntului, Tahimi trebuia să tacă și să-și înăbușe legitima cruzime pentru a nu fi obligat să dea socoteală nenumăratelor fundații ale necredincioșilor care nu aveau alt scop decît ocrotirea diverselor spurcăciuni și sălbăticiuni, de parcă oamenii și-ar fi pierdut mințile și n-ar fi mai avut nici o șansă să și le recapete pînă la venirea lui Mahdi.

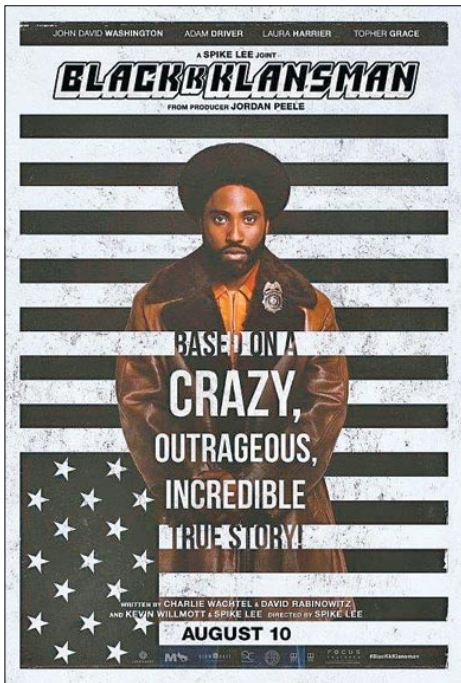
Tahimi credea că necredincioșii trebuie înfrinși cu propriile lor arme, așa că locuise vreme de zece ani în Occident, vizitînd cele mai vestite orașe ale ghiaurilor și obișnuindu-se cu obiceiurile lor cele mai smintite, fără să scoată vreo vorbă în semn de protest, fără să ridice măcar vreo sprînceană în semn de mirare. El nu se îndoia că Allah are dreptul să le ia mințile oamenilor și să-i afunde în cele mai fantastice aporii, lăsîndu-i apoi să-și stoarcă zadarnic creierii în căutarea unei ieșiri din capcană.

Tahimi învățase că nu violența, ci viclenia e calea cea mai potrivită pentru dobîndirea stăpînirii, așa că hotărîse să se arate pregătit a-și însuși toate gogorițele occidentale doar pentru a reuși să le golească de conținut și a sfîrși prin a le distruge. Cînd izbutise să-l convingă pe primarul din Teheran că jalnicii lătrători nu mai trebuie scoși la aer, el apelase atît la sila intensă provocată musulmanilor de aceste creaturi diavolești, cît și la o serie de studii ale celor mai reputați psihologi americani referitoare la fobiile provocate de ciini. Cînd cetățenii iranieni îl întrebau despre ciini, el le cita diverși teologi, insistînd asupra impurității acestor animale detestabile. Cînd Brigitte Bardot îl întreba despre ciini, el îi vorbea despre traumele copiilor lătrați de dobermani furioși, oferind studii precise și statistici întocmite după toate regulile științei occidentale.

Tahimi nu s-a mulțumit însă cu doar atît, ci și-a pus la contribuție imaginația, scriind într-o limbă persană impecabilă o broșură de 25 de pagini în care descria activitățile pe care stăpînii ciinilor le pot organiza pentru patrupedele lor, rînd pe rînd, fie în case cu suprafețe de sute de metri pătrați, fie în simple apartamente de bloc. Inspirat de diverse manuale de dresaj pe care le cumpărase în Germania, a oferit exemple detaliate de exerciții ce pot fi programate zilnic pînă și în spațiile cele mai exigue, încercînd să dovedească fără putință de tăgadă că nu e nevoie de plimbări prin parcuri sau pe bulevardele orașului dacă stăpînii ciinilor sînt suficient de inventivi.

Tahimi, care oricum nu era socotit tocmai un exemplu de modestie, a ajuns la apogeul mulțumirii de sine cînd a descris, chiar spre finalul celor 25 de pagini, într-o subtilă proză ironică, felul în care bărbații dornici de veritabile provocări atletice pot să-și plimbe ciinii pe tavanul apartamentului. A prezentat, pe scurt, tipurile de echipamente care trebuie folosite atît de către oameni, cît și de către ciini, a insistat asupra principalelor grupe de mușchi scheletici ce trebuie antrenate înainte de începerea exercițiilor, a oferit sfaturi pentru a obișnui organismul cu o perspectivă de-a-ndoaselea asupra lumii, a propus lista de rugăciuni indispensabile pentru a obține ajutorul divin. Înainte de a le ura succes celor care urmau să-și urce ciinii pe tavan, Tahimi n-a uitat să le reamintească cetățenilor Teheranului că acest exercițiu le este strict interzis femeilor, căroră Profetul nu le-a permis, tocmai pentru a le ține departe de capcanele desfrînării, să stea cu picioarele în sus.

30

În Klan cu dușmanul

Cristina CHEVEREȘAN

Un titlu ce face aluzie la Ku Klux Klan poate părea unora desuet și neinteresant: anunț al unei coborâri sordide în infernul unor vremuri apuse, în sudul american de secol XIX, bântuit de "cearșafuri vorbitoare", străfulgerat de săbii și cruci incendiate în nopți, presărat cu victime ale violenței duse uneori până la linșajul populației de culoare. Desigur, imediata și puerila răzbunare a foștilor stăpâni de pe plantațiile confederate ține în primul rând de istoria tu-mutuoasă ce a urmat Războiului Civil, Proclamației de Emancipare și Amendamentului al 13-lea la Constituția SUA, ce abolea sclavia pe întreg teritoriul Uniunii, conducând, teoretic, spre o legislație inclusivă și non-discriminatorie, în acord cu principiile morale și constituționale invocate de Abraham Lincoln și susținătorii săi. Totuși, practica ne omoară (în cazul invocat, nu a ra-reori, la propriu!), drept care evoluția, revenirea, reorganizările KKK-ului până în chiar zilele noastre nu ar trebui să constituie o surpriză.

Black Klansman: Race, Hate, and the Undercover Investigation of a Lifetime recapitulează, într-adevăr, episoadele emblematiche ale organizației terorist-supremațiste, dar incursiunea în trecutul îndepărtat nu constituie miza principală. Sunt memoriile sergentului Ron Stallworth, publicate în 2014: tragi-comice, îngrijorătoare, destabilizatoare pentru moralul unei națiuni presupus deschise, pluraliste, tolerante. Partea trist-amuzantă o constituie contextul investigației pe care o dezvăluie, după trei decenii și jumătate, primul agent și detectiv de culoare din istoria Departamentului de Poliție din Colorado Springs: modul în care, printr-un concurs de împrejurări cu adevărat demne de film/ficțiune, Ron devine membru cu drepturi depline al KKK-ului, în urma unui anunț de racolare descoperit în ziarul local.

Amestecul de curiozitate și intuiție cu care răspunde provocării declanșează o întreagă campanie (în 1978-'79, nu un secol mai repede!) de urmărire sub acoperire a activității tip caracatiță a unei congregații de extremiști mult mai activă, insistentă și hotărâtă să-și impună ideile decât ar părea credibil în era post-Mișcarea Drepturilor Civile (sau tocmai de aceea?) Datorită evidenței apartenențe

etnice, obstacol greu de surmontat încă de la angajare, Ron rămâne, pe parcursul acțiunii, creierul și vocea de la telefon, în timp ce colegul Chuck joacă rolul albului revoltat la întâlnirile cu varii reprezentanți ai celor care "se străduiau să definească minoritățile prin prisma propriilor eșecuri, prejudecăți, bigotisme și preferințe religioase, cu falsa convingere că persoanele de culoare și toți cei care nu se încadrează categoriei 'arian pur' nu merită respect, și cu atât mai puțin să fie considerați ființe umane".

Pe de o parte, autorul nefiind scriitor de meserie, partea narativă lasă pe alocuri de dorit prin repetitivitate, contextualizare excesivă, tendința de exagerare a explicațiilor pentru clarificarea propriei poziții delicate în mecanismul operațiunii derulate. Pe de altă parte, corecta înțelegere a dificultății gestionării unei atare situații, atât din perspectiva constrângerilor profesionale, cât și a loialităților și reacțiilor personale, sunt esențiale unei lecturi aplicate, ce expune aspecte puțin cunoscute sau discutate ale societății americane și interacțiunilor din interiorul său la finele anilor '70: de la parteneriate oculte și grupări non-guvernamentale vocale până la alianțe neașteptate și infiltrări insidioase ale Klanului în structuri responsabile de bunul mers al instituțiilor naționale.

Ascultând doar momentan ordi-nale, nesocotind îndemnul de a-și distruge documentația, printr-un arc retrospectiv în timp susținut cu exemple, Stallworth trece în revistă, cu date și acte concrete, liderii, teoriile, crezul și activitățile de top ale acestei autoproclamate elite americane ale epocii (ilară și memorabilă întâlnirea cu inenarabilul David Duke! Întruchiparea ipocriziei, obtuzității, autosuficienței ajunge, prin ironia sorții și a efectivului de pază, să-l aibă drept bodyguard la o presupus riscantă ieșire publică pe adevăratul Ron, care-i smulge, persiflant, o fotografie de colecție, pe care o păstrează sub amenințarea arestului pentru agresiune la adresa unui ofițer de poliție). Depart de a fi plăcută prin conținutul penibil-stân-jenitor pentru orice individ de bun simț, lipsită de final spectaculos prin oprirea oficială a investigației de teama deconspirării, lectura constituie, deopotrivă, reportajul unei aventuri și un avertisment serios împotriva urii, iraționalității, aver-siunilor viscereale, monstruo-zităților criminale deghe-zate drept nobile intenții. Toate de maximă actualitate și astăzi, în varii zone ale globului.

Zoom pe rasism

Adina BAYA

Spike Lee vorbește încă din anii '80 despre cât de adânc înrădăcinat e rasismul în societatea americană, însă filmele lui nu au reușit să ajungă des la publicul larg. Cu excepția *Pizzeriei lui Sal* (*Do the Right Thing*, 1989) și a lui *Malcolm X* (1992), filmele i-au rămas adresate unei audiențe minore, marginale. Poate și datorită faptului că sunt adevărate manifeste care denunță, adesea cu în-crâncenare, atât rasismul ce se vede cu ochiul liber, cât și cel subtil, subversiv, care germinează în mentalul colectiv american. Dacă până acum această încărcătură politică nu a funcționat în favoarea lui Spike Lee, azi lucrurile stau diferit. După ce filme ca *12 ani de sclavie* (*12 Years A Slave*, 2013) sau *Django dezlanțuit* (*Django Unchained*, 2012) au deschis ușa către portretizarea fără menajamente, complet needulcorată, a trecutului sclavagist al Statelor Unite, tematica rasismului și-a consolidat locul de neclintit în cinematografia americană actuală, iar felul în care e abordată a trecut recent de șabloane previzibile, forțând limitele genurilor și așteptărilor publicului.

De exemplu, în recente producții *Fugii!* (*Get Out*, 2017) și *Sorry to Bother You* (2018), discriminarea legată de rasă și clasă socială e camuflată într-o narațiune ce derapează spre horror științifico-fantastic. În ambele cazuri, natura subtilă a opresiunii practicate de majoritatea albă contra minorității de culoare e redată sub forma unor metafore plasate pe bariera permeabilă dintre real și imaginar. În *Fugii!*, regizat de Jordan Peele, personajele de culoare sunt lobotomizate pentru a funcționa ca „accesorii de uz casnic”, puternice fizic, dar golite de aptitudini intelectuale. Folosiți ca unelte sexuale sau pentru mentenanța domestică a unui conac cu proprietari albi, negrii nu reprezintă nimic altceva decât echivalentul „corect politic” al sclavilor din secolul trecut, deși acțiunea are loc în prezent. Ideea obiectificării personajelor de culoare apare și în *Sorry to Bother You*, regizat de rapper-ul Boots Riley, în care acestea sunt supuse unui proces de modificare genetică în urma căruia devin „equisapiens”: hibrizi între cal și om, a căror forță fizică brută e exploatată de oameni de afaceri albi lipsiți de scrupule. Valențele post-marxiste ale scenariului culminează într-o „revoluție” a hibrizilor oprimați, asortată cu diversele mișcări de rezistență și subversiune ce se înmulțesc azi prin rețelele sociale.

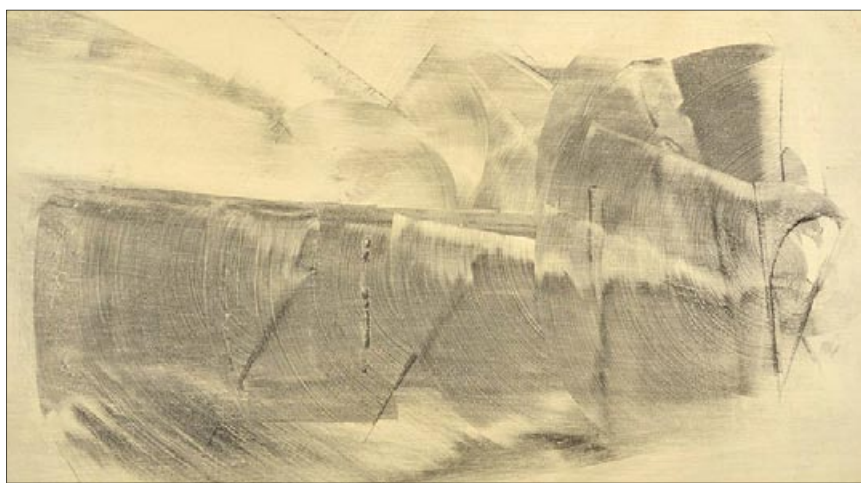
Undeva între filmele făcute (mai mult sau mai puțin) după rețetele cerute de Oscar, de tip *12 ani de sclavie*, și cele ce ies complet din tipare, bulversând modul de portretizare a rasismului, se află ultimul film al lui Spike Lee: *Agent provockkator* (*BlackKklansman*, 2018). Regizorul face echipă cu Jordan Peele, iar povestea de la baza filmului e ade-

vărată, avându-l în centru pe primul detectiv de culoare angajat de poliția din Colorado Springs în anii '70, ce reușește să se infiltreze în Ku Klux Klan. Filmul preia și dramatizează materialul narativ din cartea biografică a lui Ron Stallworth, umplând generos decorul cu o serie de personaje istorice reale. Printre alții, nu lipsesc David Duke, fost șef al organizației KKK, și Stokely Carmichael (alias Kwame Toure), fostă prezență de vârf în Partidul Panterelor Negre. Însă trasarea rădăcinilor profunde ale rasismului nu se limitează în film la episodul petrecut în anii de debut ai mișcărilor pentru drepturi civile, ci e adusă până în prezent. Inițial prin apropouri subtile la sloganurile de campanie ale lui Donald Trump, ce seamănă neliniștitor cu fraze din discursuri KKK, iar finalmente cu juxtapuneri între declarații ale acestuia și manifestații de extremă dreapta, Spike Lee își încheie filmul cu nelipsita-i vemență politică.

Alimentat de energia creativă a lui Jordan Peele, ce se integrează perfect în amprenta auctorială distinctă a lui Spike Lee, *BlackKklansman* este, pe lângă un manifest politic cu greutate, un film de acțiune desăvârșit. Deși a luat Grand Prix-ul la Cannes în 2018, nu face parte din categoria peliculelor „cu pretenții” adresate exclusiv publicului cinefil, cultivat, cu așteptări înalte, care vine pe Croazetă. *BlackKklansman* e un film ce se vizionează ușor, are un fir narativ plin de suspans, e amuzant pe alocuri, fără a promova divertismentul de duzină și hăhăiala ieftină. De mare ajutor e distribuția, din care se disting de la distanță John David Washington (fiul lui Denzel, cu care Spike Lee a colaborat în *Malcolm X*) și Adam Driver, unul dintre cei mai prolifici și mai promițători actori americani ai momentului.

Alături de ei, filmul distribuie o galerie mărișoară de personaje secundare, în care e ușor să remarci că albi sunt în mare parte reduși la prezențe caricaturale. De exemplu, cel mai notabil personaj feminin de culoare e asertiv și inteligent, conduce o organizație studențească, are o prezență atractivă și reprezintă arhetipul „femeii puternice”, pe când cel mai notabil personaj feminin alb e o casnică supraponderală și limbută, ușor tâmpă și (după toate standardele hollywoodiene) complet neatractivă. Să însemne asta că și Spike Lee e rasist, dar în sens contrar cinematografiei mainstream? Iată un subiect interesant de dezbătut. Cu aproape patru decenii de istoric cinematografic în spate și peste optzeci de filme realizate, Spike Lee se află în sfârșit „pe val” cu filmul cel mai recent și intră din plin prin fereastra de oportunitate deschisă în ultimii ani de prevalența tematicii rasismului în cinema-ul american. Binenmeritata listă de nominalizări și premii la ceremoniile BAFTA, Globurile de Aur și Oscar certifică, dacă mai era nevoie, că *BlackKklansman* e cel mai reușit film al său.

Cronica mărunță

Anemone POPESCU

● În *Vatra*, nr 12/ 2018, secțiunea „Cărțile literaturii române, la Centenar” invită un număr de 44 de critici literari, poeți, prozatori mai tineri, mai vârstnici, mai cunoscuți sau mai puțin cunoscuți să răspundă la întrebarea *Care au fost cele mai bune cărți de poezie, de proză, de critică literară din ultima sută de ani?* Și: *Care a fost cel mai influent scriitor/ critic român? Cel mai supraliticitat? Dar cel mai subevaluat scriitor român?* Cei 44 răspund cu știință și iubire. După ce transcrie fiecare răspune, revista propune și un „Clasament final”. Ca atare, cele mai bune cărți de proză ale secolului ar fi: Camil Petrescu, *Patul lui Procust* (32 de puncte), Liviu Rebreanu, *Ion* (31), Mircea Cărtărescu, *Orbitor* (9) și M. Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată* (7). Cele mai bune cărți de poezie ar fi cele ale lui Arghezi (*Cuvinte potrivite*), Ion Barbu (*Joc secund*), Mircea Cărtărescu (*Levantul*), Tudor Arghezi (*Flori de mucigai*), Nichita Stănescu (*Necuvintele*). Cele mai bune cărți de critică ar fi G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini...*, E Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Mircea Martin, G. Călinescu și „complexele” *literaturii române*, Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*. ● Cel mai supralicitat scriitor român, zic cei 44, ar fi Mateiu Caragiale. Și Zaharia Stancu! Cei mai subevaluați ar fi Hortensia Papadat Bengescu, Max Blecher și Panait Istrati. Unii răspund pe scurt, alții fac liste cu cărți foarte bune sau foarte proaste. Și această anchetă trebuie citită/ recită, fiindcă ia temperatura culturală a anului 2018, așa cum temperatura culturală a centenarului mai fusese luată și de alte reviste, posesoare a unui număr mult subțiat de combatanți. ● Prietenii, odinioară. „Cu Stoeie am fost prieten când eram încă la liceu, el era la Universitate în Cluj. Eram tineri teribili care știau o grămadă de poezii pe de rost și le recitam cu voce tare prin cârciumi. Stoeie traducea din Esenin și se îmbăta numai declamând din cele iernatice prin Sibiul vârtic”, scrie Andrei Codrescu într-un *Puzzle epistolar*, *From Andrei Codrescu to Nicolae Stoeie*. Sunt (au fost) prietenii buni, își dau mereu știri despre prietenii lor de odinioară, despre prietenii lor și despre familiile lor. Pe Andrei Codrescu îl entuziasmează un volum al lui Nicolae Stoeie și își transcrie emoția E o carte frumoasă. Foarte frumoasă e cartea prietenului său. Critica românească îl lasă, din când în când, pe Andrei Codrescu singur. Amintiți-vă de Nicolae Stoeie!!! ● Primim scrisori de

pretutindeni. Ultima, de la Ionuț Caragea, ne anunță: „Dragi prieteni, cu mare bucurie în suflet vă anunț că am câștigat în Franța premiul pentru poezie François-Victor HUGO (fiul lui Victor Hugo), oferit de Societatea Poeților Francezi (Société des Poètes Français). Volumul meu premiat se numește *Mon amour abyssal* și a fost publicat în 2018 la editura Stellamaris. A fost tradus din română în franceză de Amalia Achard”. Doar atât a tradus doamna Amalia? Nu ar vrea să muncească și pentru alți autori români? ● O publicație nou-nouă este *ARTE, Revistă de cultură europeană*. Am mai avut publicații de cultură europeană? Desigur, unele au dispărut imediat după apariție. Sau am reușit să le pierdem urma. În editorialul publicației, Diana Marchetti, directoarea revistei ne atrage atenția: „Răul sistemic, mereu conjunctural, poate fi modificat, anulat și prin evoluțiile artei. Artele nu mai sunt de multă vreme un simplu decor, artiștii au purtat întotdeauna drapelul emancipărilor și resurrecțiile pleacă mai mereu de aici, din mesajul articular al artiștilor”. ● Cine poartă, în numărul 1 al revistei, drapelul? Ionel Bota, care scrie un studiu amplu despre Teatrul Vechi din Oravița, Oliviu Cristian Gaidoș, cu „Completări la bibliografia lui Karl Kehrer” și Diana Marchetti, cu „Artă și artiști în Banatul de Munte”. Mai sunt pagini scrise cu același entuziasm care ne poartă de lângă plasticienii Vlad Corban, Delia Corban, Tiberiu Giucă și Ofelia Huțul, la Heidegger, cu al său *Sein und Zeit*. Mai mulți poeți încearcă să poarte drapelul emancipărilor. Iată-l pe Valer Popean: „Mi-e dor să dansez un tango cu tine/ Sub bolta-nstelată atunci când doresc/ Doar briza sălbatec ușor să ne-aline/ Pătruns sunt de tine... adânc te iubesc”. Cu pas de front!! Înainte!!! ● În *Viața Românească*, nr. 1-2/ 2019 apare un ciclu de poezii, pe de-a-ntregul citabil, de Eugen Bunaru. Poeziile se întorc mereu către imaginile orașului, către poezii cu care s-a întâlnit în orașul său, cu cei de care își amintește. Ciclu se încheie cu „Ultimul răspuns. În memoriam Gheorghe Mocuța”: „Băjbăiam prin bezna casei frate de cruce cu insomnia/ Afară țipa o sirenă pierzându-și haloul sonor/ undeva, în partea cealaltă a cartierului. M-am uitat pe geam/ dar n-am reușit să disting nimic altceva decât un întuneric/.../ Tocmai atunci (pe un pat de spital) un prieten poet/ și-a dat tinereasca suflare. Cu o zi sau două înaintea/ răspunsese unui reporter onest (însetat de știrile de ora 5)/ la ultima întrebare: *am înțeles la ce faceți aluzie./ Da, sunt bolnav, mă tratez. Și scriu în continuare*”.

A scrie în continuare, iată răspunsul poetului.

Tur de orizont

Unul dintre site-urile literare care merită atenție și care, săptămânal, propune subiecte și texte noi, de la interviuri, recenzii, cronici, până la poezie și proză, traduceri, eseuri și informații culturale este www.litero-mania.com, redactorii săi fiind Adina Dinițoiu și Raul Popescu. La împlinirea a 100 de apariții, site-ul a publicat, la rubrica *Restituiri*, o scrisoare a lui Mircea Nedelciu către prietenul său Gheorghe Crăciun, din 1973, pe când amândoi aveau 23 de ani. Redăm, în cele ce urmează, textul acestei strașnice scrisori: „Dragă George, Azi după-amiază, către orele 17.00, după ce dormisem ca drogat ore în șir și deci încă aflat într-o stare de oarecare amețală și surzenie, datorată somnului fără îndoială, am luat în mână un Dostoievski în BPT (Nopti albe) și răsfoind-o buimac, fără să mă intereseze o lectură propriu-zisă, a căzut din ea o foaie scrisă cu pixul care s-a dovedit a fi o veche scrisoare de la tine (datată 19-VII-71), un text în care te dovedea a fi al naibii de tânăr și ferice și zburdalnic și naiv și sentimental și etc. și așa mai departe. Acum, la starea de mizantropie pe care o traversăm e bine, e chiar foarte bine, să stăm în cur și să citim un asemenea text, poate chiar e bine să ne ștergem cu mânica o lacrimă pentru a fi într-o oarecare legătură de continuitate (cât de slabă, palidă, dar o legătură) cu ființa care putea să spună atunci (cu doi ani în urmă): «We can change the world». Acum, deci, să ne aprindem o pipă, să stingem lumina, să ne punem picioarele pe masă și să ne uităm prin fereastra deschisă afară la cerul senin și plin, plin de stele de la un capăt la altul. Și așa printre dinți să ne uităm la noi: mai puternici ca oricând, formați, curajoși, capabili să mergem oriunde și să facem pe nebulii cu oricine ne-ar ieși în cale, mai încrezători ca oricând în propriile noastre boabe, gata să așteptăm și zece ani pentru a spune până la urmă UN CUVÂNT (care se cere spus) numai să-l avem cui spune, măcar atunci, mândri chiar de singurătatea și depărtarea și mizeria noastră pe care toată lumea o deplânge. Lumea, în prostia ei fără margini, este grozav de îngrijorată de soarta noastră și nu ne vede deloc bine. Pe când noi... să ne amintim numai dedicația lui Faulkner de pe coperta Orașului: «Lui Phil Stone. Treizeci de ani a răs împreună cu mine». Acum ascult NIGHTS IN WHITE SATIN. E după miezul nopții și sunt într-o stare aproape euforică. În ultima vreme am citit ca un nebun: Bănuțescu, Ciobanu, Dostoievski, Luigi Malerba, Giorgio Bassani, Faulkner (plus monografia lui Sorin Alexandrescu) etc. Peste vreo săptămână mă gândesc că o să fiu la ISACCEA [...]. Și în rest aștept să-mi scrii. Salut, Orlando”.

Atmosferă & observație

Tudor Gane nu mai are 23 de ani, dar la 36 poate fi considerat încă scriitor tânăr. Și e unul foarte bun. Autor a trei romane, *Miere*, *Cazemata*, *Porci*, toate apărute la Polirom și toate primite foarte bine de lumea literară, Ganea răspunde curiozităților jurnalistice ale Arynei Creangă într-un interviu apărut în *Suplimentul de cultură* (nr. 633/ 2019). Una dintre întrebări îl obligă pe prozator la o dezvăluire. Iat-o: „O să spun acum un secret – de fiecare dată când intru într-o descriere, pentru mine contează cel mai mult atmosfera, de la A la Z. Pentru mine acesta e lucrul cel mai important – dacă nu are atmosferă, dacă autorul se plimbă doar prin capetele personajelor, da, el poate fi un autor mare. [...] Nu mă bag în capul nimănui. E mult mai ușor să scrii așa – folosindu-te de mintea cuiva, dar dacă folosești un narator obiectiv cap-coadă, omniscient, trebuie să mergi pe stimulii exteriori și trebuie să-i știi bine de tot. De aceea eu fac mai mult literatură de observație și, în esența mea, sunt mai mult un tip care stă și observă decât unul care se bagă în seamă și vorbește.”

Jurnalele, între glorie și deșertăciune

O anchetă literară care ne-a făcut curioși, fiind despre jurnale, am citit în *Apostrof*. Trei sunt întrebările cu care poeta Alice-Valeria Micu îi provoacă pe Nicolae Coandă, Marian Drăghici, Gellu Dorian, Florea Firan, Sonia Elvireanu, Bogdan Ghiu, Marin Mălaicu-Hondrari, Ion Pop, Ilie Rad, Gheorghe Schwartz, Simona Sora, Robert Șerban, Lucian Vasiliu: *Citiți jurnale? Ce anume urmăriți în literatura de tip confesiv, când ar trebui scrisă și de ce? Dumneavoastră scrieți jurnal?* (A.P.)

ROȘIORII DE VEDE

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vălcău, Daniel Vighi.

Conceptie grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual Ciprian RADOVAN

download

Pastorala Maurel și Creșa mecanică

Ioan T. MORAR

De peste un secol și jumătate, în Provence, cea mai jucată piesă nu e nici de Molière, nici de Racine sau Corneille, nici de Shakespeare. Ci de Antoine Maurel. Nu cred că ați auzit de el până acum. Sunt onest și recunosc, nici eu nu știu nimic despre acest Maurel până acum o lună și jumătate. Acest cel mai jucat autor dramatic al locului are o singură piesă foarte cunoscută, *Pastorala Maurel*, pe numele ei întreg *Pastorala sau misterul*

cu accente umoristice. Mai apar un orb care se va vindeca la iesle, un personaj eminamente negativ, maleficul Lou Bomian (boemianul, adică țiganul) care a furat un copil, dar și el va fi îndreptat și mîntuit în scena finală. Tot satul, toate personajele decid să meargă pînă la Bethlehem, care nu pare o destinație foarte îndepărtată; e, cum ar veni, un alt sat din Provence. Bethlehemul de peste dealuri.

Am cam povestit piesa. Ea e împînzită de cuplete, de coruri, valorificînd creațiile lui Nicolas Saboly (1614-1675), poet, compozitor și capel-maistru în Avignon. Provenind dintr-o familie

vensală), aceste scene fixe au fost amplasate în biserici, pînă cînd Revoluția franceză le-a interzis. Mult miniaturizate, s-au refugiat într-o semi-clandestinitate, în casele credincioșilor. Asta este una din tradițiile locului: să-ți faci o creșă acasă. După interdicția lor, încet, încet, creșele au apărut în spațiul public pentru a fi din nou interzise, în zilele noastre, în numele laicității. Așa că au fost scoase din primăriile care țineau să continue o tradiție creștină. (Aș putea să mă infierbînt pe subiectul ăsta, dar mă abțin).

De fapt, creșele provenșale sînt un produs laicizat, într-un fel. Animalelor din ieslea Bethlehemului care-l încălzeau pe pruncul Isus li s-au adăugat pe rînd, săteni, oficialități, meseriași, ciobani, călători. Creșele au început să fie tot mai mult o ilustrare a satului provenșal decît a grajdului în care s-a născut Isus. Din această cauză, un prelat, Monseniorul de Cicé, un fidel al lui Napoleon, a alungat Creșele din biserici din cauza „provensalizării” lor, considerîndu-le paraliturgice. Așa a început cariera de spectacol popular a creșelor, devenite creșe vorbitoare sau creșe mecanice. Un fel de, Doamne, iartă-mă, Disneyland cu Isus și magi instalat în săli de specacole. A început chiar o concurență între centrele urbane, o concurență și o cursă a perfecționării mecanice.

Student la Aix, Frédéric Mistral descrie pentru prietenul său, Roumanille, fenomenul: „La Aix este o obișnuință ca în toți anii să se deschidă Creșe de Crăciun: sînt mici teatre mecanice foarte bine făcute în care se reprezintă „colindele” lui Saboly, ale căror personaje sînt puse în scenă și-și cîntă ele însele refrenele. Se văd în decor foarte frumoase peisaje realizate de artiștii din Aix cu mult gust, ca să nu cadă totul pradă anacronismului”. Nu s-a păstrat, integral, niciun exemplar din aceste creșe mecanice, doar cîteva păpuși prin muzeele locale (mici enclave ale tradiției) și cîteva marionete în muzeul de istorie de la Aix. Am reținut din poveștile despre aceste creșe că niște întreprinzători au încercat să-și mărească beneficiile și să adapteze personajele și instalațiile creșei și la Perioada Paștelui. Dar nu au avut succes; una-i Nașterea, alta-i Învierea.

Revin la Maurel. La începutul lui ianuarie, prietenul meu Paul Julien, președintele Asociației Amitié Franco-Roumaine, m-a întrebat dacă nu vreau să văd Pastorala Maurel, jucată în provenșală, dar subtitrată în franceză. I-am spus că vreau, mă interesează tot ce ține de tradiția provenșală. Nu i-am spus că nu știu ce e Pastorala Maurel. Urma să ne întîlnim pe 3 februarie, în Sala Pleiade din Destrousse (unde Paul a fost primar 25 de ani). „Să vii mai repede dacă vrei să prindem locuri bune, că va fi lume multă. Să fii pregătit, va dura patru ore “.

Avea dreptate, au venit mulți spectatori, cu toate că o gripă rebelă și insistență a mai lăsat cîteva scaune libere. Sala s-a umplut de nostalgici de vîrstă a treia, adesea însoțiți de nepoți, într-un efort aproape zadarnic de a-i conecta pe cei mai tineri la tradiții. Ici, colo, oameni mai tineri; aveam să află că, unii dintre ei, sînt fii și fiice ale celor care joacă. Paul

mi-a ocupat un loc, în rîndul al doilea, imediat lîngă orchestra care va accompănia desele cîntece de pe parcurs.

Mai avem pînă să începă, așa că Paul mă prezintă doamnei Ginette Decrocq, profesoara de provenșală a actorilor. E încîntată că eu, un străin, mă interesez de limba și cultura locului. Ea e profesoară cu acte în regulă, predă la Aubagne. De fapt, e la pensie, elevii ei sînt doar cei care au un interes special, adică majoritatea celor de pe scenă.

Trupa e din Aubagne, se numește *L'Envejo De Jouga* („Dorința de a juca”) și e alcătuită, îmi spune Paul (și asta se va spune și pe scenă, la finalul spectacolului), din amatori, dar care au jucat prin alte trupe. E o trupă de supraviețuitori. Fiecare sat mai răsărit încropea o trupă care să joace o pastorală (de cele mai multe ori cea a lui Maurel). Și el, Paul, a jucat, la începutul anilor 80, cu trupa din Destrousse. L-a interpretat pe bătrînul Jourdan. „Îmi încărunțeam părul cu pastă de dinți. Astăzi nu ar mai fi nevoie, aș face economie”.

Plonjăm în atmosfera de Crăciun, deși e deja februarie. Și asta face parte din tradiție: pastorală se joacă pînă la Sărbătoarea Purificării, la Chandeleur (pentru laici: sărbătoarea în timpul căreia se consumă clătite), care cade pe 2 februarie. Noi sîntem la o zi după, nu e o depășire gravă. Sigur, se vede că sînt amatori, dar se vede și că au, cum zice și numele trupei, dorința de a juca. Unii sînt mai buni, alții sînt doar corecți, țin minte replicile. Nu toți sînt vorbitori de provenșală, așa că e un efort în plus. Pentru spectatori e simplu: deasupra scenei, pe o bandă, se derulează traducerea în franceză. Mai arunc din cînd în cînd un ochi acolo, cînd nu prind tot sensul frazelor. Nici eu nu sînt vorbitor de provenșală, deși fac de doi ani niște cursuri.

Paul știe replicile personajului jucat de el, mi le șoptește din cînd în cînd. Cîntecele în cor sînt reluate de sală, toți le știu și le cîntă cu bucurie. E modul lor de a se reconecta la o lume pe cale de dispariție.

La pauza dintre actul doi și trei, de o jumătate de oră, Paul o întrebă pe Ginette Decrocq, cum i se pare că vorbesc elevii ei de pe scenă. „Rău, foarte rău... Vreo doi sînt buni, cei care cîntă cel mai bine... au auz muzical, au auz și pentru provenșală... Unii sînt încăpățînați, vorbesc provenșala, dar nu ca la carte... O știu din auzite... Le spun că nu e bine, iar ei îmi zic: de șazeizi de ani pronunț așa, nu am cum să mă mai schimb”. Eu nu am observat subtilitățile astea, mie mi s-a părut că vorbesc bine...

Finalul are accente apoteotice, toată sala cîntă în cor, orchestra se dezlănțuie și ea... Aplauzele nu se mai opresc. Pentru patru ore tradiția a demonstrat că se ține bine, că mai trăiește, aproape clădestin, dar trăiește. Cum spuneam într-un alt context, tradiția e o bătrînică ținută în viață de niște bătrîni.

(Scriu acest text la o zi după ce deputații francezi au decis ca în formularul de înscriere la școală termenii tată și mamă să fie înlocuiți de Părinte 1 și Părinte 2. Sper că, totuși, în viitor nu ni se va interzice să folosim pentru Maria, numele de Mama lui Isus. Îmi imaginez că ar fi greu să înlocuiești acest nume în Pastorala lui Maurel. Și-n toată tradiția creștină).

Fotos: Carmen MORAR

Domnului Nostru Isus Hristos, făcută publică în 1844, pe 26 decembrie (a doua zi de Crăciun — nota mea pentru cei decuplați de tradițiile creștine). Este o piesă în cinci acte, dintre care patru sînt vorbite și cîntate în provenșală, și unul în franceză, dar peste care, de obicei, se sare. (Aici ar fi o mică inadvertență: data „nașterii” acestei pastorale, reținută de istoria provenșală, este 26 decembrie 1844, pe cînd un afiș din epocă invită spectatorii la o reprezentație pe 6 ianuarie 1844. Să considerăm asta o ilustrare a expresiei franceze *avant la lettre*!).

Antoine Maurel nu este destinat unei cariere literare. Membru în Cercul Catolic al Muncitorilor din Marseille (condus de Abatele Julien, comanditarul piesei), a fost pe rînd dogar, geamgiu, zugrav, contabil și, în fine, director la *Dépôt de mendicité*, o instituție între pușcărie și ospiciu, unde erau închiși cerșetorii, prostituatelor și cei fără acte. Cam atît se știe despre el.

Pastorala care-i poartă numele este, ca și alte pastorale, o piesă circumstanțială, legată de Nativitate. Totul se întîmplă pe dealuri provenșale, unde niște păstori (*li pastre*) sînt înștiințați de un înger că la Bethlehem se va naște Fiul lui Dumnezeu. Păstorii coboară în sat, unul tipic provenșal, unde duc vestea. Unii cred, alții nu cred, au nevoie de dovezi. Personajele sînt oameni de rînd: un morar, un han-giu, un negustor etc. Piesa este și o radiografie socio-profesională a satului provenșal, și o istorie a moravurilor, uneori

de păstori, Saboly a adunat melodii tradiționale, le-a rearanjat și, inspirat de ele, a compus altele, editînd o colecție de colinde în provenșală. Ele se cîntă și separat în perioada Crăciunului, fiind foarte cunoscute mai ales de cei în vîrstă.

Mistral, poetul emblematic al regiunii (prieten cu Alecsandri), a luat o melodie a lui Saboly și a scris versurile pentru imnul Provenței, *Cupo Santo*. M-a amuzat, căutînd informații despre Saboly, un colind (spun așa în sensul larg al cuvîntului) care se cîntă și acum și se numește *La Cambo me fai mau* („Mă doare piciorul”). Este povestea unui preot care vrea să meargă și el la Ieslea Sfîntă, dar nu poate pentru că îl doare piciorul, așa că va cere să i se înșueze calul. Redau, pentru culoare locală, refrenul: *La cambo me fai mau! Bouto sello, bouto sello! La cambo me fai mau! Bouto sello à moun chivau* („Mă doare piciorul/ puneți șaua, puneți șaua/ Mă doare piciorul/ puneți șaua pe-al meu cal”). Din mărturiile epocii, se pare că preotul schiop era unul dintre prietenii compozitorului.

Înainte de a ajunge în pastorală, cîntecele lui Saboly au fost preluate în spectacolele *Creșelor mecanice*, una dintre atracțiile de dinainte de invenția cinematografului. Înainte de a fi mecanice, Creșele (am ales termenul ăsta în loc de Iesle, deși, în context, creșa este Ieslea Bethlehemului) erau foarte răspîndite în Provence. Alcătuite din păpuși de lut ars (cel mai adesea) numite *santons* (ceea ce ar însemna sfințișori, sfîntuleți - în pro-